

REMOTE CONTROLLED
- How TV Affects You and Your Family
by Joe L. Wheeler

Izdavač
SG-Vili, Beograd

Prevod
Svetlana Stamenov Rašeta

Lektura
Tatjana Samardžija

Dizajn korice
Vladimir Jajin, vladart@eunet.yu

Tehnička priprema
Dragan Ranković

Štampa
Grafeks, Beograd

Distribucija
064/149-6035

Tiraž 500

Format
205 x 150 mm

ISBN 978-86-85375-38-5

DALJINSKI KONTROLISANI

kako televizija utiče na vas i vašu porodicu

Džo L. Viler

*Hristos je znao da čovek ne može da živi samo od hleba.
Ako nema duhovnog života, ako nema ideala lepote,
čovek će da tuguje, umreće, poludeće, ubiće se
ili će se prepustiti paganskim sanjarima.*

F.M. Dostojevski

*Televizija je anestetik
za patnju modernog sveta.*

Astrid Alauda

SADRŽAJ

Predgovor	9
-----------------	---

1. deo – ŠTA SMO POSTALI

1. Belezi na duši	13
2. Svet koji me plaši	16
3. “Dete je otac čoveka”	25
4. Šta tinejdžeri slušaju i gledaju?	32
5. Kreativnost i um	37
6. Rasipanje najvećeg dara: vremena	44
7. Pušenje, droga i alkoholizam	48
8. Seksualnost i okultizam	52
9. Tri nevažeca čeka: reklame, vesti i jezik	59
10. Medijski rat između dobra i zla – nema sukoba	68
11. Dugačak krvavi trag – nasilje u Americi	78
12. Da li zaista jedino vredi pobediti?	96
13. Razvod – uništeni raj	100
14. I, kakvi su rezultati?	106

2. deo – ONO ŠTO MOŽEMO DA URADIMO

15. Jednom davno – kada smo još uvek imali detinjstvo	118
16. U kom pravcu krenuti?	125
17. “Ni Bog ih ne može ubiti”	144
18. Zapostavljena osobina: kreativnost	147
19. Učiteljevih osam magičnih reči	151
20. “Nemoj tiho na počinak poć”	158
Zaključak	166
Beleške	169

PREDGOVOR

Gde god danas da pogledamo, ljudi su zabrinuti – zabrinuti kao nikada do sada.

Možda je to zato što postepeno tonemo u najozbiljniju ekonomsku depresiju od 1929. godine.

Možda je to zato što se ispostavlja da taj novi i mirni svetski poredak, za koji smo mislili da je stigao sa rušenjem Berlinskog zida i uklanjanjem Gvozdene zavese, predstavlja sve drugo osim onoga za šta su ga neki uzimali.

Možda se to dešava zato što nam sve više kriminala i nasilja na našim ulicama oduzima sigurnost i slobodu.

Možda je to zato što sve više nacija i pojedinaca zapada u nepodnošljivo dužničko ropstvo.

Možda je to zato što sada počinjemo da shvatamo koliko grešaka ima i u najnaprednijim obrazovnim sistemima.

Možda je to zato što se vraćanje prava ženama izmetnulo u svoju suprotnost, što je dovelo do propasti braka i onoga što nazivamo *dom*, kao i slabljenja muškaraca sa svim pratećim posledicama. U modernom društvu ima sve manje pravih očeva, i upravo sada osećamo ozbiljne posledice te pojave. Otac se sada ili sam sklanja u stranu ili ga tamo gurnu, a žene pokušavaju da urade nemoguće: da budu i majka i otac, i da brinu o deci i imaju karijeru, da pružaju čvrstu, mušku ljubav i onu nežnu majčinsku, da štite od spoljnih teškoća i čuvaju unutrašnji duševni mir svoje porodice. Ostaje da se vidi da li ovo nemoguće stanje može da se popravi pre nego što naše društvo samo sebe uništi.

Možda je to zato što nam je – pošto manje čitamo i razmišljamo, i ređe idemo u crkvu, zajedno sa naginjanjem društva ka okultnom – teško da dođemo do bilo kakvih ideoloških temelja, i što osećamo da se temelji društva ljuljaju pod nama.

Možda je to zato što nam, bez Više sile u našem životu, život sve više postaje prazan, besmislen, bezvredan, bezukusan i besciljan.

Možda je to zato što nam sve učestaliji nemiri koji izbijaju svuda po svetu pokazuju da je zid koji razdvaja civilizaciju od divljaštva daleko tanji nego što smo mislili. Jasno je da i omanja pukotina može dovesti do nezamislivog nasilja, okrutnosti, smrti, uništavanja, masovne pljačke – pred čim bi policija i građanske vlasti bile nemoćne.

Možda je to zato što sada shvatamo da samo čudo može da spase našu izmučenu planetu – da sve složeniji društveni problemi i ekološko zagađenje predstavlja tako veliku pretnju da ne možemo da uradimo ništa drugo osim da zurimo u nju sleđeni od straha.

Možda je to zato što smo mi – svi mi – i kolektivno i pojedinačno, i posredno i neposredno, *doprineli* nastanku ovakvog društva, koje sada preplavljuje plima koju smo sami izazvali... i dok nas usisava vrtlog, čeznemo za Gospodarem koji bi rastavio vode i spasao nas od nas samih.

Bez obzira na to da li neki od ovih razloga – ili svi oni – leže u osnovi naše zabrinutosti, stvarnost izgleda ovako: zabrinutost nikada do sada nije bila veća.

Da nije te vike po celoj planeti, ova knjiga nikada ne bi bila napisana.

1 deo:

ŠTA SMO POSTALI

SVET KOJI ME PLAŠI

Kada se osvrnem na svoje detinjstvo, uveren sam da je bilo srećno. U sredini u kojoj nije bilo elektronskih medija, mogao sam da odrastam postepeno, prirodnim tokom. Mogao sam da sanjam, jer sam imao veliku prednost – *tišinu* – koju današnja deca tako često nemaju. Upravo tih davnih dana naučio sam da cenim osamu i priliku da razgovaram sa svojim unutrašnjim bićem.

Kako sam samo voleo da nam majka čita naglas, da satima recituje pesme i kazuje zanimljive priče! Imao sam jedva pet godina kada sam otkrio magiju štampane reči. Išao sam za svojom strpljivom majkom – koja je bila kod kuće zbog mene, tokom celog mog detinjstva – čitajući joj naglas delove iz knjiga svojim piskavim detinjim glasom. Ona, pak, ni u jednom trenutku nije gušila moju radoznalost!

Mnogo godina kasnije, moj sin i ćerka rodili su se u veoma drugačijem svetu. Nedugo posle Gregovog rođenja, kupili smo naš prvi televizor – onog vikenda kada je izvršen atentat na predsednika Džona F. Kenedija. Kao i hiljade drugih pobožnih roditelja, kupili smo televizor sa najboljim namerama i želeli smo da kontrolišemo njegovo korišćenje. Tek kasnije smo shvatili da taj mali sivo-zeleni ekran menja samu osnovu našeg života. U početku smo bili krajnje selektivni, ali smo postepeno proširivali listu programa prihvatljivih za gledanje, dok konačno nismo shvatili da na taj način ugrožavamo duhovnu i moralnu dobrobit nas i našeg sina.

Aleksandar Poup (Alexander Pope) dobro je opisao ovaj proces u svom besmrtnom epigramu:

“Porok je neman koja izgleda tako strašno,
Koji moraš videti da bi je mogao mrzeti;
Ipak, ako je gledamo često, postaje nam bliska,
Prvo je trpimo, pa simpatišemo, a onda prigrlimo.”

Toliko mnogo njih, baš kao i mi, iz najboljih namera kupi svoj prvi TV aparat, pa onda prvi video ili DVD-čitač. “Gledaćemo samo vesti, dokumentarce, obrazovni, književni i inspirativni program, kao i emisije o prirodi.” Međutim, gotovo neizbežno, kontrola počinje da popušta. Svaka emisija ili film koji dodamo toj listi izgleda tako nevino – i zasigurno nimalo lošije od njihovog prethodnika. Na taj način, čak i oprezna porodica može vremenom da stigne do programa sa vulgarnim izražavanjem, nemoralom i scenama nasilja, a da nikada ne shvati da je stalno izlaganje medijima *postepeno* zamagljivalo linije razdvajanja između dobra i zla.

Malo ljudi zaista zastane da bi razmišljalo o tome šta su zapravo um i srce. Kao što smo zapazili, postajemo ono čemu se neprekidno izlažemo. Svako životno iskustvo je zabeleženo “objektivom kamere” na “arhivskom disku”. Svaki razgovor sa bratom,

“U tkivu vašeg uma zabeleženo je i uskladišteno milijarde milijardi sećanja, obrazaca navika, nagona, umeća, nezamislivo finih proračuna, želja, nada i strahova, zvuk šapata koji ste čuli pre 30 godina, ushićenje koje nikada niste doživeli, ali ste ga neprestano zamišljali, složena struktura nekog mosta, tačan pritisak jednog prsta na jednu žicu, tok hiljada različitih partija šaha, precizna kontura usana, jednačine, nijanse tuge i radosti, lica nebrojenih stranaca, miris nečije bašte, molitve, pesme, šale, melodije, račun, nerešeni problemi, davno prošle pobede, strah od smrti i doživljaj Božije ljubavi, pogled na travku i pogled na nebo ispunjeno zvezdama.”⁵

sestrom, majkom, ocem, učiteljem, sveštenikom, voljenom osobom, prijateljem, sve pročitane knjige i časopisi, sve odgledane televizijske emisije i filmovi, svi odslušani tekstovi pesama sa radija i vokmena, svi koncerti, pozorišni komadi i predstave koje smo posetili, sva predavanja u školi, sva napisana i dobijena pisma, sva mesta na koja smo putovali i prizori koje smo videli na putu – sve je to um verno zabeležio. Ako sumnjate u ovo, saslušajte neku staru osobu koja je u stanju da ponovi živopisne “video zapise” scena iz detinjstva od pre 60 ili 70 godina. Sećanje je pomalo “prašnjavo” zbog proteklog vremena – ali je tu.

Možda najznačajniji intervju za života Rolanda Hegsteda (Roland Hegstad) zapisan je u njegovoj moćnoj maloj knjizi *Mind Manipulators (Manipulacija umom)*:

“Jedno od najfascinantnijih otkrića naučnika koji prave mape ljudskog uma je otkriće neuronskih puteva povezanih sa memorijom u našim temporalnim režnjevima... Nedavno sam proveo nekoliko sati u razgovoru sa dr Vajlderom Penfildom (Wilder Penfield), bivšim direktorom svetski poznatog Neurološkog instituta u Montrealu (Penfild je kasnije bio profesor neurofiziologije na Univerzitetu Mekgil). Upravo su studije dr Penfilda otkrile te datoteke pamćenja koje dopiru do najranijeg detinjstva. Koristeći sondu koja elektičnom strujom stimuliše tkivo mozga, dr Penfild je *pokrenuo živa sećanja davno zaboravljenih iskustava*. Bilo je to, kazao je, kao da se pokrenuo deo filmske trake unutar mozga.

Dr Penfild mi je rekao da je ovaj metod primenio na jednoj mladoj ženi koja je patila od epilepsije. Kada je stimulisao neku tačku na površini kore njenog mozga, ona je čula orkestar koji svira. Začudo je upitala da li je muzika bila sprovedena u operacionu salu. Kada je dr Penfild isključio električnu sondu, muzika je prestala. Svaki put kada bi pustio struju i stavio iglu sonde na isto mesto, orkestar je iznova zasvirao, a žena je to slušala u onom prvobitnom obliku, od solo do horskih deonica, kao što je to čula godinama ranije. Čak je ponovo doživela uzbuđenje koje

je osećala dok je sedela u dvorani. Celokupno izvođenje bilo je detaljno zapisano u mikroskopskim ćelijama njenog uma.

Značajna činjenica koju bi ovde trebalo da primetimo jeste da su događaji kojih ne možemo da se prisetimo ipak zabeleženi – kao na filmskoj traci – i to u našem umu. Svaka TV emisija, svaka pesma sa radija, svaka poruka sa bilborda, svaka pročitana knjiga i časopis, svaka osoba koju smo posmatrali, svaka sumnja koju smo gajili, svaka izgovorena reč – sve se nalazi tamo, a *sva nesvesna sećanja – ukupan zbir svega što je arhivirao naš um – čine našu ličnost, onakvu kakva je danas i kakva će biti sutra.*⁶

Zaista je pravo čudo kako se ova ogromna živa biblioteka zapisa pretvara u svakodnevno ponašanje. Dok smo bili bebe, nismo bili isprogramirani ni za šta osim za nasleđene sklonosti. Međutim, kako godine prolaze, sve više smo pod uticajem svoje “biblioteke”. Primećujemo da nam je veoma teško da odstupimo od onoga što jesmo i što smo bili u prošlosti. Dokle god živimo postojaće mogućnost za promenu, ali to zavisi umnogome od toga kakve nove informacije skladištimo u naš “glavni računar” svakog dana, ili, kako bi pisac K. S. Luis rekao, od belega koji se i dalje utiskuju u našu dušu.

Od kada sam pročitao ove dve moćne izjave dr Penfilda i dr Džejmisa, mnogo pažljivije biram šta ću da gledam i slušam. Sada prvo sebi postavim pitanje: “Da li želim da ovo bude u mojoj memoriji do kraja mog života?”

Sve ovo ćemo doživeti još ozbiljnije kada shvatimo da ono što dolazi do nas putem elektronskih medija u velikoj meri zaobilazi “cenzuru” našeg uma. Dr Erik Peper (Eric Pepper) formulisao je taj problem na ovaj način: “Veliki problem sa televizijom je taj što preko nje informacije u velikoj meri ulaze u naš um tako da mi na njih i ne reagujemo. One odlaze direktno u centre za pamćenje –

“Muke Strašnog suda nisu ništa gore od muka koje sami sebi stvaramo time što po navici oblikujemo naš karakter na pogrešan način. Kada bi mladi samo mogli da shvate kako će brzo njihove navike oblikovati njihovu ličnost, obratili bi više pažnje na svoje ponašanje i svoje izbore dok su još u godinama kada se razvijaju. Mi tkamo svoju sopstvenu sudbinu, dobru ili zlu, a ta se tkanina nikada ne može oparati. Svaki naš kontakt s vrlinom ili porokom ostavlja neizbrisivi trag. Pijani Rip Van Vinkl u Džefersonovom pozorišnom komadu⁷, izvinjava se za svaki novi propust govoreći: Neću to uračunati ovaj put! Dobro, on to ne mora da računa, i Neko ljubazan na Nebu ne mora to da računa; ali, i pored svega, to jeste uračunato. Duboko u njegovom umu, u nervnim ćelijama sve to je upisano i sačuvano, da bi bilo njegov protivnik kada dođe sledeće iskušenje. U strogo naučnom smislu, ništa što učinimo ili doživimo nije izbrisano.”⁸

Pedagozi tvrde da više od polovine od onoga što naučimo u toku života usvajamo još pre polaska u osnovnu školu. U tom periodu primamo pravu bujicu informacija. Nikada u svom životu nećemo tako žudno tragati za znanjem kao što smo to činili u detinjstvu. Nikada nećemo učiti i usvajati znanja takvom brzinom.

a mi kasnije reagujemo na njih i ne znajući na šta reagujemo. Mi često radimo određene stvari i ne znajući zašto, ne znajući šta nas je pokrenulo na to.”⁹

Ovo je zaista zastrašujuće doba za odgajanje dece. Pre početka šezdesetih godina, roditelji su u velikoj meri mogli da nadgledaju prilaze umu i srcu njihove dece. Televizija je to dramatično promenila jer ona predstavlja širom otvorena vrata za pristup u većinu domova na planeti. Deca mogu da imaju normalno detinjstvo ako njihovi roditelji imaju najveći uticaj u ranim godinama njihovog života. Međutim, kada dozvole *strancu* da uđe u njihov dom, strancu nad kojim nemaju kontrolu, strancu koji dolazi na samo jedan pritisak na dugme – taj čin sve menja.

Poznato je, na primer, da se tokom tih prvih godina može brzo ovladati i najsloženijim jezikom, i to sa nekoliko njih.

Tokom ovih važnih ranih godina, “razapinju se jedra” za život. Jednom postavljeni obrasci kasnije se teško mogu promeniti. Shvatanja o tome šta je ispravno a šta pogrešno jasno se ustanove tokom ovih predškolskih godina, i srećan je onaj đak prvak koji je utemeljen na čvrstim moralnim i etičkim principima.

Kada je u pitanju dobrobit deteta, tragično je to da je, uporedo sa ulaskom medija u naše domove, rastao i broj porodica u kojima su oba roditelja zaposlena. Sve manji broj majki je kod kuće sa predškolskom decom. Umesto toga, dete se prepušta dadiljama ili predškolskim ustanovama – među kojima je malo savesnih i bogobojaznih, koji sa ozbiljnošću i strahopoštovanjem shvataju svoju ogromnu odgovornost da pomognu u usađivanju zdrave životne filozofije i razvijanju ispravnih obrazaca ponašanja kod dece.

Pitanja dolaze tako velikom brzinom i u tako ogromnom broju da i kod najstrpljivijih roditelja dolazi do “preopterećenja strujnog kola”. Kako se dobro sećam dana kada je moj sin Greg reagovao na moju nestrpljivu izjavu da me ostavi na miru – posle jednog pitanja koje je postavio 101 put zaredom – sa odgovorom koji niko u nasoj porodici nikada nije zaboravio: “Pitanja mi pomažu da saznam stvari!”

Ali kada roditelji nisu intenzivno sa detetom tokom ovih prelomnih godina, šteta za um i dušu će biti velika. Malo vaših zamjenika će imati strpljenja i vremena da nežno odgaja ovaj osetljivi cvet kako se njegove latice ne bi povredile. TV ili video suviše će-

“Nije važno koliko su loši uticaji mali, jer njihovo združeno dejstvo tera čoveka od Svetlosti u Ništavilo.

Mržnja nije ništa efikasnija od kockanja, ako kockanje može da postigne isti cilj. Ustvari, najsigurniji put u Propast je postepen – blagi nagib, meka podloga, bez naglih skretanja, bez prekretnica, bez putokaza.”¹⁰

sto predstavljaju lak način prebacivanja sa sebe te neželjene odgovornosti. A kakva će biti životna filozofija koju je usadio taj treperavi elektronski vaspitač? Pre par decenija, kada su etički standardi u TV produkciji bili znatno viši nego što su sada, urednici *Njuzvika* (*Newsweek*) su odgovorili na to pitanje, u članku sa naslovne strane koji je zaista otrežnjujući:

“Prva višesložna reč koju je izgovorio bila je ‘mančmelou’ Naučio je da speluje ‘rafaelo’ pre nego svoje sopstveno ime. Video je Monte Karlo, bio svedok kokainskog sloma u Harlemu i već ima fantazije koje uključuju glumicu Faru Fosit (Farrah Fawcett). Nedavno je pokušao da, poput karatiste, istuče svoju mlađu sestru pošto je ona slomila njegovu bioničku transportnu stanicu pod nazivom ‘Čovek od šest miliona dolara.’ (Ona mu se osvetila udarajući ga svojom lutkom sa likom pevacice Šer.) Njegova vaspitačica je rekla da je pasivan, nekreativan, da ne reaguje na

Koliko godina treba da napunim
da bih se prvi put udala?

uputstva, da mu je dosadno tokom perioda za igru i da mu ništa ne drži pažnju – a takvi su i njegovi drugari. Naredne jeseni, zvanično će napuniti dovoljno godina kada se dete smatra razumnim i zapoće svoje formalno obrazovanje, a njegovi roditelji počinju da brinu za njega i da o tome razgovaraju – kada nisu previše zauzeti gledanjem televizije...”¹¹

Od 1977. godine, lista onoga što je dozvoljeno da se prikazuje na televiziji toliko je proširena da danas očigledno ništa nije nedozvoljeno u TV-kućama koje se bore za gledanost. A kako to neprekidno bombardovanje uma utiče na dete? Istinama i činjenicama koje su i odraslima teško podnošljive, bombarduju se adolescenti i deca koja su potpuno nespremna da rukuju tako zapaljivim materijalom. Rezultat toga je oštećenje moralnih, duhovnih i etičkih kontrolnih centara ko zna koliko miliona dece, pod uticajem preuranjenog zaslepljivanja realnostima sa kojima odrasli žive - nakon čega sledi bežanje od ovih neizbrisivih aveti slepim ulicama alkoholizma, narkomanije, nastranog seksa i samoubistva.

“Istina mora da zasija postepeno ili će čovek oslepeti.”¹²

Tako TV prečesto stvara ciničnu, od svega već umornu, bezvoljnu, senzualnu, izopačenu decu, kojoj su oduzeti neophodni detinji i mladalački snovi nametanjem “realnosti” televizijskog iskustva, te su katapultirana u odraslo doba, ali samo vizuelno, i to mnogo godina pre nego što mogu da podnesu opterećenje i probleme koje to doba nosi sa sobom.

Ironično je to da roditelji, kojima je nezamislivo da na svojim stolovima i policama drže časopise i knjige koje u živim bojama prikazuju sve zamislive oblike izopačenosti, veoma malo obraćaju pažnju na mnogo živopisnije opise ovih istih radnji na svom televizoru! Osim toga, oni koji pažljivo analiziraju današnji TV program kažu da je ono što se obično prikazuje (osim šačice izuzetaka)

skoro potpuno lišeno visokih moralnih i etičkih standarda. Gde deca na televiziji mogu da vide prikladne tradicionalne modele porodice, koji su u skladu sa judeohrišćanskim sistemom vrednosti?

Zar bi, onda, trebalo da nas iznenadi to što naši mladi ne vide ništa loše u napuštanju supružnika i porodice, kada televizija promoviše život bez obaveza, sa momkom odnosno devojkom, radije nego brak koji traje celog života? Kada se u psovka ruži Božije ime, kada se smatra da je čestitost za naivne budale, kada je vredan rad za glupe, kada je vernost ograničavanje slobode, kada je nesebična briga vest za rubriku *Verovali ili ne* – da li treba da se iznenađujemo kada mladi odlaze na stranputice života?

“DETE JE OTAC ČOVEKA”

U Bibliji je rečeno da za sve u životu postoji vreme, vreme koje je Tvorac osmislio za svaku etapu našeg života. Ako se sigurnost doma u predškolskom uzrastu ne prekine prerano, jedna od najvrednijih dečijih osobina – znatiželja – trebalo bi da ostane netaknuta do šeste ili sedme godine.

Pesnik Vordsvort (Wordsworth) je bio u pravu kada je rekao da je “dete otac čoveka”. Od toga u kakvim uslovima dete odrasta u velikoj meri zavisi kakav će čovek od njega postati. Mi roditelji suviše često zaboravljamo u kojoj meri su um i srce naše dece podložni oblikovanju. Zaboravljamo da su naša deca sposobna za dramatične promene i rast. Ako smo razdvojeni od njih makar i nekoliko nedelja, lako uočavamo promene, ali ako smo skoro stalno sa njima, teže uočavamo njihov postepeni rast i to da se u njima promene neprestano dešavaju. Mi odrasli se takođe menjamo, ali dečiji potencijal za promenu je daleko veći.

Život sa dvogodišnjakom

Gotovo sam zaboravio – ili sam možda namerno potisnuo iz živog sećanja – kako je to imati u domu dvogodišnje dete, koje trči najvećom brzinom između četiri zida. Zaboravio sam koliko dugo traje obrok kada roditelji ustaju svakih nekoliko sekundi da spasu ugroženi predmet od deteta ili dete od opasnog predmeta ili situacije. Zaboravio sam u kojoj meri malo dete zahteva vašu

pažnju i vreme, kako je potpuno usmereno na sebe. Zaboravio sam koliko pitanja u rafalnoj paljbi ispaljuje prema vama, tako da se ceo dan sastoji od pitanja i odgovora isprepletanih sa rečenicama poput *ne čini to* i *pazi*. A zaboravio sam i kako izgleda kada vaše dete padne u san, pa nastupi tišina, kao prekid vatre posle velike bitke. Iznad svega, gotovo sam zaboravio koliko je dvogodišnjak gladan sveta, znanja i rasta.

Zauzeti ste, i vaše dete traži dozvolu da gleda televiziju. Slažete se... Ali, danas vas pozivam da ostavite sve drugo i da i vi s njim gledate TV, ali sa bitnom razlikom: Uživite se u ulogu nevinog i idealistički nastrojenog trogodišnjeg deteta, onda uključite televizor - i šta ćete na njemu da vidite? U svim živim bojama gledate svaku vrstu razvrata i zla koje se može zamisliti. Sve to ulazi u um dece, a iz tih banaka podataka deca će stvoriti vrednosti po kojima će živeti do kraja života.

Vajlder Penfild upoređuje mozak sa ledenim bregom. Vrh (manje od 10 procenata) kojim se bavi naša svesna memorija, sadrži podatke koje smatramo najvažnijim i koje želimo često da koristimo. Međutim, ispod svesnog uma je nesvesni deo, koji sadrži 90 procenata naših sećanja. Njih nije lako pozvati u svesni deo, ali ona su tamo i, kada se aktiviraju pravim impulsom, izaći će na površinu. Dr Penfild zaključuje da se “ništa nikada ne zaboravlja”.¹³

Ričard Frederiks (Richard Fredericks) je zapazio da se “karakter nikada ne *formira* u krizi – on se samo *otkriva* u krizi. Pošto svaki tinejdžer počinje da izgrađuje sopstveni identitet odrasle osobe, značajne odnose i lični sistem vrednosti, on će u velikoj meri predstavljati proročanstvo koje će sam ispuniti, proročanstvo o svemu čime se njegov um hranio u ranim godinama njegovog života. On će s novim iskustvima izlaziti na

kraj na osnovu svojih prošlih iskustava – ili na osnovu nedostatka istih.¹⁴

“Ali”, možete uzvratiti, “moja deca treba da vide i dobro i zlo da bi mogla izgraditi sopstveni sistem vrednosti. Neću da zatvaram svoje dete u bilo kakav kalup!”

Ono što ovakav odgovor previđa je da *deca još nemaju razvijenu sposobnost za razlikovanje dobra i zla, šta unapređuje život, a šta kvari*. Psiholozi nam govore da *deca otprilike do svoje 12 godine ne prave u potpunosti razliku između realnog i nerealnog*.

Ova istina jasno mi se otkrila pre više godina. Upravo sam prethodno veče bio pročitao upozorenje Oldousa Hakslija (Aldous Huxley) o održanju moći u modernom društvu putem savremenih medija. Tvrdio je da je jedan od najopasnijih aspekata prikazivanja slika putem ekrana to što dete ne razlikuje stvarno i nestvarno.

Pročitao sam ovo i nejasno registrovao. Sledeće večeri, moj četvorogodišnji sin utrčao je u moju radnu sobu vičući da odmah dođem u drugu prostoriju. Kada sam došao do TV-a na kome je gledao vestern film, on je povikao: “Tata, ovaj čovek ide da *ubije* onog čoveka!” Za njega su prizori sa ekrana bili realnost. Od tada sam pažljivo nadzirao ekran kada je bio u vidokrugu maloj deci. Svi smo čitali novinske priče o deci koja su počinila ubistvo a onda bila zaprepašćena kada su otkrila da žrtva ne ustaje živa i zdrava, kao što se dešava na TV-u, gde vide istog glumca koji je bio ubijen u nekoj emisiji kako se pojavljuje u drugoj.

Recimo da se vaš dvogodišnji sin gega prema usijanoj peći da vidi šta to osvetljava i greje prostoriju. Kao hipnotisan, on poseže da dodirne tu čudesnu stvar. Hoćete li ga pustiti da sam otkriva, dok se njegovi prsti prže na usijanom gvožđu? Sigurno ne! Znaite posledice takvog čina i upozorićete svoje dete da stane.

“Svakoga dana se nove niti utkaju u tapiseriju života, a mi imamo moć da biramo kakve će biti boje.”¹⁵

Postoji više nego dovoljno mogućnosti za decu da shvate šta je zlo, a da sama ne učestvuju u tome. U našem društvu deca će biti preplavljena time, i pokazaće se da roditelji, porodica, vaspitači i sveštenici mogu s velikim trudom da učine tek toliko da nesiguran brod ostane na površini. Ako dozvolimo da preko televizije u našim domovima prizori zla nesmetano ulaze u um naše dece, postajemo *saučesnici* u zločinu prljanja i kvarenja nevinog uma. Trebalo bi da kontrolišemo prilaz najmoćnijem uređaju za komunikaciju ikad napravljenom, dok naša deca, u svojoj zrelosti, ne postanu sposobnija da barataju ovim zapaljivim materijalom.

Humorista Erma Bambek (Erma Bombeck) ponekad postaje toliko zabrinuta u vezi socijalnih pitanja, da napušta humor i postaje krajnje ozbiljna. U jednoj rubrici ukazala je na paralisanost uma prosečnog srednjoškolca koji je izložen televiziji: "Gubitak nevinosti vašeg deteta je istinska tragedija o kojoj se premalo razmišlja. Ko

mari što će ono odgledati oko 10.000 raznih emisija i filmova i 350.000 reklama... Dobri su izgledi da će ova mala svetlucava kutija imati veći uticaj na detetov život, sistem vrednosti i obrazac ponašanja od onoga koji imaju njihovi roditelji.”¹⁶

Pre pronalaska televizije, škola i porodica su se nadopunjavali u procesu obrazovanja. Sve to je bilo moguće ostvariti štampanim sredstvima. Džošua Mejrovic (Joshua Meyrowitz) je zapazio da “dete štampanim sredstvima postepeno uči tajne sveta odraslih, putem teksta koji je klasifikovan i u kome su roditelji i učitelji pažljivo proverili informacije... Televizija moćno potkopava uticaj škole... Ona deci daje znanje isuviše brzo”.¹⁷

Nil Postmen (Neil Postman), profesor Njujorškog univerziteta i jedan od najvećih stručnjaka za televiziju, upozorio je da “televizija uklanja mnoge od značajnih razlika između dece i odraslih. Na primer, jedna od značajnih razlika je da odrasli znaju neke činjenice o životu – njegove tajne, njegove protivrečnosti, njegovu žestinu, njegove tragedije – koje nisu odgovarajuće za dečiji uzrast ili čak nisu shvatljive deci. Televizija izvlači na površinu celokupan sadržaj života, jer je programima, da bi povećali gledanost, potrebna stalna ponuda neobičnih informacija (na primer reality-show ili emisije kao što je otvoreni studio i slično). U svojoj potrazi za novim i senzacionalnim, da bi zadržali pažnju gledaoca *TV dotiče svaki postojeći tabu u našoj kulturi*: incest, homoseksualnost, promiskuitet, korupciju, preljubu i izlaganje nasilju i sadizmu svake vrste. Posledica je da ove stvari postaju poznate mladima kao što su i odraslima.”¹⁸

Postmen je primetio žalosnu činjenicu da su neke od najbolje plaćenih modela trinaestogodišnje i četrnaestogodišnje devojčice, koje su predstavljene kao seksualno izazovne za odrasle. Prema tome, sve je teže naći decu koju možemo okarakterisati kao decu. Čak i reklame ovo ističu: “Koja od njih dve je majka, a koja kćerka?”

Ali Postmen nije tu stao: “Televizija neumorno podriva sposobnosti deteta da bude zrelo, da kaže *ne* i misli tako, da živi u

neizvesnosti. Gledaoci se ohrabruju da ostanu nezreli, da ne pripadaju nikome, bez sposobnosti za trajne odnose, da ne poštuju nikakva ograničenja, ne razmišljaju o budućnosti... U kulturi koja aktivno ohrabruje 9-godišnjake da budu 29-godišnjaci mislim da roditelji moraju da ulože izuzetno veliki trud da očuvaju nevinost i detinjstvo svoje dece.”¹⁹

Kada je upitan da li je zaista važno da se očuva koncept detinjstva, profesor Postmen je odgovorio: “Svakako. Shvatanje važnosti detinjstva je jedan od najvrednijih doprinosa renesanse. Tada je oblikovano kulturološko načelo da treba da gajimo i štitimo decu. Time su u društvu promovisane značajne ideje kao što je radoznalost i nevinost, i osećaj za kontinuitet i razvoj. Ovo su osobine koje su povezane sa detinjstvom i koje su neophodan preduslov za sazrevanje.”²⁰

Međutim, šta možemo da uradimo da bismo obezbedili ovako zaštićeno detinjstvo? Don Oldenburg (Don Oldenburg) je u jednom članku posvetio mnogo prostora idejama i stavovima rabina Nila Kršana (Neil Kurshan) iz Hantingtona u državi Njujork: “Doživljavajući sebe kao liberalnog teologa koji veruje u ‘snagu i autoritet religije u jačanju porodičnih vrednosti’, Kršan je rekao da najvažnija stvar koju roditelji mogu pružiti svojoj deci jeste ‘odrastanje u atmosferi ljubaznosti i moralnosti. Dalje, uticaj šire rodbine veoma je važan za pravilno oblikovanje sistema vrednosti. Ali taj uticaj veoma često se svodi samo na retke posete i međugradske telefonske razgovore.”

Tamo gde su vaspitači nekada isticali opšte vrednosti, prema Kršanu, današnji učitelji i drugi autoriteti uglavnom “hodaju na vrhovima prstiju” oko pitanja moralnih vrednosti, da bi izbegli javne konfrontacije. U pogledu ovog vakuuma Kršan upozorava: “Kada počnemo da dovodimo u sumnju apsolutnu Božiju dobrotu, pa čak i Njegovo postojanje, ostavljeni smo da sami sebi budemo konačno merilo moralnosti.”

I šta onda dobijamo? “Relativnost vrednosti je vladajuća ideologija.” Kršan ovo upoređuje sa “građenjem stambene zgrade na živom pesku”. On tvrdi da “bez jasnog sistema vrednosti deca postaju zbunjena i zabrinuta kada se suoče sa alternativama. Ako sve ima relativnu vrednost, onda proces sazrevanja postaje bolno težak... Kada u društvu nestane saglasnost o najbitnijim vrednostima, na površinu izranjaju brojne filozofije koje samo zamrse situaciju. Deci su potrebne jasno definisane vrednosti i standardi”.

Kršan završava ovom alarmantnom tvrdnjom: “Roditelji su najbolja i možda jedina nada za ponovno obnavljanje opštih etičkih i moralnih osnova.”²¹

ŠTA TINEJDŽERI SLUŠAJU I GLEDAJU?

Prema rezultatima studije “Reading in America” (Čitanje u Americi), tinejdžeri i dalje pokazuju slabe rezultate na standardnim testovima. “Čini se da imaju velikih poteškoća u izvođenju zaključaka na osnovu pročitaneog teksta, predviđanju događaja koji slede u daljem tekstu, generalizovanju, upoređivanju, prosuđivanju ili stvaranju novih ideja...”²²

Osim toga, prema rečima Meri Vin, tinejdžeri su skloni da odbacuju razum i intelektualnu aktivnost, a prihvataju nešto što je nelogično, nedosledno i nepovezano, kao i da pridaju mnogo veći značaj osećanjima a zanemaruju logično razmišljanje. Nimalo ne iznenađuje da veliki broj njih koristi droge, kako one legalne (alkohol, duvan, kafu, energetske napitke...) tako i one nedozvoljene, kao i to što više vole da na neki senzacionalan način dožive osećanje sreće, nego da polako, korak po korak, sopstvenim zalaganjem postignu taj osećaj. Oni su naučili da se *odmah* može doći do nagrade i više su posmatrači nego učesnici.

Zašto teške droge ili alkohol danas toliko privlače mlade ljude? Ričard Frederiks je ubeđen da je glavni razlog u tome što su oni koji mnogo vremena provode pred televizorom naučeni da očekuju žive slike koje se brzo smenjuju pred njihovim očima, ali se, budući da mogu samo da sanjaju o životu svojih TV junaka, osećaju prazno i gotovo uopšte nemaju sopstveni identitet. Dosadno im je i svi njihovi odnosi sa drugim ljudima su plitki.

Zbog toga su spremni za teške droge, koje – baš kao i TV – pružaju lažni osećaj sreće i uzbuđenja, a da pritom ništa ne morate da uradite sa svoje strane.

Pošto onima koji dugo sede pred TV ekranom jedna scena ne može baš dugo da drži pažnju, u filmovima i drugim TV emisijama smenjuje se sve veći i veći broj razgovora – ne toliko razgovora koliko pukog razmenjivanja reči – i obično se dešava da akcija zaseni i uguši ionako praznjikavu radnju filma ili emisije. Frederiks zapaža da se “sukobi na TV-u rešavaju akcijom, a ne normalnim razgovorom koji uključuje detaljno objašnjavanje i saosećajno slušanje” – što predstavlja još jedan razlog zašto osobe koje mnogo gledaju TV često više nisu u stanju da normalno komuniciraju!

Kao objašnjenje zašto je samoubistvo danas tako česta pojava, psihijatri drže da televizija navodi decu da *očekuju brza rešenja za svaki problem* i jako umanjuje njihovu sposobnost da strpljivo čekaju i podnose frustraciju. Programi prikazuju ozbiljne probleme koji se rešavaju za pola sata. U životu stvari ne idu tako.

“Umorni smo, često više od dosade nego od napornog rada; stari, ali ne i mudri...”²³

To što se približno dve trećine brakova u SAD završi razvodom ne treba da nas iznenađuje, zato što je glavna osobina TV gledalaca bežanje od obaveza i prave posvećenosti porodici. U filmovima i serijama niko se ne “zamajava” mnogo ni sa jednim problemom. Frederiks je, u izuzetno otvorenom i smelom zaključku svoje studije o tinejdžerima, to ovako opisao: “Nudeći u 30 minuta akcionog filma više uzbuđenja nego što većina ljudi doživi u čitavom svom životu, dajući šablon kratkih, dramatičnih razgovora nabijenih snažnim emocijama, obećavajući brzo rešenje svakog problema i odbijajući da predstavi tragične posledice idealizovanog stila života koji prikazuje, televizija programira tinejdžere da im bude dosadno, da se osećaju nesigurno i

“Život se predstavlja kao uzbuđljiva avantura u kojoj se frustracije eliminišu po kratkom postupku. Stvari poput anksioznosti, nesigurnosti, upornih bolesti, lošeg tena, stalnih neuspeha ili fizičkih anomalija uopšte se i ne spominju. TV generacija se zbog toga slabo snalazi u stvarnim životnim frustracijama i problemima koji se ne rešavaju preko noći. Deca koja odrastaju uz televizor dostižu punoletstvo i odjednom nailaze na konkurenciju, teške domaće zadatke ili probleme sa suprotnim polom, a nisu psihološki osposobljena da prođu kroz sve to. I tako ona napuste školu, traže izlaz u drogama, pobegnu od kuće ili se isključe iz života – u bukvalnom smislu.”²⁵

neuspešno. U isto vreme ona ne prikazuje potrebu da se uhvatimo u koštac sa problemima, niti objašnjava kako se to postiže.”²⁴

Da ne bismo pomislili da smo kontrolišući vreme provedeno pred TV-om rešili naše probleme, dopustite mi da se dotaknem radija i popularne muzičke scene. Da i muzika može na ovaj način da modifikuje doživljaj stvarnosti, prvi put sam shvatio pre nekoliko godina kada sam među brucosima na mom koledžu vršio anketu o

tome koliko čitaju i gledaju televiziju. Bio sam veoma iznenađen kada sam otkrio da se vreme provedeno uz TV program kod njih smanjilo sa 30 na oko 20 sati nedeljno. To je dobra vest, pomislio sam! Međutim, oni su sve više vremena provodili u bioskopima i na koncertima i, što je najznačajnije, oko 50 sati nedeljno slušali su radio i muziku sa CD-a. Oni, u stvari, nisu slušali muziku samo onda kada je to zaista bilo neizvodljivo ili nepristojno. Sve češće su dolazili sa slušalicama u ušima na moja predavanja, nadajući se da neću primetiti da slušaju svoju muziku a ne mene...

Našim studentima je neobično teško da zapamte bilo šta što zahteva makar malo veći umni napor, ali zato znaju tekstove svih 40 pesama na top listi! Vi danas ne možete da naidete na adolescenta, tinejdžera ili mladu odraslu osobu koja ne zna napamet reči bilo koje popularne pesme sa MTV-ja. Tih 50 sati nedeljno znači 2.600 sati godišnje ili 26.000 sati za deset godina –

dva puta više nego što će provesti na časovima u osnovnoj i srednjoj školi zajedno, a pet puta više nego što će provesti na predavanjima na fakultetu!

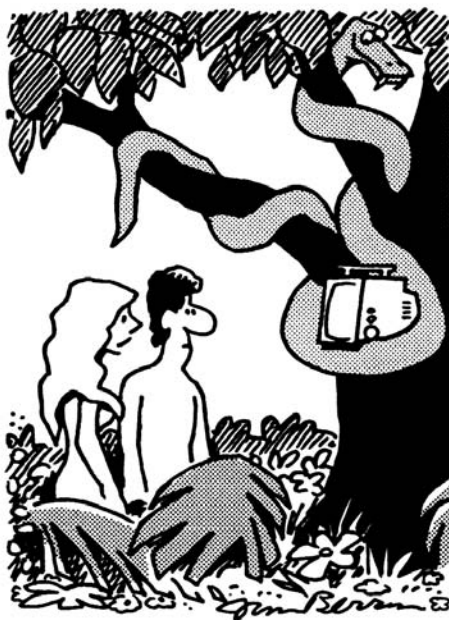
Ali kada bi to bilo samo slušanje bezazlene muzike, ne bi bilo mnogo mesta za brigu. Problem je u tome što gotovo nijedan od tih tekstova ne učvršćuje niti promoviše uzvišene moralne i etičke principe. Vrednosti koje se promovišu u tim tekstovima su, naprotiv, najčešće potpuno suprotne od načela kojima savesni roditelji i vaspitači pokušavaju da ih nauče.

U svojoj nedavno objavljenoj knjizi *Painted Black (Obojeno u crno)*, dr Karl A. Raške (Carl Raschke) opisuje epidemiju zla i haosa koji se sve više šire, uključujući smrt prouzrokovanu drogama, zločine počinjene iz mržnje i samoubistva među adolescentima. Kao i mnogi drugi kompetentni ljudi koji se bave proučavanjem medija, i on smatra da šezdesete godine prošlog veka predstavljaju prekretnicu, nakon čega se svet okrenuo od tradicionalnih judeo-hrišćanskih vrednosti ka onima koje su potpuno suprotne njima. On osipa paljbu po hevi-metal muzici, nazivajuće je muzikom punom “opasnih i nasilnih poruka”, a sve prisutniji satanizam “mračnom posledicom preokreta koji je nastupio šezdesetih godina”.

Danas, kada se gotovo sve može reklamirati, ljudi će reći i učiniti sve – bukvalno sve – da bi privukli pažnju, da bi nam prodali svoj proizvod. Nekada su se tako šokantni primeri neukusa mogli videti tek s vremena na vreme, dok su danas, samo zbog toga što donose zaradu, postali sasvim uobičajena pojava. Svi to rade... Upravo zato je u filmu *Niske strasti* režiser Pol Verhoven prikazao gledaocima četiri fotografije male dece sa prerezanim grkljanom, iako bi samo jedna bila dovoljno šokantna, a Šeron Stoun dva puta u prostoriji punoj policajaca pokazuje ono što neki “sramežljivci” još uvek smatraju intimnim delovima tela... Upravo zato muzičari Ajs Ti (Ice-T), N.W.A. i Luter Kembel izgovaraju tako nepristojne reči na svojim albumima... Zato su

Madona i Sandra Bernard u jednoj tok-šou emisiji razmenile “lezbejski” poljubac; zato je Madona puzala u svom oskudnom kombinezonu pred crncem Isusom u svom spotu za pesmu “Like a Prayer”, i oponašala masturbaciju na svojoj koncertnoj turneji koja se reklamirala preko svake mere.

Nbrojeni su primeri medijskih ikona koje raspiruju najniže strasti ljudi, bestidnim video spotovima ili rok koncertima koji se pretvaraju u orgije. MTV pojačava značenje tekstova pesama prefinjenom koreografijom, i tako se vizuelni efekti dodaju onome što primamo putem sluha, višestruko pojačavajući uticaj muzike na um i emocije slušalaca. “Kada je društvo bolesno, mladi, neiskusni i nejak i najgori prođu... Naša kultura je jako bolesna - ali se, bez sumnje, dobro prodaje.”²⁶ Najtragičnije u svemu je što milioni ljudi ovakvim trendovima nisu pružili skoro nikakav otpor!

KREATIVNOST I UM

Kada vam se rodilo dete, šta ste prvo gledali? Tako je, gledali ste da li je fizički i mentalno zdravo. Kasnije, kada je vaše dete krenulo u školu, brinuli ste se za druge stvari: da li će uspeti da iskoristi sve svoje potencijale i da li će u uspehu zaostajati za drugom decom. Posebno ste bili zabrinuti za razvoj dveju najvažnijih sposobnosti – čitanja i pisanja. U kasnijem periodu života, sa brigom ste pratili da li je um vašeg sad već odraslog deteta u stanju da zadovolji zahteve koje nameće život.

Deca sve češće ne uspevaju da ispune zahteve života i postoji ogroman broj dokaza da je u većini slučajeva glavni krivac televizija. Studije pokazuju da je oko 97% male dece kreativno, ali da se na kraju srednje škole situacija potpuno preokrene i da samo 2 - 3% njih ostane kreativno!

U protekle tri decenije rezultati na verbalnim testovima ACT i SAT rapidno se pogoršavaju. *Danas je svaki treći Amerikanac funkcionalno nepismen.* Da li se i vama desilo da vam se dete vratilo iz škole sa porukom od učiteljice da vaše dete ima poteškoća u pisanju, da sporo čita i da nije motivisano?

Narušena sposobnost komunikacije u pisanoj formi nije bezazlena stvar. Ta pojava je, u Americi na primer, poprimila razmere nacionalne krize.

“Ako su vam deca na fakultetu, postoji mogućnost da po završetku studija neće biti u stanju da na jednostavnom i

razumljivom engleskom jeziku napišu bilo kakav tekst solidne strukture. Ako idu u srednju školu i planiraju da se upišu na fakultet, postoji velika verovatnoća da, kada se upišu na neki od njih, neće umeti da pišu na engleskom jeziku, ni na onom najnižem nivou koji se očekuje na fakultetu...”²⁸

“Prosečan čovek koristi manje od deset odsto mozga... Najposobniji mislioci, kao što su bili Leonardo da Vinči i Mikelandelo, koristili su možda desetinu više. Onaj ko bi mogao da koristi ceo svoj mozak mogao bi da vlada svetom – ali verovatno to ne bi želeo. Ljudska lobanja krije svet o kome jedva nešto znamo.”²⁷

Šta je uzrok tako žalosnog stanja stvari? Roditelji? Nastavnici? Maršalu Mekluanu (Marshall McLuhan) ovi znaci su bili jasni još pre deset godina: “Gotovo je sa književnom kulturom”, rekao je on, iznoseći svoj zaključak o dugoročnom uticaju televizije. “Sjedinjene Države se, kako kaže pes-

nik Karl Šapiro ‘nalaze usred književne propasti’. Prestali smo da razmišljamo rečima, primetio je istoričar Žak Barzun. Prestali smo da učimo decu da se istina može iskazati samo pravim rečima.”²⁹

Mnogobrojne studije pokazuju da oni koji ne čitaju dovoljno, najverovatnije neće moći dobro ni da pišu, jer, da bi čovek mogao pravilno da piše, u arhivi mozga moraju postojati modeli verbalnih uloga. Kada neki brucš u mom razredu sedi u učionici i gleda belo u prazan papir ispred sebe, gotovo da mogu da garantujem da taj student dolazi iz porodice u kojoj je televizor uključen i duže od sedam sati dnevno, što trenutno predstavlja prosek za uobičajenu porodicu u Americi. Takvom studentu, koji je retko kada čitao i imao svoj mir, i koji je mogao da izvlači zaključke samo na osnovu haotičnih nestrukturisanih prizora sa televizije, gotovo je nemoguće da sastavi jednu koherentnu rečenicu, a još manje jedan dobar pasus.

Međutim, čak i kasnije u životu, čuda su ipak moguća. U mom životu se jedno čudo dogodilo pre par godina u internatu koledža

Kolumbija Junjon (Columbia Union). U jednoj od nekoliko grupa brucoša kojima sam predavao na tom koledžu, bio je jedan mladić koji je konstantno i sve više zaostajao za drugim studentima. Kada sam razgovarao sa njim o njegovim problemima, rekao mi je da je u njegovoj kući televizor uključen od trenutka kada prva osoba ustane do onog momenta kada poslednji od njih ode da spava – dakle, u njegovoj kući nije bilo ni trenutka mira, nijednog mirnog trenutka za čitanje, niti za udublјivanje u vlastite misli i upoznavanje samoga sebe. I sada kada je došao na koledž, nije bio u stanju da zadovolji postavljene kriterijume čak ni u čitanju i pisanju. Nešto pre polovine prvog semestra odustao je od ovog predmeta uz uslov da ga nastavi.

Naredne jeseni je došao, spreman da ponovo pokuša. Tog prvog dana mi je rekao da planira da dobije najvišu ocenu. Uzdržao sam se da se ne nasmejem glasno! Ali nešto se zaista promenilo: on je zaista napredovao. Kada sam ga pitao šta je to dovelo do takve promene, rekao mi je: “KNJIGE!... Do polovine semestra ste me oduševili za čitanje knjiga. Drugi deo semestra sam proveo u biblioteci i čitao sam knjige celo leto.”

Nikada neću zaboraviti to veče krajem aprila

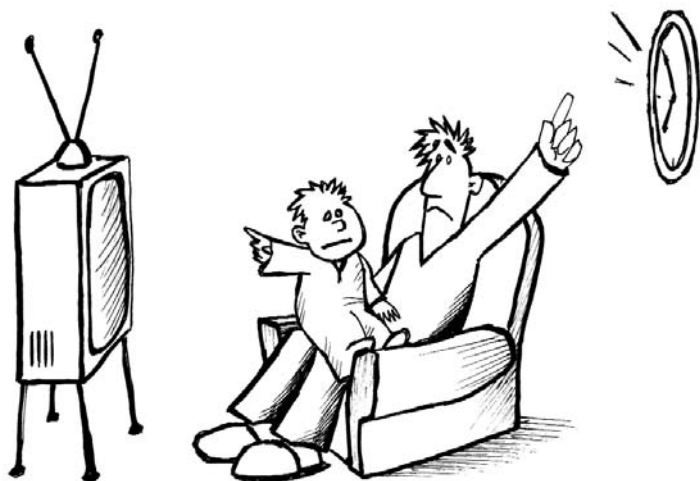
kada sam mu saopštio da je dobio najjaču desetku u celoj grupi! Kasnije mu je engleski jezik bio glavni predmet na fakultetu.

Danas, više nego ikada pre, verujem u čuda. Kada isključite TV, ma koliko godina tada imali, i započnete da sprovodite sveobuhvatan program čitanja, ponovo ćete početi da živite, a počćeće da vam se vraća umna snaga i sposobnost usmenog i pismenog izražavanja.

“Danas opasnost predstavlja ravnodušnost prema jeziku. Čini se kao da jezik više nije važan ni vredan pažnje. Televizija nesumnjivo ima veze sa tim. Sa svojim haotičnim smenjivanjem prizora ona čini da se jezik smatra nečim sporednim, samo jednim delom one opšte buke.”³⁰

Ono što pokazuju najnovija istraživanja medija uznemirilo je poslovni svet Amerike: *Oni koji ne čitaju knjige ne samo što ne umeju dobro da pišu, već nisu sposobni ni za efikasno apstraktno razmišljanje – otežano dolaze do veze između uzroka i posledice.* Nesposobni za matematičko rasuđivanje i statističku analizu (pa stoga ni da dođu do pravilnih zaključaka zasnovanih na apstraktnim pojmovima), a ni za pravilno pretakanje ideja u reči, ovi mladi ljudi odrasli uz ekran razlog su za sve dublji jaz između američkog biznisa i međunarodne poslovne konkurencije.

Ko može da ignoriše najnovije procene prema kojima prosečno dete do kraja srednje škole provede 22.000 sati pred televizorom – dva puta više vremena nego u učionici? Koga ne zabrinjavaju dokazi iz škole po kojima učenici, izgleda, pate od poremećaja nedostatka pažnje, smanjene sposobnosti verbalnog izražavanja i razumevanja pročitanoog teksta dok, prema proceni nastavnika, deci više nego ikada nedostaju kreativnost, istrajnost i analitičke sposobnosti?

Očigledno je da sve više ljudi koji se bave proučavanjem medija uviđa da TV uništava sposobnost gledaoca da konceptualizuje (stvara predstave o nečemu u svom umu). Deca koja mnogo gledaju televiziju su slabije zainteresovana za čitanje, manje su inventivna i upotrebljavaju jednostavnije jezičke forme. Uz to stalno nalazimo dokaze da se često gledanje televizije povezuje sa agresivnijim ponašanjem.

Dr. Bajron B. Rivz (Byron Reeves), profesor komunikacije na Univerzitetu Stenford (Stanford), govorio je o pojavi koja nas sve više brine: sve veći i kvalitetniji TV-ekrani u našim domovima čine da se slike pred našim očima sve više približavaju svojoj prirodnoj veličini i jasnoći, a uporedo s tim se smanjuje naša sposobnost da razlikujemo stvarnost od onoga što samo gledamo na ekranu. Rivz posebno brine uticaj velikih ekrana na decu.

“Kvalitet pismenih radova učenika tesno je povezan sa vremenom koje provode pred televizorom. 30% učenika četvrtog razreda gleda televiziju šest sati dnevno ili više. Oni su bili i najslabiji u pisanju.”³¹

Vejd F. Horn (Wade F. Horn), izrazio je zabrinutost zbog toga što “veliki broj dece u Americi polazi u školu mentalno nepripremljen za postizanje uspeha – psihološki neopremljen osnovnim kognitivnim (saznajnim) veštinama potrebnim za učenje.”³²

Čitanje i pisanje se, kao i većina drugih veština, moraju stalno vežbati. Ako vaše dete odrasta u sredini u kojoj nema dovoljno kvalitetnih časopisa i knjiga, postoje velike šanse da neće imati dovoljno razvijenu veštinu čitanja i pisanja.

Jedna veoma značajna kanadska studija o stanovnicima gradića u Britanskoj Kolumbiji, zaprepastila je istraživače – u njoj je merena kreativnost stanovnika svih uzrasta neposredno pre uvođenja televizije i dve godine nakon toga. I kod dece i kod odraslih zabeležen je *pad kreativnosti za 20 odsto!*

Osim što u ogromnoj meri umanjuje kreativnost, televizija smanjuje istrajnost u rešavanju problema, učvršćuje stereotipna shvatanja o važnim životnim pitanjima, posebno o ulogama

- TV umanjuje moć imaginacije, a istovremeno urezuje u naš um neizbrisive slike koje ostaju tu do kraja života.

- TV lišava ljude pravih životnih iskustava tako što ih drži zatvorene u njihovim stanovima, umesto da se druže sa prijateljima, komšijama i svojom porodicom.

- TV je više okrenuta mržnji nego ljubavi, smrti nego životu, nasilju nego harmoniji.

polova, i u velikoj meri podstiče verbalnu i fizičku agresivnost kod oba pola.

Jedna od najozbiljnijih optužbi upućenih na račun gledanja televizije jeste da ometa decu u razvijanju sposobnosti stvaranja mentalnih slika - vizuelne imaginacije koja pomaže u rešavanju prirodno-matematičkih problema. Rešenje za koje se

zalaže Džerom Singer (Jerome Singer), istraživač sa Univerziteta Jeyl (Yale), jeste da se detetu u potpunosti uskrati gledanje televizije sve dok ne stekne naviku čitanja i učenja.

Posebno zabrinjava otkriće ruskog neuropsihijatra Aleksandra Nurije: "Učenje jezika i 'unutrašnjeg govora' podstiče razvoj frontalnog, čeonog dela mozga. Zadnji deo mozga je biblioteka; prednji deo je centar za planiranje i sprovođenje tih planova. Činjenica je da su današnja deca do te mere konstantno izložena spoljašnjim stimulansima da nemaju mnogo vremena da razmišljaju i razgovaraju sama sa sobom. To što je sve više osoba nesposobno za učenje, vrlo verovatno je direktna posledica prekomernog gledanja televizije."³³

Ne tako davno, jedan moj student na prvoj godini koledža predao mi je jedan od najgorih radova koji sam ikada pročitao. Priznao je da nije stekao naviku učenja kod kuće, gde je TV bio retko kad isključen. Nesposoban da piše dobro, da čita i shvata

složeno gradivo, nesposoban čak i da pristojno komunicira sa svojim vršnjacima, osećao je da je njegov život postao slepa ulica.

Gledanje televizije je pasivno, a ne aktivno. Kada čitate knjigu, a donekle i kada slušate radio, možete da stvarate vizuelne predstave u svojoj glavi, dok TV, kako nas je upozorio Mekluan, neprestano slikama bombarduje pasivan mozak gledaoca, a to smanjuje sposobnost kreativnog razmišljanja. Kako čovek može da bude kreativan ako sam za sebe ne donosi zaključke?

Jedna od najprovokativnijih knjiga našeg vremena je *The Death of Literature (Smrt književnosti)* Alvina Kernana, čuvenog profesora sa Prinstona (Princeton). Kada su od njega zatražili da ukratko izloži svoju tezu, Kernan je napisao sledeće: "Književnost: Počivaj u miru."³⁴

Kako se približavamo kraju onoga što Kernan naziva "Gutenbergovom erom", na horizontu se pojavljuju zloslutni znaci, kao što je zatvaranje mnogih značajnih škola bibliotekarstva u poslednje vreme, uključujući *School of Library Science* na Univerzitetu Kolumbija.

Možda bi se štampana literatura mogla skinuti sa "liste ugroženih vrsta" ukoliko bi se dovoljan broj roditelja i vodećih mislilaca probudio na vreme i shvatio da je vladanje veštinom čitanja, pisanja i apstraktnog razmišljanja daleko važnije od sposobnosti pukog primanja vizuelnih predstava.

RASIPANJE NAJVEĆEG DARA - VREMENA

Pretraživši detaljno nekoliko biblioteka, pronašao sam Kalidasin *Pozdrav zori*. Kalidasa je možda najpoznatiji pesnik drevnog sanskrita, živeo je krajem trećeg veka nove ere i napisao remek-delo *Šakuntala*.

Želja mi je da živim po ovim stihovima... i često ih čitam drugima. Ukratko, Kalidasina poruka je da ukoliko želimo da živimo jednim zaista vrednim životom, onda moramo da zapamtimo veliku istinu: Svaki dan je životni vek u malom, ima svoj početak, sredinu i kraj; svaki dan našeg života može da bude obogaćen “radošću rastenja”, “slavom delovanja” i “divotom uspeha.”

Kalidasa nas podseća i na sledeće velike istine:

*“Juče već je san
A sutra vizija samo”*

i preostaje nam, naravno, samo *danas*. Ako ga u punini proživimo, to danas nam pruža neprocenjivo bogatstvo:

*“Svako je juče san o sreći
Svako sutra - vizija nade
Zato se dobro pobrini za ovaj dan!”*

Tokom svog života na Zemlji, Isus Hristos je u svojim propovedima, pričama i poukama često govorio o tome kako treba *upravljati* vremenom. Podsticao je ljude da do kraja razviju sve talente koje im je Bog poverio da ih koriste tokom njihovog kratkog života na ovoj planeti. Proučavajući ovaj aspekt Hristove službe, Ričard Frederiks, profesor religije na Kolumbija Junjon (Columbia Union) koledžu, posebno je ukazao na to da je cilj čitavog Novog zaveta očigledno da prodrma i probudi čoveka iz njegove apatije i podstakne ga da aktivno služi drugima. Nasuprot tome, već smo rekli da je TV najefikasniji aparat za stvaranje apatije koji je čovek ikada izumeo.

“Vrednost vremena ne može se izračunati. Hristos je svaki trenutak smatrao dragocenim, a to se traži i od nas. Život je suviše kratak da bismo ga uzaludno trošili.”³⁵

Ako postoji neki aspekt našeg života o kojem će Bog tražiti detaljan izveštaj, onda je to sigurno način na koji smo trošili vreme. Većina protraći veliki deo vremena svog života, čak i bez gledanja televizije. Međutim, TV je najveći otimač vremena koji je ikad izmišljen.

Pogledajmo sada neke najnovije statističke podatke:

- ✦ Mnoga predškolska deca provode dve trećine dana (onog dela dana u kom su budna) pred televizorom ili u prisustvu uključenog televizora. Prosečno predškolsko dete, pre nego što krene u prvi razred, provešće preko 5000 sati u gledanju TV-a. To je mnogo više vremena od onog provedenog na predavanjima da bi se stekla fakultetska diploma!
- ✦ Prosečan srednjoškolac će provesti oko 22.000 sati ispred TV-ekrana (9000 sati više nego što provede u učionici).
- ✦ Prema najnovijim proračunima (brojka se tokom poslednjih pedeset godina konstantno povećava), prosečan Amerikanac gleda televiziju skoro 30 sati nedeljno.

Ali, to je samo deo priče: *Veronis, Suhler & Associates*, priznata njujorška firma za bankarstvo i ulaganje, koja se specijalizovala za industriju komunikacija, u jesen 1992. godine objavila je neke cifre koje bi trebalo da zabrinu sve nas. Od 8.760 sati u godini,

- ✦ Na spavanje (7,5 sati tokom noći) se potroši 2.737 sati
- ✦ Na poslu sa punim radnim vremenom provede se 1.824 sata. Daleko više vremena nego u krevetu ili na poslu provede se uz neki od medija – više od devet sati dnevno!
- ✦ TV (uključujući kablovsku televiziju) – 4 sata i 9 min. dnevno
- ✦ Radio (na poslu, tokom vožnje, kod kuće) – 3 sata
- ✦ Muzika na CD-u i MP3 čitačima – 36 minuta
- ✦ Dnevne novine – 28 minuta
- ✦ Štampani flajeri za potrošače – 16 minuta
- ✦ Štampani katalozi za potrošače – 14 minuta
- ✦ Kućni video – 7 minuta
- ✦ Filmovi u bioskopima – 2 minuta

Kao što vidimo, za neštampane medije odvajamo osam puta više vremena nego za štampane. Ne tako davno, nije bilo tako. SAD su širom sveta bile poznate kao najnaprednija nacija na planeti – a naglasak na procesu obrazovanja bio je ključ tog uspeha. Danas su SAD pale na 24. mesto po broju pročitanih knjiga po glavi stanovnika. Godine 1991, u SAD je na medije potrošeno 108 milijardi dolara, pri čemu su kompanije koje se bave advertajzingom potrošile dodatnih 80 milijardi dolara da bi ih prezentovale. Tako su mediji postali izuzetno razgranat biznis, jedan od najunosnijih u Americi.³⁶

Da li bi onda trebalo da nas začudi to što se američko društvo iznutra raspada i što je izgubilo prednost u konkurenciji sa ostalim nacijama? Ako je ikada neka nacija prodala svoju dušu zbog materijalnog blagostanja – onda je to Amerika.

Veliki ljudi imaju jednu zajedničku osobinu: oni cene dane i minute života - ne smatrajući nijedan trenutak vremena bezvrednim. Ako želimo da jednog dana možemo reći da je vredelo živeti – trebalo bi da i mi imamo takav stav, jer:

*“Časovnik života se samo jednom navije,
I niko ne može da kaže
Kada će kazaljke stati,
Kog dana il’ sata.
Jedino vreme koje imaš je sada,
Pa ga proživi najbolje što možeš.
Ne čekaj na sutra –
Kazaljke će tada možda biti nepomične.”*
(Nepoznati autor)

Kao što smo naučili iz Kalidasinog *Pozdrava zori*, mnogi od nas potrošimo uzaludno svoj život bilo zato što živimo u prošlosti ili pasivno maštamo o budućnosti. *Juče* je prošlo i nikada se više neće vratiti. Ni sve zlato ovog sveta ne može otkupiti nijedan njegov sekund, tako da je vreme provedeno u kajanju uzalud potrošeno. *Sutra* nije izvesno – i zaista, ono možda nikada i ne osvane. Naša je sreća da nam nije omogućeno da znamo šta će se dogoditi u budućnosti. Stoga bi trebalo da svaki delić energije koji imamo uložimo u taj jedan jedini segment vremena s kojim možemo nešto da uradimo – *današnji dan*.

PUŠENJE, DROGA I ALKOHOLIZAM

Neverovatnih 74% smrtnih slučajeva pre 65. godine života mogli bi se sprečiti. Smrt do tog doba je ili posledica načina života ili zagađene životne sredine – a u većini slučajeva verovatno i jednog i drugog.

Ljudi su oduvek koristili droge i ostala opojna sredstva, ali sumnjam da je ijedno društvo ikada tako intenzivno uništavalo sebe kao što to danas čini naše društvo. Upotreba droga i ostalih opojnih sredstava nesumnjivo je tesno povezana sa napuštanjem Boga i njegovih vrednosti. Za ljude koji veruju da je um sredstvo preko kojeg ljudsko biće opšti sa božanskim, bilo bi nezamislivo uništiti taj važan kanal.

Osim toga, bez vere u Boga i u vaskrsenje, čovek oseća da ne postoji ništa osim ovog prolaznog života. A ako nam se učini da nam je život bezvredan i da nemamo cilj, zašto ga onda ne bismo radije sami okončali? Droge i druga opojna sredstva upravo to rade – samo što nekima treba manje a nekima više vremena.

“U SAD na lečenje bolesti povezanih sa pušenjem godišnje se potroši oko 50 milijardi dolara...

Medicinski stručnjaci smatraju da je oko 600.000 smrtnih slučajeva godišnje u SAD direktno izazvano upotrebom duvana. To je ono što motiviše aktiviste u borbi protiv pušenja da se zalažu za pooštrenje zabrane pušenja na javnim mestima i reklamiranja cigareta.”³⁷

Što više ljudi bude uništavalo svoj um i dušu upotrebom narkotika, to će nam ostajati sve manje ljudi koji će biti radno sposobni. Svaka osoba koja zbog upotrebe droge ne može normalno da se školuje ili obavlja svoj posao utoliko više otežava svima nama. Zbog toga nije tačno ono što toliko ovisnika tvrdi, da uništavajući sebe oni ne štete nikom drugom.

Razmotrimo prvo problem *duvana*. Od direktorke *Savezne uprave za javno zdravlje* smo saznali

da svake godine preko 400.000 Amerikanaca umre od posledica upotrebe duvana – a tu su ubrojani samo oni slučajevi za koje se to može dokazati! Pravi broj je mnogo veći. Hajde da pogledamo sledeće statističke podatke da bismo stekli pravu predstavu o situaciji: 58.000 američkih vojnika poginulo je u ratu u Vijetnamu; 55.000 u ratu sa Korejom; 417.000 u Drugom svetskom ratu i 127.000 u Prvom svetskom ratu. Kada se sve to sabere, dobijamo otprilike *broj osoba koje godišnje umru od posledica upotrebe duvana*, i to samo u SAD!

Vrlo lukavo osmišljena reklamna kampanja R. Dž. Rejnoldsa (R.J. Reynolds) za cigarete Džo Kamel (Camel) dovela je do neverovatnog povećanja udela Kamela na ilegalnom tržištu cigareta za decu, sa 0,5 na 32,8%. Pošto sve veći broj odraslih Amerikanaca ostavlja pušenje, duvanske kompanije se, nezakonito, u svojim reklamama obraćaju deci i omladini. Devedeset odsto pušača tako postaju zavisnici do 20. godine života.

Zatim dolaze *alkoholna pića*. Ko zna koliko ljudi godišnje umre od posledica izazvanih konzumiranjem alkohola? Ono što *znamo* jeste da je većina poginulih u saobraćanim nesrećama život izgubila zbog konzumiranja alkohola – a veliki broj njih su samo

“Uzroci smrti kod osoba ispod 65 godina starosti mogu se, u grubo, podeliti na sledeći način: 53% – zbog načina života; 21% – zbog sredine u kojoj žive; 9% – zbog sistema zdravstvene zaštite; 17% – usled naslednih faktora.”³⁸

nedužne žrtve. Znamo da se alkohol toliko puta pokazao samo kao stepenik ka teškim drogama. Znamo da zbog alkohola svake godine izgubimo na milione produktivnih radnih dana. Znamo da je alkohol možda glavni uzrok epidemije nasilja i fizičkog maltretiranja supruge i dece u našim porodicama. Znamo da je alkohol upleten u statističke podatke o svim oblicima kriminala.

Još davne 1976. godine, Ernest Noubt (Noble), direktor *Nacionalnog instituta za alkoholizam* (*National Institute of Alcohol Abuse*), izjavio je da je televizija direktno odgovorna za to što se u poslednjih 20 godina broj mladih konzumenata alkohola

“U državi u kojoj deca od 12 godina bez problema mogu da navedu nazive bar pet alkoholnih pića, vreme je da ugasimo televizore i razmislimo o tome kuda idemo.”⁴⁰

udvostručio. On je oštro osudio medije za to što i u reklamama i u filmovima prikazuju da su ljudi koji piju uspešni i seksualno poželjniji. A kada su u pitanju reklame u kojima sportisti i učesnici Olimpijskih igara reklamiraju alkoholna pića, on je ozbiljno upozorio:

“Deca će sigurno želeti da se ugledaju na takve osobe.”³⁹

Teško da možemo previše naglasiti značaj ovako žalosnog stanja stvari. Zahvaljujući medijima, prosečno dete će videti više od 75.000 reklama alkoholnih pića pre nego što postane punoletno!

Sredinom sedamdesetih, *Christian Science Monitor* sproveo je istraživanje o reklamama za alkoholna pića na televiziji. Evo šta su otkrili: “Ima deset puta više scena sa alkoholnim pićima nego onih sa bezalkoholnim.” Međutim, u stvarnom životu, upotreba bezalkoholnih pića je 16 puta veća nego konzumiranje alkohola!⁴¹

Kao što vidimo, mediji grubo izvrću istinu o upotrebi alkohola. Zahvaljujući ovom, bez obzira šta roditelji govore detetu o posledicama upotrebe alkohola, reklame za alkoholna pića će verovatno odneti prevagu.

Na kraju razmotrimo *droge* – svih vrsta – koje nagrízaju samo srce moderne civilizacije. Da li i vi brinete da li je vaš vozač autobusa, mašinovođa ili pilot u avionu zavisnik od droga? Ili hirurg koji operiše?

Međutim, više od svega, znajući kako droge uništavaju čovekov kontrolni centar za moral, brinemo šta one rade našoj deci, rođacima, našim prijateljima, i šta može da nam se desi ako sretnemo zavisnika u potrazi za novcem za narednu dozu. Sve manje smo bezbedni.

Upravo zloupotreba medija – naročito televizije – direktno je odgovorna za veliki deo tog pakla kroz koji svakoga dana prolazimo, tog pakla koji i dalje odobravamo svojom pasivnošću, svojom sklonošću da sedimo skrštenih ruku, za koju nemamo izgovora.

Filmovi i serije u kojima junaci puše, piju ili se drogiraju dodatno produbljuju nacionalnu tragediju! Direktori vašingtonske *Uprave za decu, medije i reklamiranje* (*Council on Children, Media, and Advertizing*) veliki deo krivice za upotrebu teških droga pripisuju reklamama za lekove koji se mogu kupiti bez lekarskog recepta, koje deca vide više od hiljadu puta godišnje i koje ih uče da je posezanje za lekovima rešenje za životne probleme. A to je korak ka upotrebi teških droga.

SEKSUALNOST I OKULTIZAM

Bog nas je stvorio kao polna bića sa seksualnim nagonom. Međutim, taj nagon veoma se često iskrivljuje a sva njegova lepota uništava, pretvarajući taj Bogom dani izvor radosti, ljubavi i posvećenosti u čisto mehanički čin u kome nema prijateljstva. U tom pogledu, naše društvo nije ništa bolje od drevnih društava i prostitucije koja se obavljala u njihovim hramovima.

Hiljadama godina, jedan od faktora koji je sprečavao mlade da rano stupe u seksualne odnose bila je velika verovatnoća da će se seksualni čin završiti trudnoćom. To što su neudate majke bile obeležene žigom srama, značilo je da je ranije više strah nego stvarna sklonost sprečavala mnoge da odu predaleko. Međutim, anti-bebi pilule, druga kontraceptivna sredstva i uobičajena praksa vršenja abortusa, potpuno su izmenili svet u kojem živimo. Ovi faktori su dali ženama mnogo veću moć nego što je to bilo moguće ranije.

Danas je, u odnosu na prošla vremena, žena ta koja češće ima inicijativu, ona je ta koja započinje ili okončava vezu. I pored toga, mediji i dalje ponižavaju ženu i uglavnom je prikazuju više kao seksualni objekat nego kao

“Procenjuje se da tinejdžeri na televiziji godišnje vide oko 14.000 seksualnih scena ili aluzija na seks, pri čemu je samo njih 150 o seksualnoj odgovornosti, apstinenciji ili kontracepciji. Stoga te mnogobrojne skrivene i otvorene poruke na televiziji koje promovišu nekontrolisanu seksualnu aktivnost predstavljaju veliki razlog za zabrinutost.”⁴²

racionalno i osećajno biće. Žena je i dalje rob istorijskog stereotipa i još uvek ima žena koje se prodaju za određene sume novca ili unosne poslovne ugovore.

Gotovo ništa u medijima ne podstiče mlade devojke da ostanu nevine i donesu tu nevinost kao

najveći poklon svom izabraniku, niti se mladići podstiču da sačuvaju svoje prvo seksualno iskustvo za ženu sa kojom žele da provedu ostatak svog života. Dešava se upravo suprotno: bombarduju ih porukom da se seksualnost svodi na to da se pravo ispunjenje doživljava jednostavno kada "proradi hemija", tj. da je dovoljno da se oseti snažna želja. Neminovna posledica tako površnog doživljaja polnog odnosa je osećaj praznine koji dolazi nakon seksa bez odgovornosti koja postoji u braku, bez prave posvećenosti, prijateljstva, pa čak ni dopadanja.

Sada je pravi trenutak da u razmatranje uzmemo način na koji mediji uslovljavaju čovekovo ponašanje. Ričard Frederiks je proveo dosta vremena proučavajući metodologiju koju psiholozi koriste da bi kod svojih pacijenata izmenili pojedine obrasce ponašanja. On je želeo da uporedi njihov pristup sa mehanizmima koji funkcionišu kod gledanja televizije. Ono što je otkrio zaprepastilo ga je.

"Mi smo poput seljaka koji žive u zoni borbenih dejstava. Smrt je svuda oko nas. Oguglali smo na nju. Mi je čak ni ne ignorišemo; sada od nje pravimo našu glavnu zabavu... Mislimo da su Rimljani bili divljaci zato što su organizovali igre smrti u areni. Sada i mi radimo isto, čak i u filmovima i programima za decu na televiziji..."⁴³

Modifikovanje ponašanja

U psihologiji je standardan postupak u šest koraka koji se gotovo uvek pokazivao uspešnim u menjanju čovekovog ponašanja:

✦ Osoba posmatra poznate prizore u smirenoj i bezbednoj situaciji. Potpuno je opuštena. Nema emocionalnih uzbuđenja.

- ✦ Ubacuju se određene slike ili prizori za koje se zna da izazivaju emocionalne reakcije. Osoba više nije opuštena.
- ✦ Dotični prizor se sklanja ili se prekida posmatranje slika. Posmatraču se ne daje dovoljno vremena da reaguje na to emocionalno uzbuđenje.
- ✦ Posmatraču se daje da predahne otprilike jedan minut tokom kojeg se on ponovo psihofizički opušta. To se lakše postiže uzimanjem neke hrane ili pića.
- ✦ Kada se emocije posmatrača stišaju, ponovo mu se prikazuju prijateljske, pozitivne slike. Osoba je potpuno opuštena. Nema snažnih emocija.
- ✦ Čitav postupak se ponavlja.

Zapazite kako ovaj proces od šest koraka u potpunosti odražava ritam televizije – čak i kada su u pitanju *reklame*, što savršeno odgovara 4. tački.

Frederiks zapaža da je potreban čitav niz činilaca kako bi taj proces otupljivanja bio uspešan:

- ✦ Mora se uspostaviti prijatna atmosfera, koja je pacijentu poznata, sigurna i prijateljska.
- ✦ Sadržaj i redosled moraju biti dosledni i predvidivi, omogućavajući pacijentu da se potpuno opusti. Stoga je, da bi se postigli maksimalni rezultati, idealna laboratorija *dnevna soba*.
- ✦ Ne sme se dopustiti da bilo kakva snažna emocija duže potraje.
- ✦ Prikazivanje tema ili ideja u kontekstu drame u velikoj meri doprinosi prihvatanju ovog procesa.
- ✦ Posmatranje prizora sa nekim koga volite ili poštujete doprinosi prihvatanju procesa. Naravno, idealno bi bilo kada bi cela porodica bila na okupu.

Kada su u pitanju ciljevi, postupci i mogući rezultati, Frederiks navodi da za ovaj proces psiholozi koriste materijale koji su specijalno osmišljeni tako da “pokrenu nove načine razmišljanja u čovekovoj mašti, koji će iskoreniti emocionalne reakcije na ideje

ili događaje koje je pacijent ranije odbijao ili ih se plašio. Snažna osećanja usmerena protiv nečega ili nekoga eliminišu se i zamjenjuju nenametljivim prihvatanjem. Reakcije se menjaju zato što je ovaj

proces uticao na promenu vrednosti i stavova – sada možemo da živimo sa nečim od čega smo ranije bežali.⁴⁴

Oni koji primenjuju ovu tehniku tvrde da *stanje bezosećajnosti* koje ona izaziva postaje uobičajeno, tako da kada osoba postavi bezosećajna gledanjem izmišljenih priča na televiziji naiđe na *prizore u stvarnom životu koji su isti ili slični onima koje je toliko puta videla u izmišljenim dramama, ona i tada može ostati potpuno ravnodušna.*⁴⁶

Kada je u pitanju vreme koje je potrebno da se sve to postigne, Frederiks zapaža da “terapeuti koji koriste metod sistematskog slabljenja emocija tvrde da je obično potrebno samo 20 do 30 izlaganja da neko počne da odbacuje nešto što je do tada prihvatao ili da počne da prihvata nešto što je do tada odbacivao”.⁴⁷

Primenimo sada ovaj proces uslovljavanja na nemoralne stavove koje mediji tako živo prikazuju: ako uzmemo u obzir koliko čovek danas u proseku gleda TV, 20 do 30 izlaganja takvim scenama postiglo bi se za vrlo kratko vreme! Sve preko toga samo učvršćuje taj izmenjeni karakter i utvrđuje promene u ponašanju!

Međutim, ne zaboravimo da ovde čak ni ne govorimo o deci – kod njih bi se sve ovo moglo postići mnogo brže. Ovde je reč o odraslim osobama, o vama i meni!

Malo toga što se prikazuje u medijima podstiče one koji su u braku da u njemu i ostanu. Naprotiv, stalno iznova nam se serviraju svi mogući razlozi i povodi da učinimo baš suprotno, što slabi čak i jače odbrambene sisteme.

“Ova tehnika uspešno lišava čoveka njegovih osećanja tako što ih postepeno slabi, sve dok ne bude u stanju da ostane potpuno opušten, miran i ravnodušan čak i kada posmatra prizore koji su u početku kod njega izazivali ozbiljnu zabrinutost, uznemirenost i bol.”⁴⁵

Pet Robertson (Pat) je jasno izneo ovaj problem u junskom broju časopisa *Sunshine* 1987. godine: "Našoj omladini se umesto *apsolutnih vrednosti* pruža *situaciona etika*... Umesto jasnog raspoznavanja šta je dobro a šta zlo, njima se govori: 'ako ti prija, uradi to.' Umesto da ih uče

"Moramo se suočiti sa zlom, a ne bežati od njega, jer kada bežimo od zla, ono nas progoni. Moramo naterati zlo da 'obori pogled'. Danas ima na hiljade neurotičnih osoba zato što pokušavaju da pobegnu od problema, a usput samo nailaze na još veće teškoće. Mnoga deca počnu da pate od takve neuroze tako što lažu da bi izbegla neprijatne stvari i ta navika postaje pogubna."⁴⁸

sami sebi da udovoljavaju i predaju se čulnim zadovoljstvima."

Kada se takve snažne protivteže uklone, posledice po društvo poprimaju kataklizmičke razmere. Na primer: jedna specijalna emisija koja je nedavno prikazana na televiziji

bavila se jednim sve ozbiljnijim društvenim problemom – epidemijom *silovanja dece od strane druge dece*!

Zajedno sa seksualnošću sve češće ide – čak su i međusobno isprepleteni – i misticizam, odnosno okultizam. Prikazi i crteži vezani za okultno su tako živi i ubedljivi – a i toliko učestali – da će čak i osoba koja je vaspitavana u hrišćanskom duhu početi da "brka lončice", da podsvesno veruje u okultno, a da se pritom, na svesnom nivou, još uvek izjašnjava kao hrišćanin. Jedino je sigurno da uopšte ne gledamo takve stvari.

Toni Muha (Tony Muha), klinički psiholog iz Anapolisa, apeluje da roditelji postavе granice onome što utiče na njihovu decu: "Reči pesama nekih od najvećih rok zvezda današnjice promovišu najrazličitije poruke koje često šokiraju roditelje kada obrate pažnju na njih. Neke uobičajene teme pesama koje deca pevūše sadrže seksualni promiskuitet, nasilje nad ženama, uvrede na račun tuđe rase i verske pripadnosti, obožavanje Sotone, upotrebu droge i samoubistvo... Isto kao što dete uči azbuku tako

što sluša i ponavlja ono što čuje, poruke sadržane u muzici izvršiće snažan uticaj u dečjem umu... Roditelji nikada ne bi dozvolili da hrana za koju znaju da je otrovna uđe u organizam njihove dece. Nažalost, mi ne razmišljamo tako često da li ono što dozvoljavamo da uđe u um naše dece sadrži otrovan pogled na svet.”⁴⁹

Kada su u pitanju vrednosti koje se promovišu na televiziji, Muha zapaža sledeće: “Deca pretpostavljaju da su vrednosti prikazane u televizijskim emisijama ispravne zato što ljudi koje gledaju izgledaju blistavo i srećno. Na primer, u 80% scena u kojima ima seksa učestvuju osobe koje nisu u braku, a u manje od 1% tih scena ima bilo kakvih aluzija na kontracepciju. Poruka koja se šalje deci je ta da je seks van braka normalna stvar i da se kontraceptivna sredstva ne koriste baš često. Često se seks i nasilje povezuju jedno sa drugim. Da li su to vrednosti koje želite da vaše dete usvoji?”⁵⁰

O filmskom kritičaru Majklju Medvedu (Michael Medved), jednom od voditelja koji intervjuišu goste u emisiji *Sneak Previews*, mnogo se govorilo u vestima u poslednje vreme. Razlog za to je njegova nova knjiga, *Hollywood vs. America: The War on Traditional Values* (Holivud nasuprot Amerike: rat s tradicionalnim vrednostima). U članku objavljenom u časopisu *Washington Post*, Medved je ukratko izložio neke svoje stavove. Na primer, on ismeva medije zato što sebi pripisuju određene zasluge (pozitivne reklame za kondome, prijavljivanje za glasanje, dodeljivanje vozača alkoholisanim licima, doprinos u očuvanju kišnih šuma, itd.), jer s druge strane tvrde, što je paradoksalno, da “nasilje, hedonizam i sebičnost koji se tako često mogu sresti u njihovom programu ipak neće imati nikakve posledice u stvarnom svetu (...)

Branitelji Holivuda bez imalo uverljivosti tvrde da Marfi Braun ili neki drugi izmišljeni likovi u televizijskim emisijama ne vrše nikakav uticaj na svoje fanove, ignorišući time činjenicu da milioni mladih ljudi oponašaju ikone pop-kulture, oblačeći se kao Madona ili Majkl Džekson, hodajući poput Terminatora ili ponavljajući nepristojne, podrugljive dosetke Barta Simpsona...

Nije li apsurdno to da biznis koji naplaćuje stotine hiljada dolara za nekoliko minuta reklame (jer je poznato da slike koje se brzo smenjuju pred očima gledalaca mogu da prodaju sve, od konzervirane hrane do političkih kandidata), istovremeno tvrdi da viščasovni program koji se emituje između tih kratkih reklamnih poruka nema nikakvog uticaja na gledaoce?”

Medved dalje razvija svoju tezu o tome da Holivud, izgleda, namerno pokušava da uništi tradicionalnu porodicu, primećujući da se preko filmskih idola poput “Goldi Hon i Kurta Rasela, Vudi Alena i Mie Farou, Suzan Sarandon i Tima Robinsa, Džesike Lang i Sema Šeparda, Šona Pena i Robin Rajta, Fare Fositi i Rajana O’Nila, Džeka Nikolsona i Rebeke Brusar, Edija Marfija, Glen Klouz, Al Pačina, Roda Stjuarta, Eda Asnera, Stinga, Ajs Kjuba i mnogih drugih, promoviše stav da treba izbegavati ili odlagati stupanje u brak, čak i nakon što partneri dobiju decu”.

Medved je zapazio da je Holivud ranije makar na rečima branio tradicionalne porodične vrednosti. Sada to više ne radi! “Glumci i zabavljači danas zadobijaju divljenje svojih kolega i holivudske štampe pre time što upućuju izazov porodičnim vrednostima nego time što ih poštuju.”

Medved zapaža da je čak i u čisto dečijim filmovima, kao što su *Baby Boom*, *Tri muškarca i klevka* i *Gle, ko to govori*, osnovna poruka potpuno jasna: “Bebe su možda neodoljivi izvor zadovoljstva, ali se u njima najviše može uživati kada niste upleteni u bračnu mrežu.”

TV emisije u tom pogledu, kaže Medved, na najotvoreniji način prenose poruke usmerene protiv tradicionalnih vrednosti. Svuda se prikazuje kao sasvim normalno da samo jedan roditelj odgaja dete. Već 1991. godine, od sedam trudnica u filmovima koji su se prikazivali u udarnim terminima – samo jedna od njih je bila udata. Saradnici koji pišu za časopis *Tajm* su u novembru 1991. godine sa žalošću primetili da “tradicionalnog odgajanja dece praktično više skoro da nema u medijima”.⁵¹

TRI NEVAŽEĆA ČEKA: REKLAME, VESTI I JEZIK

Neverovatna moć reklama

Čak i do 20% programa za decu čine reklame.

Reklame koje naša deca gledaju ne samo što u velikoj meri podstiču materijalizam, već su i pune poruka o stilu života koje su u potpunosti suprotnosti sa zdravim vrednostima. U stvari, one same po sebi predstavljaju čitavu gomilu pogrešnih informacija koje, ako se redovno i intenzivno konzumiraju, imaju veću moć od porodice, škole i crkve zajedno.

Jedan od najuticajnijih kritičara u istraživanjima medija bio je Džeri Mender (Jerry Mander). U svojoj knjizi *Četiri argumenta za izbacivanje televizije* on je detaljno opisao jedno svoje neobično iskustvo koje je promenilo tok njegovog života. Dok je tokom krstarenja dalmatinskom obalom, naslonjen na ogradu broda, posmatrao jedan od najlepših krajolika na našoj planeti, odjedanput je dobio osećanje da između njega i tih prelepih predela postoji neka "opna". Nije bilo nikakvih intenzivnih niti dubljih osećanja! Nešto nije bilo u redu, a nije tako bilo kada je kao dete istinski uživao u prirodi.

"Nije priroda bila dosadna, već mi je postala nevažna, nije više bila deo mog života. Nisam više bio u stanju da je osetim, da se uživim u nju ni da je volim, samo zato što nisam dovoljno boravio u njoj. Tempo života ne ostavlja mnogo vremena za odlazak u prirodu."⁵²

Jedan od glavnih razloga za to otuđenje bile su reklame. Na početku svoje karijere, Mender je poslovno sarađivao sa genijem za oblast reklame, Hauardom Gosidžem (Howard Gossage).

“TV reklame mogu trajno da iskvare dečje shvatanje moralnosti, društva i posla.”

(Rezultat studije profesora psihologija sa univerziteta Kolumbija, Tomasa Bivera)⁵⁷

“Gosidž je znao da problem kod reklama nije samo u načinu na koji one naglašavaju beznačajne stvari. Pun gneva, govorio je o samoj funkciji reklama kao o invaziji na čovekovu

privatnost, koja prevazilazi prodaju od vrata do vrata ili kompjuterski fajl poslan na vašu adresu. *To je invazija na um koja je promenila ponašanje, koja je promenila ljude*.”⁵³

Reklame govore vašoj deci da su *proizvodi* ti koji određuju njihov identitet, a ne ono što je unutra, u njima. Nil Postman (Neil) je u jednom intervjuu primetio da ćemo u prvih 20 godina života videti oko milion reklama. “Zbog toga TV reklame predstavljaju najveći izvor informacija u procesu obrazovanja mladih... Reklame uče decu da se svi problemi mogu rešiti, da se svi problemi mogu rešiti brzo, kao i da se mogu rešiti brzo uz pomoć neke tehnologije (lekova, deterdženata, automobila, kompjutera).”⁵⁴

Koje nam sve poruke šalju te neverovatno ubedljive reklame?

✦ *Proizvodi – ne tvoje karakter – određuju tvoj identitet.*

Dr. Kenet Kertis (Kenneth Curtis) iz kompanije *Gateway Films* naziva ovo “podmuklim napadom na hrišćansko shvatanje sveta putem tvrdnje da život čine *stvari* koje posedujemo, što je u suprotnosti sa Isusovim učenjem”.⁵⁵

Filip Viden (Philip Whidden) je to ovako objasnio: “Najdestruktivnija sila u reklamiranju je ona koja nas uči da nismo dovoljno dobri takvi kakvi smo stvoreni. *Mi nikada nismo dovoljno dobri u očima avenije Medison*. Kad bismo se ceo dan kupali, depilirali, brijali, farbali, izbeljivali, ispirali, pušili, išli u

kupovinu i mirisali se, nikada ne bismo mogli da dostignemo ideal koji se postavlja u reklamama... Oni koji se bave reklamom imaju otvoreno antihrišćanske ideje o tome šta vredi.”⁵⁶

✦ *Svi problemi se mogu rešiti, svi problemi se mogu rešiti brzo, svi problemi se mogu rešiti uz pomoć neke tehnologije.*

✦ *Nezdrava brza hrana i lekovi koji se nalaze u slobodnoj prodaji bolji su od zdrave hrane.*

✦ *Bučnost, nepristojnost, neotesanost, bezosećajnost, odbojnost, grubost – izuzetno su poželjne osobine u životu.*

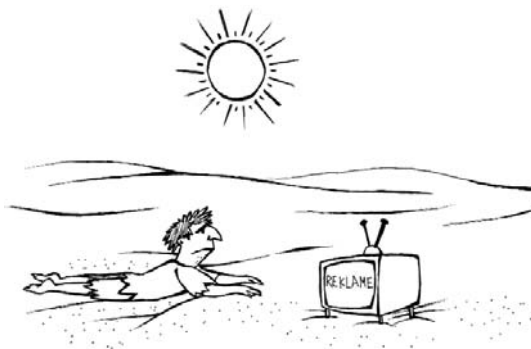
✦ *Deca i omladina znaju daleko više o životu nego roditelji, nastavnici, sveštenici i ostale odrasle osobe.*

✦ *Upotreba alkohola je “kul”.*

Dugogodišnji TV kritičar Tom Šejlz (Shales) primetio je sledeće: “Ponašanje likova u reklamama, koje izaziva divljenje, u velikoj meri se graniči sa nečim što zaslužuje svaku osudu. U reklamama za pivo muškarcima se poručuje da je najzabavnija stvar na svetu sedeti po ceo dan i ‘lokati’ pivo sa ortacima. A ipak, što je najveće čudo, izgleda da nijedan od tih alkoholičara nikada nije nimalo ‘pod gasom’, a kamoli pijan. Trebalo bi da se u nekoj od tih reklama pojavi žena jednog od njih i odvede ga kući. I to da ga odvuče za uši, ako treba.”⁵⁸

✦ *Seksualnost je daleko važnija od osećajnosti i posvećenosti.*

✦ *Neodoljiva želja za nečim što nije naše je poželjna karakterna osobina.*

Vesti koje nisu vesti

Danas se zabrinjavajuće velik broj Amerikanaca o događajima u svetu informiše slušajući vesti na televiziji. To je zastrašujuća činjenica iz više razloga, na primer zato što se na neobavešteno biračko telo ne može osloniti. Naši preci su ozbiljno shvatili svoju odgovornost da se izbore i sačuvaju krvavo stečene slobode. Da biste danas bili dobro obavešteni glasač, morate čitati dnevne novine, i lokalne i regionalne, a i neki nedeljnik; morate slušati, ako vam to vreme dozvoljava, glavne komentare na radiju i televiziji. Bilo šta manje od toga ne odgovara datom zadatku.

Vratimo se televiziji. Pre nekoliko godina, Erik Barnou (Eric Barnouw) zapazio je da "ljudi koji gledaju vesti na televiziji u velikoj meri zavise od iskrivljenih prikaza događaja. Pre nego što se nešto dogodi, oni imaju stav šta će biti važno. Oni očekuju samo ratove i poplave i druge katastrofe koje traju dovoljno dugo da TV ekipe mogu da ih snime... To daje ogromnu moć ljudima koji su u poziciji da planiraju takve stvari... U Angoli se vodio rat već 10 godina kada smo odjedanput čuli za njega u drugom dnevniku. *Stvari kojih nema na televiziji kao da se u suštini nisu ni dogodile...* Ono što se prikazuje na televiziji ostaje urezano u umu. Jasnije je, obojeno je živim bojama koje su upečatljivije od bilo čega u vašem životu. Događaji na TV-u imaju neverovatan autoritet".⁶⁰

Barno je zapazio da je u jednom dokumentovanom slučaju snimateljska TV ekipa koja je pratila pobunu u Čikagu pokušala da nagovori decu koja su stajala u blizini da pljačkaju okolne prodavnice kako bi "imitirala" stvarnost. "TV vesti nemaju mnogo veze sa vestima. One su zapravo šou-biznis."

Iako bi ceo tekst drugog dnevnika zauzeo jedva pola novinske strane, vidimo kako se tu kaže malo toga zaista važnog. A pogotovo je žalosna činjenica da TV vesti u velikoj meri naginju ka senzacionalizmu i melodrami. Nisu retke ni aktivnosti koje su organizovane i snimljene specijalno za televiziju, i koje – budući

da su snimljene i prikazane – postaju vesti bez obzira da li treba to da budu.

Dr Maršal Veri (Marshall Vary), u časopisu *The Harding Journal of Religion and Psychiatry*, zapaža da su deca od 7 godina ili mlađa sklona da pogrešno tumače ono što čuju na vestima, krivo povezujući uzrok i posledicu. Osim toga, on upozorava da mnoge scene koje se prikazu na vestima nisu prikladne za dečje oči. S druge strane, starija deca (od 8 do 12 godina), naročito ona inteligentnija, sa izraženim verbalnim sposobnostima, veoma često se preterano uzbuđuje zbog intenziteta onoga što čuju i vide, a neka među njima čak toliko da imaju noćne more.

Lično mogu da posvedočim da je ova poslednja izjava dr Verija tačna. Tokom ne tako davnog rata u Zalivu primetio sam da nekoliko studenata sedi na podu ili u foteljama u hodnicima blizu moje kancelarije. Ti studenti su bili toliko zbunjeni vestima na televiziji da su bili potpuno izbačeni iz ravnoteže. Jednostavno su sedeli tamo njišući se kao u nekoj vrsti transa. Ako vesti na televiziji mogu na tako dramatičan način da utiču na studente, zamislite samo kako utiču na decu!

Osvrćući se na svoju karijeru, u članku pod naslovom “Nemoj to da gledaš” (“See It Not”), poznati novinar Danijel Šor (Daniel Schorr) priznao je i otkrio

mnogo toga i o sebi i o svojoj profesiji. Nikada nije mogao da bude miran zbog svojih ne baš tako časnih uspeha u karijeri – na primer, zbog činjenice da je za intervju namerno birao militariste poput Stouklija Karmajkla i Repa Brauna (Stokely Carmichael, Rap Brown) umesto onih koji su pripadali umerenoj struji, zato

“Večernji dnevnik traje u proseku 22 minuta, što znači da je, ukoliko dobije 30 sekundi da nešto kaže, neki predsednički kandidat pravi srećnik. Više ne dobijamo potpune vizije ili ideje. Srećni smo ako dobijemo i dovršenu rečenicu. Složenost ustupa mesto pojednostavljenim, žestokim prepucavanjima protivničkih kandidata i njihovom ‘hvatanju’ grešaka. Suština postaje manje važna”⁵⁹

što je postojala mnogo veća verovatnoća da se takvi intervjui uživo emituju na televiziji. Nije mogao da zaboravi ni jedan susret sa Martinom Luterom Kingom mlađim. U nadi da će navesti Kinga da izgovori neku preteću rečenicu koja će se posle emitovati na vestima, primetio je kako je King postao neraspoložen i potišten. Šor ga je upitao zašto se tako oseća.

“‘Zbog Vas,’ rekao je on, ‘i zbog vaših kolega na televiziji. Pokušavate da me isprovocirate da pripretim nasiljem i ako ja to ne učinim, vi ćete na televiziji prikazati nekoga ko hoće. A time ćete ih izabrati za naše lidere. I ako dođe do nasilja, da li ćete razmisliti o tome koliko ste vi tome doprineli?’”⁶¹

Šor je takođe ukazao na simbiozu između televizije i nasilja, naročito kada su u pitanju uzimanje talaca, kidnapovanje i terorizam. Izveštavanje sa terena raspaljuje bes kod gledalaca i preuveličava same događaje, a sasvim je moguće da povećava i stopu smrtnosti.

Upropaštavanje naših života

Ted Kopel (Koppel) je izrekao veoma oštar sud na račun vrednosti televizije kao medija: *“Gotovo sve što se kaže u javnosti danas se snima i beleži... Većina od toga što se kaže nije vredno pamćenja.”* Da je to jedini problem kod televizije, stvar ne bi bila tako loša, ali žalosna je činjenica da su iz godine u godinu upotreba jezika na televiziji, tematika emisija, psovke, bestidne reči – na sve nižem nivou. Došli smo dotle da je “pristojnost” deo tako daleke prošlosti u istoriji televizije da se malo njih seća vremena kada je ona predstavljala neki faktor u sadržaju programa. Čini se da danas ništa nije zabranjeno – prikazuje se sve, bez obzira koliko je to odvratno, grubo, bestidno ili bogohulno, i bez obzira koliko to može da uništi nečiju reputaciju.

“Mi se menjamo gledanjem.” Svi smo ovo pročitali i slažemo se s tim, ali je malo nas to shvatilo ozbiljno. Najživlji primer istinitosti ove maksime video sam pre nekoliko godina kada sam

bio sa nekim slikarima u Juti. Nikada do tada nisam bio u kontaktu sa tako nepristojnim i vulgarnim ljudima. Bio sam sa njima samo dve nedelje pre nego što je jedna nesreća prekinula taj odnos. Od tada, kada god sam bio pod nekim stresom, te nepristojne reči su mi dolazile na vrh jezika i prosto navirale da izađu iz mojih usta, iako su mi psovke i vulgarnosti potpuno strane! I sve to zbog samo dve nedelje koliko sam ih slušao!

Koliko god se opirao, i ja sam deo masovne kulture. Praktično je nemoguće izbeći njen uticaj. Čak je i moja prilično kratka izloženost uticaju medija prodrila u moje najdublje misli, pobude, motive i ponašanje. Ti “ovnovi za rušenje bedema” probili su odbrambene zidove moje duše prodrevši daleko dublje nego što bih želeo da priznam. Na sreću po mene, ja imam Boga koji me prihvata i pored mojih slabosti i grešaka.

Imajući na umu ovo svoje iskustvo, sasvim je logično što sam bio impresioniran pismom koje je Kerol En Džons poslala uredniku *Vašington posta*. Ovo je nesumnjivo jedna od naj-snažnijih izjava o uticaju reči koje izgovaramo i čujemo, od svih na koje sam naišao: “I dok je Tom Šejlz (Shales) ispravno postupio kada se suprotstavio žalosnoj upotrebi nedoličnih reči na televiziji, on je ceo svoj zaključak potkopao neverovatnim zapažanjem da ‘jezik ne kvari um niti dovodi dušu u opasnost’... Ja se nimalo ne slažem s tim.

Jezik predstavlja samu srž komunikacije, koji ne služi samo za saopštavanje informacija, već je bogat i nijansama. Profesori engleskog ocenjuju radove svojih učenika ne samo na osnovu sadržaja i stila, već i na osnovu jasnoće misli i izraza... Neprecizni izrazi otkrivaju nedovršene misli. U iskazivanju čovekovog bića učestvuju i jezik i misli, nerazdvojno povezani sa svim finesama i nijansama uma.

Jezik *može* da ‘dovede dušu u opasnost’. *Može* da poseće isto tako oštro kao mač, ili da udari tupo poput toljage, tako da vas prepadne a da vam ne saopšti nešto vredno.

Tom Šejlz takođe zaobilazi srž sukoba oko vulgarnog jezika time što se ne suprotstavlja struji 'reci to bez uvijanja i ulepšavanja', koja je danas toliko popularna među gospodarima Holivuda. Reprodukovanje 'stvarnosti' u njenoj najgrubljoj, najvulgarnijoj i najnasilnijoj formi toliko se ceni da niko ni ne procenjuje dobre i loše strane toga.

"Ništa nije toliko opasno po život kao suženje čovekovih duhovnih horizonata. Ne postoji veće zlo koje ga može zadesiti od onog da mu ovozemaljske stvari zaklone nebo. Civilizacija ne može zameniti blagostanje duše. Nikakav napredak nauke, nikakvo posedovanje apstraktne istine ne može nadoknaditi makar i nepotpuno poznavanje najvažnijih i najuzvišenijih istina čovečanstva. 'Jer čim će čovek otkupiti svoju dušu?!' "66

Iz večeri u večer, nama i našoj deci serviraju se emisije bez imalo kulturne vrednosti, kao da im je cilj stvaranje generacije koja će biti prezasićena i apatična, koja će govoriti jezikom ulice i na isti način razmišljati i reagovati, i

koja neće kontrolisati svoje ponašanje i svoje nagone. Kakve misli i osećanja se rađaju pod uticajem prostakluka, psovki i pogrdnih izraza?

Drevni narodi su smatrali da zabava pruža najveće zadovoljstvo onda kada i poučava i razveseljava. Kakva šteta što smo u današnjem modernom svetu, izgleda, izgubili tu želju da, uživajući u životnim zadovoljstvima, nešto i naučimo. Mi više volimo da pritiskamo sve one dugmiće koji isporučuju programe koji izazvaju naše najniže i najprimitivnije porive."⁶²

Zanimljivo je pogledati kakva nam uputstva u tom pogledu daje Biblija. U Jevanđelju po Mateju 12:34-37⁶³ piše sledeće: "Usta govore ono čega je srce prepuno. Dobar čovek iz dobre riznice iznosi dobro, a zao čovek iz zle riznice iznosi zlo. Ali, kažem vam: Ljudi će za *svaku nekorisnu reč koju izgovore* odgovarati na Dan suda. Jer, na osnovu svojih reči ćeš biti opravdan i na osnovu svojih reči osuđen. "

U 7. poglavlju Jevandolja po Marku Hristos govori o temi ovog našeg razmatranja: o onome čime vaspitavamo naš um. Da se Hristos obraćao ljudima dvadeset prvog veka, On bi nam svakako rekao da procenjujemo televiziju prema tome kakav način života ona podstiče. "Što izlazi iz čoveka ono pogani čoveka; jer iznutra iz srca ljudskoga izlaze misli zle, preljube, kurvarstva, ubistva, krađe, lakomstva, pakosti, zloće, lukavstvo, sramote, zlo oko, huljenje na Boga, ponos, bezumlje. Sva ova zla iznutra izlaze, i pogane čoveka."⁶⁴

I apostol Pavle govori o tome, posebno u 1. i 2. stihu 12. poglavlja poslanice Rimljanima, gde poziva vernike crkve u Rimu da ne dozvole da ih – kako to prevodi Dž. B. Filips – "ovaj svet oblikuje prema svom kalupu". Pavle je, verujem, isto tako govorio i o tome šta naša deca treba da gledaju kada je predložio vernicima crkve u Efesu: "Živite u ljubavi... A blud i svaka nečistota ili lakomost da se ni ne spominje među vama, kao što dolikuje svetima; ni gadost, ni budalasti razgovori, ni lakrdije, što ne bi priličilo; nego radije zahvaljivanje... Niko da vas ne vara praznim rečima... živite kao deca svetlosti... u svakoj dobroti, pravednosti i istini... Ne budite saučesnici u jalovim ili mračnim delima, nego ih radije izobličavajte... Pazite, dakle, brižljivo kako živite, ne kao nemudri nego kao mudri, iskorišćavajući vreme, jer su dani zli."⁶⁵

MEDIJSKI RAT IZMEĐU DOBRA I ZLA — NEMA SUKOBA

Ne, to uopšte i nije sukob. Kakve li neravnopravnosti u borbenoj spremnosti! Teško je poverovati koliko su religiozni ljudi, na svoju sramotu, ostali inertni u toj borbi za sebe i one koji su im dragi. Većina ljudi, izgleda, živi u carstvu iluzija, ubeđena da ono čime ispunjavaju svoj um i dušu neće gotovo nimalo uticati na njihovu ličnost i njihovo ponašanje!

Zar nije umesno zapitati se *ko su ti ljudi* koji pišu i režiraju emisije i filmove, da li neguju dobra načela i da li promovišu ispravne vrednosti?

Pre dvadeset godina, kada su radio i televizija bili mnogo manje zagađeni nego danas, S. Robert Lihter (Lichter) i Stenli Rotman (Stenley Rothman) sproveli su jedno veoma značajno istraživanje. Anketirali su 240 najboljih novinara i radio i TV-komentatora (najistaknutije ličnosti iz prestižnih časopisa i radio i TV-stanica, kao što su *New York Times*, *Washington Post*, *Wall Street Journal*, *Time*, *Newsweek*, *US News & World Report*, CBS, ABC, PBS i drugi). Ovo su neka od njihovih zapažanja: “50% njih nema nikakve veze sa religijom; 86% vrlo retko odlazi na verske skupove, a samo 8% redovno. Skoro svi oni su liberalnih shvatanja kada je u pitanju seksualnost: 90% njih podržava vršenje abortusa, 54% smatra da preljuba ne predstavlja ništa loše, 76% njih kaže da nema ničeg lošeg u homoseksualnosti.”⁶⁷

Džonatan Olter (Jonathan Alter) je zapazio da postoji kulturna elita “čije vrednosti oblikuju sve nas”. Kada je opisivao dostignuća

te kulturne elite, Olter nije nimalo ulepšavao: “Uz pomoć televizije ta elita oblikuje američku masovnu kulturu, koja je izuzetno jaka i obilno se izvozi, uključujući tu i naše najsmrdljivije đubre.”

Olter je, dalje, o tim ljudima koji kontrolišu i koriste medije, napisao da su oni “obrazovaniji, bogatiji, liberalniji, mobilniji, manje religiozni i manje vezani za konvencionalne moralne norme od većine gledalaca.”

Da li oni sami veruju u poruke koje nam šalju? Filmski režiser Džon Milijus (John Milius) ne misli tako: “Baš kao što neki advokati čitavog života zastupaju zagađivače životne sredine i duvanske kompanije, tako i mnogi ljudi u Holivudu vrlo retko mešaju svoj posao sa svojim ličnim stavovima.”

A kakav je njihov stav prema društvu? “Četvorica od petorice glumaca nominovanih za Oskara 1992. godine glumila su devijantne likove. To pokazuje koliko Akademija promoviše pokazivanje mračne strane društva... Oni na filmskom platnu stvaraju svet koji je gori od onog u kojem živimo.”⁶⁸

Kolumnista Džonatan Jardli (Jonathan Yardley) je uputio jednu od najoštrijih kritika ikada napisanih o američkoj masovnoj kulturi:

“U savremenom društvu možda ništa nije toliko pogubno po opšte dobro kao ono što gledamo na pijaci popularne kulture... Proizvodi masovne kulture – naročito oni na televiziji – nisu samo sveprisutni, već su i neverovatno dosledni po svojim osobinama. Nemoguće je gledati ih a ne potpasti pod njihov loš uticaj... Oni prikazuju društvo u kojem tradicionalne vrednosti – porodica, obrazovanje, religija – ili ne postoje ili su predmet izrugivanja; u

kojem seksualne slobode nemaju nikakve granice, dok se posledice te slobode, i društvene i moralne, izvrgavaju podsmehu ili ignorišu; u kojem se 'samoostvarivanje' i 'samopoštovanje' cene više od požrtvovanosti i discipline... društvo u kojem je nasilje žestoko i sveprisutno, a ipak, baš kao i seksualne slobode, ne ostavlja nikakve trajne i štetne posledice. Ono što oni prikazuju je, jednom rečju – *nepostojeći svet zabave*. To je zemlja fantazije u kojoj se najniže ljudske strasti – od kojih je većina, na ovaj ili onaj način, vezana za seksualno uzbuđenje – predstavljaju kao dozvoljene, sasvim pristojne i uzdižu do ranga zakonitosti, time što se neprestano ponavljaju u svemu, od situacione komedije do umetničkih filmova, popularnih pesama i džepnog izdanja nekog romana – a da ne spominjemo reklame na televiziji i u štampi koje su oblikovale američku kulturu na kraju 20. veka. Ti prizori i 'vrednosti' za koje se oni zalažu, toliko se nameću da se praktično uopšte ne mogu izbeći. To su dominantni prizori američkog života u ovim poslednjim godinama 20. veka..."

Jardli je takođe ukazao i na nedavno objavljenu knjigu Džejm-sa B. Tvičela (James Twitchell), *Carnival Culture* (*Karnevalska kultura*), koja navodi jednu od najznačajnijih studija o beletristici pre 90-tih godina.

"Studija je pokazala da se u periodu od 1966. do 1988. godine broj knjiga koje opisuju nasilje i antidruštvenu tematiku povećao za 61%. U poslednjih 20 godina, knjige u kojima ima nasilja morbidnije su i sa više sadističkih elemenata nego bilo šta što se u dosadašnjoj američkoj istoriji nalazilo na listi bestselera. Satanizam i horor, kojih do šezdesetih godina nije ni bilo, postali su uobičajena tema. Potpuno je jasno da se savremeni čitaoci zabavljaju čitajući knjige u kojima ima više mržnje, sadizma i morbidnosti nego u knjigama uz koje se zabavljala bilo koja od prethodnih generacija u celokupnoj svetskoj istoriji. Isto se može reći i za filmove, televiziju i muziku, koji imaju mnogo veći uticaj nego štampa, naročito na mlade... Ne može biti puka slučajnost to što u isto vreme ima sve

više nasilja i što se to nasilje glorifikuje u masovnoj kulturi; to što ima sve više vanbračne dece u isto vreme kada se nesputano prepuštanje seksualnim aktivnostima slavi i uzdiže; to što se obrazovanje i samodisciplina sve manje ceni, dok se istovremeno promoviše neograničeno udovoljavanje vlastitim prohtevima.”⁶⁹

Kakve se to lekcije neprestano dele posredstvom medija? Konzervativni način života je, po pravilu, stalan predmet poruge i ismevanja u gotovo celokupnom TV programu. (Istina je, mnogi vernici i verske vođe potpomažu širenje te negativne predstave svojim naopakim i licemernim stilom života.)

Od situacionih komedija do sapunica, filmova i crtanih filmova – religija je svuda predmet podsmeha, baš kao i život po bilo kakvim moralnim normama. Čuveni dramski pisac Loring Mendel (Mandel) izjavio je sledeće: “Mislim da nas televizija, džin koji lenstvuje i cereka se, veoma zagađuje... Veliki deo onoga što se na televiziji prikazuje *daje nam lažnu predstavu* o tome kakav je ovaj svet i o tome šta znači biti ljudsko biće... Decu obrazuje televizija, uz koju provode možda duplo više vremena nego u školi... Problem je u tome što ih ona uglavnom uči neistinama.”⁷⁰

Tom Šejlz uputio je sledeću otrežnjujuću kritiku: “Vekovima je glavna tema u književnosti i pozorištu bila borba između dobra i zla. Do sedamdesetih godina i do Votergejta bila je to glavna tema i televizijskog programa, a danas popularna zabava napušta koncepte dobra i zla. Ljudi koji gledaju televiziju u udarnim večernjim terminima ne vide da dobro pobeđuje zlo. Naprotiv, oni vide kako se negativci uzdižu kao heroji. Neko će reći da su te emisije više odgovor na moralnu konfuziju nego jedan od faktora koji je do nje doveo. Ono što je sigurno, njihov sve veći broj održava i hrani ideju da su koncepti dobra i zla odavno izašli iz mode, i da je plata za greh uglavnom - novac, moć i glamur.”⁷¹

Još pre nekoliko decenija, kineski vođa Čang Kaj-Šek upozorio nas je šta takvo jedno stanje znači: “Bez obzira da li je u pitanju pojedinac ili cela nacija, gubitak integriteta je isto što i sama smrt.”

Dejvid Kučarski (David Kucharsky) upozorava: "Gledaoci bi trebalo dobro da se čuvaju situacionih komedija. Njihovo suptilno potcenjivanje hrišćanskih kriterijuma u pogledu seksualnosti vrše razarajući uticaj, naročito na tinejdžere i mlađu decu. Veliki broj naših mladih misli da je najgore što može da se desi čoveku – to da ga ismeju."⁷²

TV urednik *Njujork posta*, Pol Denis (Paul Dennis), u svojim nedavno objavljenim *Favourite Families on TV* (*Omiljene porodice na TV-u*) kaže da jednostavno nije istina da porodične emisije nekada nisu odgovarale stvarnosti ili da su bile sladunjave u prikazivanju svojih junaka: "Sve najbolje porodične emisije su bile takve: Jedan član porodice počne u negativnom smislu da se izdvaja i onda od stida mora ponovo da se vrati u red. To je bila naša lekcija. Tako je to nekada funkcionisalo. Ne savršenstvo, već nesavršenstvo i opraštanje..."

A onda je došla serija *All in the Family*, i sve se promenilo... Danas ne postoji porodica u kojoj se, kada 'ispadnete iz koloseka', ponovo vraćate na njega. Postoje, naravno, i izuzeci: *Krozbi šou* (*The Crosby Show*) je poput *Father Knows Best* (*Otac zna najbolje*) u *Crnom licu* (*Black face*). Porodice kao što su Bandijevi ili

"Mnogi društveni analitičari su ubeđeni da je TV nadmašio i dom i crkvu i školu, postavši faktor koji vrši najsnažniji uticaj na moralnost. Ono što deca gledaju snažno napada tradicionalne vrednosti: raširena upotreba droga i alkohola, nasilje, nemoral, pohlepa i kockanje."⁷³

Simpsonovi toliko su disfunkcionalne da se osećamo kao da nas udaraju po glavi."⁷⁴

TV sapunice su među najlošijim učiteljima na televiziji, sa svojim upornim prikazivanjem nenormalnih i nemoralnih životnih

priča, u kojima je glavni faktor seksualnost. Brak je samo faza – dogovor – koja će trajati, možda, samo dotle dok postoji seksualna privlačnost; kada ona počne da se gubi, vreme je da se nastavi dalje – bez obzira koliko bi to moglo da slomi srce supružnika i dece. U

savremenim medijima, uključujući i modernu muziku, “ljubav” sa sobom ne nosi nikakvu *odgovornost* prema ljudima, kao ni *trajnost* ni *posvećenost*.

Mediji su taj čin ljubavi prema jednom biću pretvorili od nečeg divnog (Bogom dani poklon koji učvršćuje dom i dovodi do posvećenosti bračnom drugu i čvrste rešenosti da se ostane zajedno do kraja, dok vaša

deca i deca vaše dece rastu, i kada vaš bračni drug ostari i izgubi mladalački izgled) u hedonistički avanturizam u stilu Džejms

“Možda imamo manje kompleksa otkada je seks postao slobodan, ali isto tako imamo i mnogo manje lepote, vernosti i odgovornosti u seksualnom životu.”⁷⁵

Bonda – seks se prikazuje kao suština svega, a iskrena ljubav prema seksualnom partneru predstavlja predmet podsmeha. Kada nestane uzbuđenje, treba naći novo uzbuđenje, pa opet novo i novo... Sve veze u životu su prolazne i za jednu noć, a ljudi koji očekuju doživotnu ljubav i posvećenost prikazani su kao budale.

Džordž Plagenc je zapazio da je “situaciona etika promenila zapovest o preljubi, tako da ona sada glasi: ‘Ne čini preljubu – bar ne tako često’... Međutim, u svom prvobitnom i nerevidiranom obliku, zapovest o zabrani preljube imala je za cilj da u ljudima obnovi prirodu dostojnu čoveka – da postavi visok ali ne i nedostižan standard koji bi pomogao čovečanstvu da se odupre nižoj prirodi koja ga vuče dole.”⁷⁶

Plagenc se potom okrenuo jednom drugom aspektu pogrešnog učenja u medijima: “Naše društvo je, izgleda, uklonilo predbračni seks i seks između nevenčanih osoba iz oblasti morala. Međutim, mi plaćamo visoku cenu zbog upuštanja u neobavezan seks. Romanopisac D. H. Lorens upozorio je još pre 50 godina da ‘suviše slobodna intimnost među polovima steriliše; ona stvara bespolna bića. Kasnije je nemoguće imati dubok i magičan seksualni život’.”⁷⁷

Kada imam časove savetovanja za studente i odrasle osobe, otvoreno im govorim da nije lako održati bračnu zajednicu do

kraja života. Potrebno je mnogo truda i volje da bi stalno mogao da se prilagođavaš životnom putu i osobinama svog partnera, da biste ostali zajedno i bili tu za svoju decu i unuke u svim nevoljama, nesporazumima i teškoćama koje život sa sobom nosi. Ta posvećenost i želja da do kraja života ostanete zajedno moguća je, po mom mišljenju, samo uz Božiju pomoć.

Neki od njih mi kažu kako medijska filozofija života “voli ih i ostavi ih” može razorno da deluje kada se prenese u realnost njihovog svakodnevnog života: pokloniš nekome srce i onda gledaš kako ga on ili ona gazi. Samo ostavljanje često nije toliko bolno kao odvrtanje i zavrtanje “slavine” ljubavi, nedostatak brige za one koji su nekada bili deo porodice... Deci sve to izgleda kao da im zalupite vrata pred nosom. Upravo je taj osećaj napuštenosti i opadanja sopstvene vrednosti ono što predstavlja tako veliku tragediju u modernom društvu.

Posledice te tragedije, međutim, poput talasa se šire kroz čitav život. Pre nekoliko godina, dok sam bio na čelu “Southwestern’s Adult Degree Program”, bilo mi je postavljeno pitanje koje je na kraju promenilo moj život. Postavila mi ga je jedna žena čiji su se roditelji razveli dok je još bila vrlo mala: “Dr Viler, da li ste Vi moj prijatelj samo dok ne diplomiram... ili ste moj prijatelj na duže staze?” Ona je znala da sam plaćen da joj pomognem da diplomira – ono što je zaista htela da zna, pre nego što se usudi da širom otvori vrata prijateljstva, bilo je to da li moje interesovanje za nju kao osobu ima na sebi utisnut “rok upotrebe”. Naše društvo je toliko zasićeno isplaniranim “bacanjem u staro gvožđe”, razvodima i vezama za jednu noć, da je htela da zna da li sam i ja samo deo te društvene norme ili sam jedna od retkih pojava u današnjem društvu: *neko ko se nudi da ti bude prijatelj do kraja života*.

To pitanje me je nateralo da ponovo procenim svaku vezu u mom životu u to vreme. Što je još značajnije, ono je učinilo da mi prijateljstvo i pomaganje drugima postane najvažnija stvar do kraja života.

U poslednjih četrdeset godina, mediji bez mnogo buke i pompe uništavaju dušu modernog čoveka. Tradicionalni zaštitni bedemi – dom, škola i crkva – predali su svoje uloge skoro bez otpora. Ipak, ne možemo da kažemo da nismo bili upozoreni! Tokom tog istog perioda, ogroman broj stručnjaka i naučnika izneo je svoja zapazanja i svoju zabrinutost, o čemu se dosta govorilo i u sekularnoj i u verskoj štampi. Šta su otkrili? Gotovo sve što su otkrili bilo je negativno! A stalno su predviđali ono što se sada zaista i događa.

Bivši ministar za obrazovanje, Vilijam Benet (William Bennett), izjavio je za njujorški *Harvard klub*: “Ako želimo da naša

deca poseduju karakterne osobine kojima se divimo, moramo ih učiti koje su to osobine. Ona moraju naučiti da prepoznaju oblike i sadržaj tih osobina. Moraju postići makar i minimalni nivo moralne pismenosti koja će ih osposobiti da razumeju ono što vide u životu, i to će im, nadamo se, pomoći da ga dobro prožive. Umesto toga, kod nas takvo intelektualno poučavanje o karakteru praktično ni ne postoji.”⁷⁸

Kolumnista Vilijam Rozberi (Raspberry) je, komentarišući Benetov govor u jednoj kolumni 1986. godine, upozorio da se ne može očekivati da se moralni rast odvija u “moralnom vakumu”. Kada su američki mediji u pitanju, situacija je mnogo gora od moralnog vakuma: mediji otvoreno i sistematično razaraju moralno poučavanje koje je postojalo u našem društvu pre pojave televizije.

“Roditelji ne umeju da pritisnu dugme za isključivanje. Nijedna TV emisija, ma kako divna bila, ne može da se po vrednosti uporedi sa vremenom koje roditelj provodi sa decom, ukoliko roditelj želi da komunicira. Većinu roditelja danas, izgleda, baš briga da li će provoditi vreme sa svojom decom ili koje emisije njihova deca gledaju. Reči koje se najčešće čuju u Americi nisu: ‘Volim te’, ‘Dobro si to uradio’ ili ‘Nije to tako loše, pokušaj ponovo, možeš ti to’. Ne, reči koje najčešće možemo čuti u američkim porodicama su: ‘Nemam vremena, gledaj televiziju’ “⁷⁹

Savremene naučne studije pokazuju da članovi jedne prosečne porodice danas međusobno komuniciraju samo 14 minuta na dan, a jedan prosečan otac sa svakim svojim detetom ponaosob 42 sekunde dnevno! S druge strane, TV je u našim domovima

uključen *sedam sati i pet minuta svakoga dana!*

“Ko je najplodniji i najneumorniji pripovedač u vašem domu? Nekada je to bio roditelj, baka ili deka, ili stariji brat ili sestra. Danas je to u većini domova televizija.

Televizija je dobila ono o čemu su svi carevi i pape mogli samo da sanjaju: propovedaonicu u svakoj dnevnoj sobi, sa harizmatičnim govornicima koji pružaju uobičajeni ritual zabave i informacija, pri čemu u osnovi svega toga stoji poruka da treba nešto da kupite.”⁸¹

Pokojni Majkl London (Michael) je u jednom od svojih poslednjih intervjua zapazio sledeće: “Kada dođe to vreme da moji momci mogu više da nauče gledajući TV nego čitajući istorijske i poučne knjige, onda neka gledaju televiziju. U porodicama se više ne razgovara – u tome je tragedija Amerike.”

Početkom 1983. godine, kolumnista Sidni Haris (Sydney Harris) optužio je televiziju iz prilično neobičnih razloga, nazivajući medije “trošenjem duha u đubrištu srama... Muškarci i žene troše milione sati na glumatanje, koje nije vredno njihovih svestranih talenata”.⁸⁰

Sredinom šezdesetih godina, *Međunarodno udruženje za obrazovanje dece* (*The Association for Childhood Education International*) objavilo je jednu od najznačajnijih studija o televiziji koja je ikada sprovedena. U to vreme, dotični medij nije bio star ni 20 godina, tako da je znanje o uticaju televizije bilo još uvek prilično oskudno. Ipak, neka od otkrića do kojih se došlo pokazala su se zaista provokativnim. Jedan od urednika studije, Ralf Geri (Ralph Garry) sa Bostonskog univerziteta, upozorio je da “iako dete tek u šestoj ili sedmoj godini života može da shvati šta se događa u nekom filmu, postoje dokazi da i vrlo malo dete

ima dovoljno dodira sa zvukom i slikom da bi bilo emocionalno ranjivo. Reagujući na izolovane epizode, malo dete ne oseća nikakvo olakšanje iz konteksta, a emocije su mu često vrlo snažne zbog načina na koji reaguje, po principu 'sve ili ništa'.”⁸²

Beti Longstrit (Betty Longstreet) i Frenk Orm (Frank Orme) iz *Nacionalnog udruženja za bolji radio i TV program* (*The National Association for Better Broadcasting*) izneli su neka od najznačajnijih zapažanja koja su ikada napisana o televiziji: “Za razliku od odraslih, deca ne svrstavaju obrazovanje u jednu, a zabavu u drugu kategoriju. Dete se uči na *svemu što vidi*. Ono ne uči toliko iz onoga što mu drugi *kažu* koliko iz onoga što *vidi da oni rade*. Ljudi na televiziji za njega su pravi ljudi. Ono vidi majke, očeve i decu – osobe koje lako prepoznaje kao deo svog stvarnog okruženja. Ono nije u stanju da pravi razliku između mašte i stvarnosti ili između prihvatljivih i neprihvatljivih modela ponašanja.”⁸⁴

DUGAČAK KRVAVI TRAG – NASILJE U AMERICI

Pre nastanka televizije, Amerikanci su – blago rečeno – bili drugačiji narod. Generalno gledano, bili su miroljubivi i poštteni poštovaoci zakona, Boga i otadžbine; bili su spremni da opraštaju i duboko su verovali u puritansku etiku rada (koja uči da je vredan rad nešto što je Bog odredio za čoveka i što se od *svakoga* očekuje).

Jednostavnije rečeno, to je bio svet u kojem je bilo lepo živeti... a nezaključane kuće bile su sasvim uobičajena pojava. Komšije su slobodno ulazile jedni kod drugih. Kada je neko imao poteškoća na putu – ili bilo gde drugde – zastajali ste da mu pomognete; kada bi neko zakucao na vaša vrata, pozvali biste ga unutra. Većina ugovora se zasnivala samo na rukovanju – pa ipak, stopa neizvršavanja ugovornih obaveza bila je praktično ravna nuli: neplaćanja i bankrotiranja pojavila su se mnogo kasnije – zajedno sa advokatima.

Bilo je, naravno, i izuzetaka – uvek ih je bilo... ali oni su upravo to i bili: izuzeci.

Sve se to promenilo sa dolaskom televizije i drugih masovnih medija. Ne preko noći, ali već samo jedna jedina generacija dovela nas je u rubikonske šezdesete godine kada su, u toku samo pet godina, meci ubica pokosili Džona F. Kenedija, Malkolma X, Martina Lutera Kinga mlađeg i Roberta Kenedija u cvetu mladosti... Amerika od tada više nije ista. Naredna generacija dovela ju je tu gde je sad: to je najkrvavije društvo na planeti.

Međutim, tek kada sam sproveo jednu opsežnu studiju, otkrio sam faze našeg pada. Ključni momenat u nastanku ove knjige

nastupio je sasvim spontano, kada sam osetio snažnu potrebu da sredim sve novinske isečke, članke, kolumne i studije koje govore o nasilju tokom proteklih godina – ne tematski, već hronološki, onako kako su se pojavljivali u novinama. Tek *tada* sam se usredsredio na taj problem. Kada sam počeo redom da čitam, nije mi trebalo mnogo vremena da shvatim da se dešava nešto potpuno neočekivano: pred mojim očima nije se odvijala samo istorija američke zemlje, već se, paralelno sa njom, mogla pratiti i istorija degradacije morala u društvu. Baš kao što se negativ postepeno razvija u mračnoj komori, tako sam i ja gledao konstantan porast nasilja, a time i postepeno odumiranje američke duše. Kada sam došao do sredine osamdesetih, protiv televizije i onoga što nam njeni tvorci rade bilo je već toliko optužbi da sam hteo tu da stanem – jednostavno nisam hteo više da gledam. Međutim, ipak sam nastavio, i kada sam stigao do 1992. godine, od onoga što sam čitao sledila mi se krv u žilama... Evo nekoliko ključnih prekretnica, po hronološkom redu.

1957. - Čarls Van Doren je, kao učesnik u kvizu, iz nedelje u nedelju očaravao TV gledaoce svojim neodoljivim veštinama u hit emisiji "Twenty One" ("Dvadeset jedan") na televiziji NBC. Kada je otkriveno da je sve to bila prevara, cela nacija nije mogla da se povrati od šoka.

Zašto? Prema Goldmanu, "moralni relativizam" je došao na mesto "moralne sigurnosti" i "doneo sa sobom moralnu tromost i konfuziju".

1959. - Oko svega toga se digla tolika buka da su dve godine kasnije urednici časopisa *Luk* (*Look*) poslali istraživački tim od 12 reportera da prođu kroz cele SAD i sprovedu anketu postavljajući ljudima pitanje da li smo se mi zaista promenili kao nacija. Šta su otkrili? Otkrili su pojavu novog moralnog kodeksa: "Sve što radiš je OK ukoliko time ne povređuješ druge. Sve je OK ako spada u prihvaćenu poslovnu praksu."⁸⁵

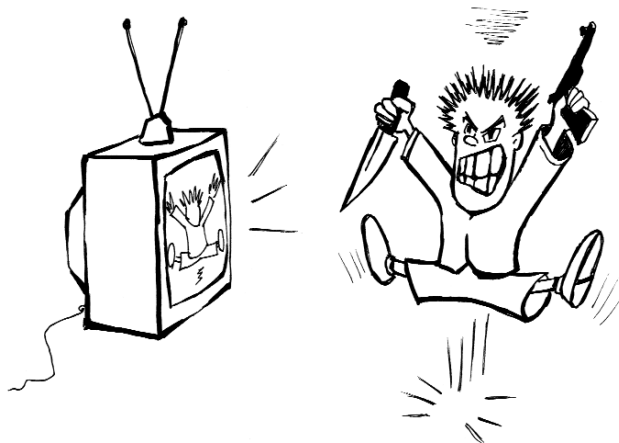
Džon Stajnbek (Steinbeck), zgrožen i mučen onim što gleda, napisao je svom prijatelju Adleju Stivensonu: "... nervni gas nemoralnosti se polako uvlači u sve pore društva; počinje od obdaništa i stiže do najviših instanci, kako u poslovnom svetu tako i u politici... Američko društvo je izmanipulisano na svim nivoima... Zabrinut sam zbog cinične nemoralnosti moje zemlje. Ona ne može opstati na tim osnovama."⁸⁶

Dr Lorens Kubi (Lawrence Kubie), profesora sa Univerziteta Jejl, upozorio je da će "konstantno suočavanje sa ubijanjem, prolivanjem krvi u formi koja je za dete realistična koliko i sam život" nesumnjivo ostaviti iza sebe zastrašujuću zaostavštinu.⁸⁷

1964. - Kiti Đenoveze (Kitty Genovese) bila je izbodena na smrt u ulici Kvins u Njujorku, dok je u zgradi u kojoj je nesrećna žena pokušala da se skloni, 38 svedoka posmatralo taj brutalni napad koji je poprilično dugo trajao – i *niko ništa nije učinio*! Ova priča je protutnjala celom zemljom za samo nekoliko sati, a Amerikanci su s nevericom bili zgroženi nad onim što su postali: zločinački bezosećajni i bezobzirni.

1973. - U oktobru mesecu, šestorica bostonskih mladića naterala su jednu Švajcarkinju da se polije benzinom – a potom je zapalili. Policija je za ovo zverstvo okrivila scenu iz filma *Fuzz* (koji je bio prikazan samo 48 sati pre ovog groznog događaja) u kojoj zapaljeni ljudi služe kao svetiljke. Ovo ubistvo je imalo takav odjek da su ga *U.S. News & World Report* stavile na naslovnu stranu i napisale opširan izveštaj o tome. Prema njihovom izveštaju, "televizijska industrija uporno tvrdi da ne postoji nijedan pouzdan dokaz da nasilje na televiziji podstiče nasilje i kriminal u društvu. 'Ako nasilje na TV-u podstiče nasilje kod ljudi, to čini samo kod onih poremećenih ljudi koji su već skloni nasilju', tvrdi jedan od sastavljača televizijskog programa iz Njujorka."⁸⁸

Oko pet nedelja kasnije, Šejna Eligzander (Shana Alexander) iz časopisa *Newsweek*, uključila se u raspravu i napisala sledeće:

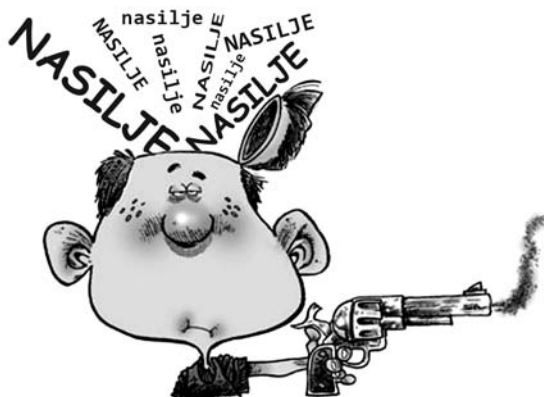

“Konstantno izlaganje dece otvorenom nasilju u filmovima i na televiziji vrši poguban uticaj, otupljujući njihovu osetljivost. Ljudi to instinktivno znaju. Upravo zato dve trećine Amerikanaca kažu da na televiziji ima previše nasilja... Ono što posebno ne volim da vidim i od čega se i najviše sklanjam jeste besmisleno, brutalno seksualno nasilje u scenama... Šokirana sam i što odjedanput imamo mnogo više scena silovanja – bilo ih je 20 proteklog meseca. Scene silovanja su, kao izvor seksualnog uzbuđenja, došle na mesto onih u kadi punoj pene, koje su bile obavezne u filmovima tridesetih godina.

Mi možemo i moramo prekinuti sa prikazivanjem sve te brutalnosti... Danas su crtani filmovi za decu, sport, večernje vesti, TV drame i filmovi prepuni sadizma i krvi koja se proliva bez ikakvog razloga.”⁸⁹

1975. - Prema rezultatima jednog istraživanja, između 22 i 23 časa pet miliona dece u Americi još uvek sedi prikovano uz televizor.

U martu mesecu, reporteri *Newsweek-a* su primetili da “zabava na televiziji nikada do sada nije bila tako nasilna. Pre dvadeset godina, ‘akciono-avanturistički sadržaji’ (omiljeni

eufemizam TV industrije za filmove sa pucnjavom i ubijanjem) činili su manje od 20% programa u udarnim večernjim terminima. Danas se njihov udeo popeo na 60%... Izuzetno uticajna osoba kao što je direktor CBS-a Artur Tejlor, koji je prvi predložio koncept u okviru kojeg je jedan sat rezervisan za porodicu, priznaje da je TV sve više jedan od činilaca antisocijalnog ponašanja.”⁹⁰

Dr Majkl B. Rotenberg (Rothenberg) sa Vašingtonskog medicinskog fakulteta izneo je takvo more podataka i otkrića da je sve to objavljeno u vestima širom zemlje. On je pozvao svoje kolege medicinske radnike da organizovano dignu glas protiv nasilja na televiziji i njegovog uticaja na decu, primetivši da je istraživanje o povezanosti nasilja na televiziji i agresivnosti kod dece, koje traje već 25 godina – istraživanje nastalo od 146 radova objavljenih u naučnim časopisima, sastavljeno od 50 studija koje uključuju 10.000 dece i adolescenata iz svih mogućih sredina – *ubedljivo pokazalo da gledanje nasilja prouzrokuje agresivno ponašanje kod mladih.*

Rotenberg je dalje primetio da je, prema nekim procenama, u SAD danas u opticaju 200.000.000 pištolja i pušaka, u proseku jedan na skoro svakog muškarca, ženu i dete. Svakih 13 sekundi prodaje se jedan novi pištolj, a korišćeni pištolj svakih 30 sekundi.

Godišnje se na tržište izbacila 5.000.000 novih pištolja. A šta je posledica svega toga? Svaka četiri minuta neko biva ubijen ili ranjen iz vatrenog oružja. Svaka tri minuta neko biva opljačkan uz pretnju pištoljem.

Rotenberg je takođe otkrio da je kontroverzni izveštaj direktora *Savezne uprave za javno zdravlje* za 1972. godinu bio tako štur i nepovezan zato što su "predstavnici televizijske industrije 'bojkotovali' 7 od 40 naučnika koji su se nalazili na listi, naučnike izuzetne reputacije i zapaženih rezultata u oblasti istraživanja nasilja", a na njihovo mesto stavljeni su izvršni direktori televizijskih kuća.

Takođe, da bismo dobili preciznu predstavu, rekao je da više nasilja ima u jednom satu dečjeg TV programa nego u jednom satu TV programa za odrasle.⁹¹

1976. - "U periodu između 1960. i 1974. godine, godišnja stopa ubistava u SAD porasla je za više od 100%. U 1975. godini, ubijeno je više od 20.000 Amerikanaca. Sociolozi i psihijatri se slažu da je nasilje na televiziji glavni faktor koji podstiče nasilje na našim ulicama; ovo je potvrđeno u završnom izveštaju *Nacionalne komisije za uzroke i prevenciju nasilja* za 1969. godinu."⁹²

Krajem avgusta su obelodanjeni godišnji statistički podaci FBI. Oni su pokazali da, u toku jednog sata u 1975. godini, pogine u proseku dvoje ljudi, šest žena pretrpi silovanje, 56 osoba doživi napad, 52 biva opljačkano, ukrade se 112 vozila, izvrši 360 provala, a 720 osoba ili poslovnih projekata pretrpe krađu. Sve u svemu, "čitavo more pomahnitih brojki: 56.000 nasilnih silovanja, 484.710 teških napada, 20.510 ubistava, 3,25 miliona provala. Brojke su zaprepasavajuće... Kao i 15.000 prijavljenih slučajeva zlostavljanja dece".⁹³

1977. - U februaru mesecu, članovi kongresa izneli su zapanjujuće cifre vezane za nasilje u školama. Samo u 1975. godini, potrošeno je 600 miliona dolara na saniranje štete nastale

zbog vandalizma (više nego dovoljno da se zaposli 50.000 novih nastavnika!). Još alarmantniji podatak predstavlja 70.000 težih napada na profesore i stotine hiljada napada na učenike. Broj tih napada se povećao za 58% u periodu od 1970. do 1974. godine; broj seksualnih uznemiravanja porastao je za 62%; broj zločina povezanih sa drogom za

“Beda ovoga sveta velikim delom je prouzrokovana našom neljubaznošću prema onima koji nas vole.”⁹⁷

81%; a pljački za 117%!⁹⁴

Već sutradan, jedan drugi reporter je otkrio da “za više od 5 miliona dece

kažnjavanje kod kuće podrazumeva da roditelji pucaju u njih, bodu ih, šutiraju, tuku i grizu... 3% roditelja (što je oko 1,2 miliona njih širom zemlje) poteže noževe ili vatreno oružje na svoju decu... Procenjuje se da oko 700 dece godišnje umre od posledica nasilja u porodici... 28% parova obuhvaćenih ovim istraživanjem priznalo je da šamaraju ili udaraju jedno drugo... 1% je pucao na svog partnera, zadavao mu ubode ili ga žestoko tukao”.⁹⁵

U septembru 1977. godine, još jedan zločin je postao udarna vest u našoj zemlji: “Četrnaestogodišnji Dolfus Tomson pucao je na svog brata i ubio ga, po uzoru na scenu iz filma *Prljavi Hari* sa Klintonom Istvudom. Džozef Di Leonardi, načelnik odeljenja za ubistva u čikaškoj policiji, rekao je sledeće: “Nema sumnje da gledanje takvih stvari na televiziji podstiče agresivnost kod mladih. Deca u tom uzrastu veoma su podložna utiscima. Oni imitiraju likove koje vide na televiziji. To nasilje inficira dečji um. Ja to vidim svaki dan. Mi pitamo nekog mladića odakle je dobio ideju da izvrši neku vrstu nasilja i on nam kaže: ‘To sam video u jednom filmu na televiziji.’ Kada sam čuo da će se *Prljavi Hari* ponovo prikazivati na televiziji, pomislio sam ‘O, ne!’ Zapažen je bio i nastavak tog filma, *Magnum Force* – u njemu ima 39 ubistava za 120 minuta.”⁹⁶

Samo nekoliko nedelja kasnije, *Newsweek* je iskoristio suđenje 15-godišnjem Roniju Zamori kako bi još više istakao taj problem:

“Pošto su ga kod kuće ili ignorisali ili tukli, ovaj dečak je provodio šest sati ispred televizora... sa jedinim prijateljima koje je imao – *Kodžakom, Baretom i Policajkom*. Zamora i jedan njegov vršnjak provalili su u kuću njegovog komšije, gde je Zamora svojim pištoljem ubio 82-godišnju staricu. Zamorin advokat, Elis Rubin, pozvao se na dečakovu umobolnost; redovna doza nasilja na televiziji, tvrdio je advokat, onemogućila je dečaka da razlikuje dobro od lošeg.”⁹⁸

1978. - “Moramo da prepoznamo da, s jedne strane, na TV-u postoji nasilje koje se koristi selektivno, nasilje koje je osmišljeno da pokaže svoje tragične posledice, da pokaže bol i neseću koja sledi. Mi ne govorimo o tome. Mi govorimo o serijski proizvedenom, jeftinom, industrijskom nasilju koje se ‘ubrizgava’ u svaki dom, sviđalo se to njima ili ne.”⁹⁹

“Svi mi počinjemo da ličimo na ono sa čime živimo, na ono šta gledamo, čitamo ili čujemo.”¹⁰⁰

1979. - “Za razliku od stvarnog života, televizijske emisije u udarnim večernjim terminima prikazuju nemilosrdno ubijanje i besomučno pustošenje, dok samo površno prikazuju ljudske kvalitete žrtava... Deca koja nikada nisu bila na sahrani niti su videla leš, videla su na hiljade ubistava na televiziji. Većina nas više zna o tome kako se ubija čovek nego kako se pomaže onome ko umire ili kako se teši neko ko je u žalosti... Takvo otupljivanje osećanja ostavlja opasne posledice jer nas sprečava da smrt u stvarnom životu shvatimo ozbiljno. Sećamo se Kiti Đenoveze, koja je izbodena na smrt u blizini svoje zgrade dok su njene komšije slušale njene krike s očiglednom ravnodušnošću.”¹⁰¹

1980. - Dr Kerol Nadelson je na temu silovanja izjavila sledeće: “U pitanju nije seksualna želja. To je akt agresije. Broj silovanja se povećao za 200% u proteklih 10 godina”, rekla je ona. Nadelsonova delimično krivi i “preteranu popustljivost. Ljudima

se govori da ne moraju da kontrolišu svoje nagone; oni nisu naučeni da deluju u okviru određenih granica ljudskog ponašanja.”¹⁰²

Prema mišljenju dr Ronalda Slejbija (Slaby) sa Univerziteta u Vašingtonu, evo lekcija koje možemo da naučimo gledajući nasilje na televiziji:

1. Nasilje nekontrolisano raste.
2. Nasilje deluje.
3. Nasilje često biva nagrađeno.
4. Nasilje se često može opravdati.
5. Nasilje je često zabavno.
6. Nasilje se često vrši samo radi zabave.
7. Nasilje se može vršiti na nove i jedinstvene načine.¹⁰³

1984. - “I dok je bes jedna od najsnažnijih i najopasnijih emocija, niko nikada nije dobio instrukcije kako da se izbori sa njim. Model koji nam nude mediji, naročito televizija i filmovi, podrazumeva da ga se odmah rešimo, obično na onaj eksplozivan način pomoću pištolja, noževa, automobila, pesnica ili verbalnog napada. Deca to gledaju četiri ili pet sati dnevno, i kako možemo očekivati da će, kada se razbesne, reagovati drugačije od toga? Kontrolisanje besa je prava veština i na njoj se mora poraditi.”¹⁰⁴

1985. - “Nasilje na televiziji je užasan zagađivač. TV je najmoćnije sredstvo komunikacije u istoriji. Ona unosi u naše domove stalno neka nova dela nasilja. Postala je opasan uljez... Godine 1982, u toku jednog sata na TV programu u udarnim večernjim terminima prikazivalo se u proseku osam nasilnih scena... Odvratno je to što je, prema mišljenju i odluci ljudi koji rade u državnoj televiziji, prikazivanje scena u kojima ljudi ranjavaju i ubijaju druge ljude savršeno prihvatljiv način da se zabavi američka nacija... Očigledno je da se život koji se prikazuje na televiziji zasniva na najnižim i najbolesnijim slojevima društva. Mirni i vedri aspekti društva retko se prikazuju.”¹⁰⁵

1989. - U našoj rastrojenoj naciji, tek poneki zločin izazove više od sleganja ramenima. Jedan takav izuzetak bio je incident “divljanja” iz 1989. godine u Central parku u Njujorku. Silovanje privlačne i saosećajne mlade svršene studentkinje Univerziteta Jejl od strane čitave bande bilo je tako brutalno i besmisleno da su čak i državni mediji bili užasnuti i zgroženi. Više od 30 mladića (većina njih ispod 16 godina starosti) učestvovalo je u silovanju i napadu: devojkicu koja je džogirala napali su jednom cevi, raskomadali nožem njenu lobanju i bedra, a lice udarali i zdrobili ciglom. “Zašto”, pitali su se svi. Džordž Vil je sve to opisao jednom rečju koju današnji mediji retko koriste – “zlo”.

Meri Mekgrori (McGrory) ovako je to objasnila: “Njihovi roditelji i njihova škola nisu im govorili o Zlatnom pravilu (misli se na 10 zapovesti – prim. ur.). Televizija, sa svojim verbalnim i fizičkim nasiljem, svojim prikazivanjem seksa kao nečega na šta uvek i odmah imate pravo, sa svojim neotesanim voditeljima emisija i glupim gostima sigurno ih nije naučila ničem uzvišenom... To je za plakati.”¹⁰⁶

Otrpili su u isto vreme kada se dogodio ovaj divljački napad, petnaestogodišnjeg Majkla Tomasa ubio je sedamnaestogodišnji Džejms Martin. Motiv za ubistvo: Tomasove patike marke “Najk Er Džordan” od 115 dolara. Razmišljajući o besmislenom žrtvovanju života, Tom Markart (Marquardt), urednik časopisa *Kepital*, zapazio je da je u prethodnih par meseci jedan student u njihovom okrugu ubijen zbog jakne, a jedan sugrađanin zbog svog motora marke “Honda”.

Markart je psihologu Tomu Muhi (Muha) iz Anapolisa postavio pitanje “Zašto”. “Porodica se raspada”, odgovorio je Muha. “Deca potiču iz porodica u kojima su roditelji razvedeni, i često je majka ta koja podiže decu. To je vrlo težak teret za majke, a one uglavnom nisu autoritativne... Nove studije pokazuju da se 62% brakova završi razvodom... *Kako* u porodici sa samo jednim

roditeljem dete može da dobije disciplinu i sistem vrednosti koji je toliko važan za njihov prelazak u svet odraslih?”

Markart je svoju kolumnu završio sledećim savetom: “Od dece koja ubijaju drugu decu zbog patika i jakni podilazi nas jeza. To se neće promeniti sve dok roditelji ne prihvate odgovornost za budućnost svoje dece. Tek kada ljudi počnu da razmišljaju o posledicama samohranog podizanja dece i posledicama zanemarivanja dece, bićemo svedoci povratka društva sa manje nasilja... Ako ste u braku, održite ga. Ako imate decu, poučavajte ih.”¹⁰⁷

Ričard Koen (Cohen) se osvrnuo na divljanje u Central parku u jednoj majskoj kolumni. Sa žaljenjem zaključujući da nas zločin,

Zapazivši da se u zatvorima nalazi dvostruko više Crnaca nego na koledžima, Kortlend Miloj (Courtland Milloy) je dao sledeće objašnjenje: “Protiv Crnaca se vodi psihološki rat koji se u velikoj meri oslanja na masovne medije koji stvaraju obeshrabrujuće mitove i stereotipe... Uloge koje zaokupljaju maštu toliko mnogo mladih Crnaca su bande, dileri droge, zatvorenici, sportisti i komičari - onakvi kakve ih prikazuju štampa i televizija.”¹⁰⁹

osim što pokazuje da niko više nigde nije siguran, navodi da uporedimo današnje vreme sa prošlim. Koen je pozvao da zamislimo kako bi izgledalo kad bi vaskrsao nečiji deda i kada bi mu se pokazalo kako svet danas izgleda: “Pročitajte mu novine i pokažite mu televiziju, a onda ga odvedite u šetnju... U toku šetnje bih mu rekao

da mi je prošle godine obijen stan u Vašingtonu a auto ukraden u Njujorku. U Vašingtonu školski odbor planira da postavi detektore za metal u škole kako bi se oružje moglo detektovati i oduzeti od učenika. U Njujorku se na prozorima automobila nalazi zalepljen znak na kojem piše ‘ovaj auto nema radio’... Vlasnici potroše na automobil i preko 60.000 dolara, a opet ne mogu da u njemu imaju radio... Da bih ušao u svoju kancelariju u Vašingtonu, moram da pokažem propusnicu na ulasku u zgradu... Sada morate imati i propusnicu za lift – karticu koju ubacite u otvor kako biste

obavestili lift da ste prijateljski nastrojeni... Prevencija kriminala mora da je industrija broj jedan u Americi. Koliko koštaju obezbeđenje, detektori metala, dodatne policijske snage, zatvori? Koliko košta paranoični lift koji neće da vas odvede gore?... Koliko ukupno koštaju rešetke na prozorima, sigurnosna vrata, brave i sistemi?... A koja je psihološka cena koju plaćamo? Ako je poznato da briga može skratiti naš život, kolika je onda cena te konstantne zabrinutosti zbog kriminala?”

Vraćajući se u mislima na cveće koje je video na mestu gde je pronađena izmrcvarena devojka koja je džogirala u Central parku, Koen sa tugom postavlja pitanje: “Za čim tugujemo – za mladom ženom koja je brutalno ubijena na tom mestu ili za prošlim vremenima? Jedan cvet za nju, a za nas ceo buket.”¹⁰⁸

1990. - Prema *Vašington Postu*, ukidanje administrativnih ograničenja u televizijskoj industriji pre 10 godina nije bio dobar potez: “Od ukidanja administrativnih ograničenja 1980. godine, u dečjim emisijama, u kojima je bilo oko 18,6 nasilnih dela u toku jednog sata, sada ima oko 26,4 nasilnih dela u istom vremenskom periodu.”¹¹⁰

Koliko nisko bi filmska industrija pristala da padne samo da bi zaradila novac? “U filmu *Robokop 2* deca su prikazana kao napadači i rušitelji – što pokazuje do kojih ekstrema je otišlo nasilje na malim ekranima... Sve je više sadizma na televiziji. A kada neko ko pravi filmove koristi decu – koja se inače smatraju simbolom nevinosti – možemo da vidimo do kojih granica je otišlo TV nasilje.”¹¹¹

Ričard Koen je uporedio stanje iz 1964. godine, kada je Kiti Denoveze bila na smrt izbodena u Njujorku, sa situacijom u 1990, 26 godina kasnije: “Te godine kada je Kiti Denoveze bila ubijena, stopa ubistava u Njujorku iznosila je 6,1 na 100.000. Godine 1989. iznosila je 22,7. Situacija u Vašingtonu je još alarmantnija: sa 8,4 1964. godine, broj se popeo na 59,5 u 1988. i u stalnom je porastu. Godine 1964., ubistva su se događala uglavnom u okviru porodice

– muževi, žene, ljubavnici – a samo deo njih (19% 1960. godine) uključivalo je i oružje. Sada nepoznati ljudi ubijaju nepoznate ljude i, u najvećem broju slučajeva (66% 1992 god. u Njujorku), koristi se oružje. *Zločini iz strasti postali su zločini iz bezosećajnosti.*

“Međutim, pored količine oružja, izražena je želja za njihovim korišćenjem, želja za ubijanjem. Noževi ili pištolji, nije bitno šta je. Oduzeti nekom život nije ništa. Policajci su zaprepašćeni hladnokrvnošću i okrutnošću dece. Svake godine Vašington posrće od jednog izveštaja o ubistvu do drugog, a mnoga od njih su počinila deca... Stanovnici gradova su sada poput ljudi u Evropi okupiranoj od strane nacista. Strah je tako velik da se ustežemo od izricanja moralnih osuda... Ideje o odgovornosti, o tome da drugima nešto dugujemo – više se ne primenjuju. Stanovnici velikih gradova sada primenjuju jedno drugo pravilo: ‘Gledaj svoja posla’... Najveća vojna i ekonomska sila na planeti ne može jednoj devojci da pruži sigurnost u podzemnoj železnici.”¹¹²

1991. - Nasilje koje hara Amerikom može se sagledati kroz situaciju u Vašingtonu: “703 ubistva (porast u odnosu na 400 koliko ih je bilo samo pre dve godine).” Rozberi je pozvao svoje čitaoce da preuzmu na sebe odgovornost da uče mlade da nasilje nije dobro, jer im mediji sigurno neće reći tako nešto, budući da oni “redovno veličaju nasilje”.¹¹³

Džordž Vil (Will) usmerio je pažnju javnosti da društvo gubi kontrolu. Samo u Njujorku se dogodi 2.200 ubistava godišnje, dok ih je 1945. godine bilo 292! Sto hiljada slučajeva oružanih pljački (otprilike jedna na svakih pet minuta) u poređenju sa 1.417 slučajeva 1945. godine. Danas imamo 390 krađa automobila na dan! Kada je upitan za razloge, Vil je primetio sledeće: “Već duže od jedne generacije, osnovni vid zabave u Americi – gledanje televizije – uključuje, za jednog prosečnog gledaoca, 150 nasilnih dela i 15 ubistava nedeljno. Da li je zaista začuđujuće što je život postao tako jeftin?”¹¹⁴

1992. – Sve strašnije zločine ljudi vrlo često počinje iz najbeznačajnijih razloga. “Sve češće vidimo kriminalce koji su spremni da ubiju bez povoda... Statistički podaci FBI pokazuju da se broj zločina koji uključuju nasilje povećao za 18% tokom proteklih pet godina. Veliki broj tih zločina povezan je sa drogom, a zvaničnici navode i druge faktore – nasilje na televiziji i u filmovima i rušenje društvenih ograničenja.”¹¹⁵

Novinar Don Oldenberg je naglasio da kriminal, umesto da opada – konstantno raste: “Broj mladih koji bivaju uhapšeni zbog ubistva, silovanja, pljački i teških fizičkih napada povećao se za 16% u periodu od 1989.

do 1990. godine, za samo godinu dana!”

Oldenberg potom prelazi na jednu ozbiljnu, tada tek objavljenu, studiju – *Big World, Small Screen* – koju je sprovela organi-

zacija *American Psychological Association*, a koja je trajala pet godina. Rezultati su samo potvrdili ranije iznete pretpostavke: dete koje bude gledalo televiziju od dva do četiri sata dnevno videće 8.000 ubistava i 100.000 drugih nasilnih dela pre nego što završi osnovnu školu.

Oldenberg je takođe detaljno govorio i o otkrićima do kojih je došao dr Lenard Eron sa Univerziteta u Ilinoisu. Studija dr Erona se smatra izuzetno značajnom zato što obuhvata period od tri decenije i prati život istih ljudi u tom periodu. U njoj po prvi put imamo uverljiv dokaz o trajnom uticaju TV slika: *Što su više sati ispitanici gledali televiziju u svojoj osmoj godini... to su ozbiljniji bili zločini za koje su bili optuženi kada im je bilo 30 godina, bili su agresivniji pod uticajem alkohola i strožije su kažnjavali svoju decu.*

Najrizičnije doba kada je u pitanju nasilje na televiziji je tokom prvih 10 godina života. “Pre desete godine”, kaže Eron, “deci je

“Hollywood treba da se stidi zbog beskrajnog niza filmova punih nasilja i ubijanja, bogohuljenja, razgolićenosti, seksa. Na primer, filmski hit *Niske strasti* prikazuje ubistva za vreme orgazma, postavljajući novi kriterijum za perversiju...”¹¹⁶

veoma teško da razlikuju stvaran život od izmišljenih događaja i situacija na TV-u.”¹¹⁷

Prema davno postavljenoj teoriji dr Sentervola, 10 do 15 godina nakon što neko društvo prihvati televiziju, treba očekivati drastično povećanje broja ubistava i drugih teških zločina. To je sasvim dovoljno vremena, zapaža on, da prva generacija koja je odrasla uz televiziju zakorači u svet odraslih i dođe u godine kada je mlada osoba najsklonija kriminalu. On je to prvo zapazio u slučaju SAD i Kanade, ali je mislio da bi ispunjenje njegove pretpostavke mogla da bude čista slučajnost i ništa više. Međutim, televizija se u Južnoj Africi – zbog odlične kontrole njihove vlade – nije raširila sve do 1974. godine. Tako je on godinama posmatrao kako se stvari razvijaju u Južnoj Africi. Otprilike 10 do 15 godina kasnije, stopa ubistava u Južnoj Africi skočila je za 56 odsto! (računajući samo one zločine koje su belci počinili protiv belaca)... Zahvaljujući Sentervolovoj studiji, više ne može biti ni trunke sumnje: *televizija je sprava za podsticanje najtežih zločina!*

Sentervol je razbio još jedan mit: da bebe ne reaguju na ono što vide na televiziji. On je iskoristio fotografije jedne 14-mesečne bebe snimljene u probnoj situaciji kako bi dokazao ispravnost svog stava:

“Na fotografiji A odrasla osoba kida igračku. Beba se naginje i pažljivo prati šta odrasla osoba radi.

Na fotografiji B bebi daju tu istu igračku.

Na fotografiji C beba kida igračku, podražavajući ono što je odrasla osoba radila.

Od beba kojima je pušten snimak sa uputstvima za sklapanje igračke, 65% njih moglo je kasnije da sastavi igračku, u poređenju sa 20% beba kojima nije puštan taj snimak.”

Jasno je da, sa ovakvim stepenom oponašanja i svesnosti, nije bezbedno ostaviti čak ni bebe u blizini uključenog televizora.

Sentervol je prilično ironično primetio da je nerealno očekivati da će televizija, kao ni duvanska industrija na primer,

poslovati altruistički i u najboljem interesu potrošača. “Televizijska industrija ne prodaje TV program gledaocima, već prodaje gledaoce reklamnim agencijama. Pitanje ‘kvaliteta’ i ‘društvene odgovornosti’ potpuno je periferno u odnosu na problem povećanja broja gledalaca u okviru konkurentnog tržišta – a nijedna formula nije toliko proverena i pouzdana za stvaranje brojnog gledališta, kao nasilje... Iz tog razloga su predstavnici TV industrije bezbroj puta izlazili u javnost uveravajući narod u svoje dobre namere, ali ništa se pozitivno nije dogodilo. Za ovih 20 i više godina od kako se prati količina nasilja na televiziji, cifre se nisu smanjivale.”

Sentervol je na kraju svog izlaganja uputio nekoliko saveta američkim lekarima: “Izloženost dece televiziji i nasilju na televiziji trebalo bi da uđe u program državne zdravstvene službe, baš kao i pitanje sigurnosnih sedišta, kaciga za vožnju biciklom, jačanja imuniteta i zdrave ishrane. Kratkoročne kampanje nisu od velike pomoći. To pitanje treba da postane naša uobičajena i stalna preokupacija.”

Kada su u pitanju roditelji koji imaju malu decu, Sentervol ih je posavetovao da odmah kupe katanac za TV, a ključ drže na nekom skrovitom mestu.¹¹⁸

U avgustu 1992. godine desilo se nešto veoma značajno: ni manje ni više nego *TV Guide*, časopis koji je inače stalno u odbrani celokupne televizijske industrije, zapanjio je izučavaoce medija pitanjem sa svoje naslovne strane: “Da li nasilje na televiziji zlostavlja našu decu?” – jednim od smelijih i otvorenijih članaka te vrste devedesetih godina. U njemu su citirana neka od velikih imena u Americi. Nil Hiki (Neil Hickey) je zapazio da “više nasilja nego ikada ranije u istoriji ovog medija ulazi u američke domove preko malih ekrana. Ono dolazi iz sve više izvora – putem videa i kablovske televizije, kao i preko državne televizije i TV stanica. Prema mišljenju naučnika nasilje na televiziji je zaista odgovorno za jedan deo nasilja koje se događa u stvarnom životu našeg društva. Ono što je novo

jeste to da psiholozi, stručnjaci za razvoj i vaspitanje dece kao i medicinski krugovi tek sada počinju da nasilje na televiziji tretiraju kao ozbiljan problem i pretnju zdravlju nacije - kao pušenje i vožnju pod dejstvom alkohola – o kojima javnost treba da bude informisana radi sopstvenog dobra i sigurnosti.”

Drugog aprila, tokom 18 sati, istraživači su na deset kanala evidentirali sledeće: “1.846 pojedinačnih nasilnih dela, 175 scena u kojima je nasilje odnelo jedan ili više života, 389 scena koje su prikazivale teške fizičke napade, 352 scene u kojima je bilo pucanja iz vatrenog oružja, 673 scene u kojima neko nekog udara, šamara, gura ili na neki drugi način fizički zlostavlja, 226 scena u kojima se nekom preti oružjem.

Novije forme TV emisija kao što su muzički video spotovi i realiti-šou... u velikoj meri povećavaju količinu nasilja na našim malim ekranima, a reklame za filmove i serije pune nasilja postale su glavni izvor nasilja na televiziji.

TV dnevnici, u svojoj želji da budu konkurentni, prikazuju ogromne količine ubistava, uličnih pljački i teških fizičkih napada, da bi dobili na rejtingu.

Akcioni filmovi sadrže u proseku više od 100 scena nasilja za sat vremena. Više od jedne trećine ukupnog nasilja uključuje neku vrstu napada opasnog po život. Crtani filmovi sadrže ubedljivo najviše nasilja.

Ono što istraživanje nije obuhvatilo jesu video trake, koje uglavnom sadrže filmove sa puno nasilja.”

Nakon Nila Hikija, svoj komentar u ovoj studiji dali su i neki drugi eksperti:

“SAD su najnasilnija ‘civilizovana’ država na svetu.” (senator Džon Glen)

“Baš kao što naša nacija ima mnogo nasilniji kriminal nego bilo koja druga industrijski razvijena nacija, isto tako je i naša pop kultura nasilnija od pop kultura drugih naroda... U svetu medija, brutalnost se prikazuje kao nešto uobičajeno i zabavno.”¹¹⁹

“Naša deca rastu u domovima u kojima je televizor uključen sedam sati dnevno. Ona počinju da gledaju televiziju još kao jako mala. Većinu priča koje čuju ne govore roditelji, škola, crkva ili komšije, već šaka korporacija koje žele nešto da nam prodaju. To ima veoma veliki uticaj...”¹²⁰

“Više od svega ostalog, televizija je *učitelj*. Mi to znamo, zato što reklamne kompanije plaćaju nekoliko milijardi dolara godišnje da bi postigle svoje ciljeve i da bi prodale svoje proizvode. Televizija je uspešan učitelj, koji uči decu pogrešnim stvarima... Na brzinu sam izbrojao kvalitetne filmove na kablovskoj televiziji u *TV Guide* prošle nedelje. Više od polovine njih imali su oznaku ‘nasilje’.”¹²¹

“Mi sada imamo kućni video i kablovsku televiziju sa 200 kanala. Kada imate toliko veliki izbor, posledice su užasne. Ukoliko im dozvolite, deca će u video klubu uzimati najgore i najnasilnije filmove koji su se ikada pojavili na tržištu.”¹²²

“Od 1970. do 1990. godine, za samo 20 godina, *udvostručila* su se ukupna sredstva koja Amerika izdvaja za ličnu sigurnost: sa 1,3% na 2,6%. Danas, kada imamo napade na automobile dok stoje na crvenom, ljudi radije voze kroz crveno svetlo nego da rizikuju da ih neko napadne dok automobil stoji. Ranije su samo stanovnici velikih gradova živeli u stalnom strahu. Sada strah truje život i u predgrađima.

Zaključak će možda izgledati poput nekog zastrašujućeg proročanstva: strah od nasilja može vrlo lako postati sredstvo kojim će se prekinuti demokratski način života i koje će društvo gurnuti u stanje totalitarizma.”¹²³

DA LI ZAISTA JEDINO VREDI POBEDITI?

Tako je bar mislio čuveni trener bejzbol tima Grin bej (Green Bay), Vins Lombardi - i sasvim je jasno da su američki sportski krugovi prihvatili ovo shvatanje kao neprikosnovenu istinu. I ne samo to! Nije važno biti samo jedan od pobednika, već biti jedini pobednik! Ta žalosna istina je prisutna i očigledna gde god da se okrenemo. Uzmimo za primer Olimpijske igre. Sportisti više nisu srećni kada dobiju bronzanu ili srebrnu medalju: mnogi se dure kada njihovi naponi ne donesu "zlatu".

Nekada davno, u Americi su se sportsko ponašanje i fer-plej smatrali daleko važnijim od pobeđe. Maksime poput "Dobri momci ostaju poslednji" tada nisu postojale ni u sportskim leksikonima. U Sportskom zakonu tada nije postojala Jedanaesta zapovest "Sve je dozvoljeno ako te ne uhvate". Tada sportista nije osećao zadovoljstvo u namernom povređivanju nekog igrača iz protivničkog tima. Tada igrači i takmičari nisu unosili u svoje telo biološke tempirane bombe poput steroida - samo da bi pobedili po svaku cenu.

Neka zanimljiva zapažanja izneo je dr Robert E. Guld (Gould), profesor psihijatrije na Medicinskom fakultetu u Njujorku:

"Treneri kojima se danas najviše divimo uče svoje igrače da moraju mrzeti da bi pobedili.

Međutim, sportski duh i 'fer Plej' nekada su bili uobičajena praksa. Današnje isticanje pobeđe potisnulo je ove ideale kao zastarele i suviše nežne za 'prave muškarce'...

U sportskim događanjima na televiziji kamera sve češće "hvata" samo grube igre, a ponovljeni usporeni snimci češće prikazuju nasilne poteze. Osim toga, sportski komentatori te nasilne incidente često prate duhovitim komentarom kojim izražavaju odobravanje.

Čini se da, kako sport postaje sve suroviji, tako i igrači i navijači imaju sve manje ljudskosti i čovečnosti u sebi. Ako je poenta u tome da se pobjedi bez dostojanstva, ako sve može da prođe - varanje, nameštanje, namerne povrede - i ako se meč, u stvari, pretvori u nasilje, svi ćemo biti gubitnici... ¹²⁴

Zapaženo je, takođe, da sportski komentatori uglavnom ističu one timove i igrače koji su najagresivniji, najnasilniji - a isto se dešava i u večernjem TV dnevniku. Sasvim je logično, onda, što se u dečjim i tinejdžerskim sportovima i sportskim susretima u stvarnom životu sve više naglašava da je važno pobediti po svaku cenu, bilo poštenom ili nepoštenom igrom. Kao prirodna posledica svega toga, nestaje i poslednja šansa da se sport iskoristi za razvijanje pozitivnih karakternih osobina. Sve to u velikoj meri utiče i na nizak nivo samopoštovanja. Kolumnistkinje En Lenders i Ebigejl Van Buren su tokom godina dobile veliki broj pisama u kojima se govori o unutrašnjim ožiljcima nastalim zbog "biranja" na igralištu i školskim utakmicama. U potpunosti mogu da saosećam sa takvim osobama: budući da nisam bio baš nadaren za sport, uvek sam bio među poslednjima koje su uzimali za tim. Za mlade ljude to su užasni trenuci odluke, dok se broj igrača sve više smanjuje a oni znaju da će, na njihovu sramotu, ostati poslednji - ili tu negde pri kraju. Slažem se sa psiholozima koji smatraju da takvi grubi običaji donose nepotreban bol čoveku koji ostaje na neki način do kraja njegovog života. Na na taj način se učvršćuje već postojeće osećanje niže vrednosti kojeg se tako obeležene osobe teško otarase. I pošto su ih stalno svrstavali u gubitnike - oni postaju gubitnici - i svi mi smo gubitnici zbog toga. ¹²⁵

Malo je stvari na ovom svetu koje su toliko osetljive kao što je samopouzdanje deteta ili tinejdžera. To sam tako dobro shvatio pre nekoliko godina kada sam radio kao profesor u Union akademiji u Sakramentu. Bio je poslednji radni dan pred raspust i raspremao sam svoj radni sto. Jedan dečak je ušao u moj kabinet. Pitao sam ga onako sav veseo da li je postigao dobar uspeh na kraju godine. "Ne!", odgovorio je. Ni ne očekujući, možda, odgovor, upitao sam ga: "Zašto", i on mi je zadao verbalni udarac koji me je potpuno uzdrmao: "Zbog vas."

Ispostavilo se da je on odgovorio na jedno pitanje koje sam na početku te školske godine jednog dana posle ručka postavio u razredu. Slučaj je hteo da to bude jedno od onih pitanja na koje se moglo odgovoriti na više načina — i što je još gore, neki odgovori bi se mogli shvatiti na više načina, od kojih su neki strašno smešni. On je imao tu nesreću da se njegov odgovor mogao protumačiti ne na dva, već na tri načina. Đaci su se valjali od smeha u svojim klupama... a i ja sa njima. Stvarno nam je ulepšao dan.

Ja sam odavno zaboravio na sve to — ali on nije. Tri tromesečja su prošla, ali poniženje nije. Što je najgore od svega, on me je optužio: "Vi ste mi se smejali!"

Nikada nisam uspeo da izbrišem iz sećanja taj trenutak - i on je obojio sve moje kasnije odnose sa ljudima. Mislim da je krajnje vreme da ponovo razmotrimo način na koji se ophodimo prema ljudima, naročito prema deci i adolescentima.

Pogledajmo sada kakav je uticaj dugog gledanja televizije, kakve su posledice praćenja sportskih događaja preko malih ekrana, a ne uživo. Pišući o nedavno sprovedenoj studiji, Elen Stark je primetila da su istraživači otkrili da "ljudi koji gledaju televiziju tri ili više sati dnevno imaju dvostruko veće šanse da budu gojazni od onih koji je gledaju manje od sat vremena dnevno".

Starkova je takođe skrenula pažnju na još jednu studiju, "Television and the Quality of Life" ("Televizija i kvalitet života"), zasnovanu na 13-godišnjem istraživanju. Ono što su otkrili bilo

je zaista provokativno: "Što čovek duže gleda televiziju, postaje sve pospaniji, tužniji i usamljeniji, sve se više dosađuje i sve je više neprijateljski nastrojen."¹²⁶

Za većinu Amerikanaca danas, glavna pokretačka sila više nije puritanska radna etika, već prvoligaški sportovi i mediji - ako je "pokretačka" uopšte prava reč! Baš kao što je to bio slučaj sa starim Rimljanima, i mi više uživamo gledajući neke nestvarne događaje nego sami učestvujući u njima. Umesto da provodimo vreme vežbajući i baveći se sportom u prirodi, mi postajemo robovi televizije, na kojoj gledamo druge kako rade i vežbaju umesto nas. Sasvim je logično što su Amerikanci postali najdeblja, najmlitavija i najtromija nacija na svetu.

Popularna igra "Trivial pursuit" ("Beznačajna potraga") prikladno i sažeto prikazuje šta smo mi postali: napredujemo u beznačajnim stvarima a nazadujemo u onim važnijim (npr. biramo manje važne predmete za glavne predmete na fakultetu, a one važnije za sporedne). Na Intelktualnim olimpijskim igrama, većina Amerikanaca spada u laku kategoriju mentalnih patuljaka.

Jedna od mojih najdražih uspomena iz ranog detinjstva vezana je za Dan zahvalnosti koji sam provodio kod dede i babe u oblasti doline Napa u Kaliforniji. Uvek smo - i mladi i stari - igrali potkovice preko dana, a uveče bilijar, domine itd.

Nije bilo televizije.

Danas se svi skupe u mračnoj sobi i sedam sati zatupljuju i um i telo gledajući fudbal. Kakve porodične uspomene će današnje vreme ostaviti? Da li će nam se činiti da vredi preći ogromnu razdaljinu da bismo sedeli pred televizorom i gledali isto ono što smo mogli gledati da smo ostali kod kuće?

Mislim da neće.

I to je, onda, područje kojim se mi kao roditelji moramo pozabaviti: kako da podižemo svoju decu da bi postali fizički aktivni i zdravi ljudi, a istovremeno i poštteni i dobri?

RAZVOD - UNIŠTENI RAJ

Kada sam duboko uronio u temu ove studije, samo povremeno izranjajući da uhvatim vazduh, shvatio sam da ne bi trebalo da napišem "Kraj" na završetku rukopisa pre nego što se pozabavim uznemiravajućom pojavom koju olako nazivamo "razvod". Izgleda da sam podsvesno pokušao da je zaobiđem... ali kako neko može da ignoriše ogroman plutajući ledeni breg koji je potopio čitave flote brodova i ostavio za sobom tolike suze i tragedije? Kako je ova studija napredovala, stalno iznova sam viđao kako je tragično kada brod zadrhti kada mu se trup pocepa, i kada se nagne na jednu stranu i potom počne da tone uz onaj strašan zvuk klokotanja i usisavanja koji simbolično predstavlja prerano umiranje snova.

Ovaj ledeni breg zaista podseća na čudovište, dižući se visoko u nebo, a 90% njegove zapremine je ispod površine, nedostupan pogledu. Iako je toliko velik, on postaje sve veći, jači i zlokobniji.

Razvod je nešto manje tragičan kada bračni par nema dece. Međutim, obično se ne razmišlja kako on utiče na članove šire porodice i prijatelje, koji su zavoleli tog bračnog druga kojeg sad moraju da izbace iz odaja svog života?

A šta je sa doživotnim ožiljcima u duši? Sa duševnom patnjom, nezaustavljivom gorčinom koju oseća ostavljena strana? Sa strašnim osećajem krivice koji se javlja kod onoga ko je inicirao raskid, koji će odjekivati kroz ceo život bivših supružnika?

Zaista, kada malo bolje razmislimo, brak stvarno nosi u sebi neku mističnost. Ne zajednički život dve nevenčane osobe - to je kuća izgrađena na pesku - već brak. Ima nešto u tim svečanim obećanjima - koja izreknete jedno pred drugim, pred porodicom, prijateljima, sveštenikom i Bogom - što daje osećaj trajnosti našem kratkom prolaznom životu na ovoj planeti.

Pa ipak, ta stvar koju nazivamo brak toliko je krhka i osetljiva! Čak i bez uticaja medija. Sve počinje tako jednostavno: mladić upozna devojk, oni se zaljube jedno u drugo, zaključe da žele da žive zajedno i venčaju se. A onda?! Šta kada splasne ushićenje medenog meseca? Šta će ovo dvoje održati u zajednici narednih pola veka ili duže? Ono što neverovatno komplikuje celu ovu stvar je sledeće: Mi ljudi smo takvi da ne postoji osoba koja će ispuniti sve naše potrebe. I, tokom većeg dela našeg života, naši hormoni divljaju u nama, zahtevajući oslobađanje. Stari zavet je neobično neodređen što se tiče ovog aspekta naše prirode: bogat seksualni život patrijaraha poput Avrama i careva poput Davida i Solomuna svakako postavljaju uznemiravajuća pitanja u tom smislu.

Mediji su se udružili i urotili protiv nas, potpaljujući vatru seksualnosti "sedam puta žešću" nego što je ranije bila. Kada malo bolje razmislimo, čudo da ijedan brak sklopljen između nas toplokrvnih stvorenja opstane čak i polu-čitav tih pola veka!

Međutim, sada kada smo to rekli i priznali, vratimo se ponovo našem opisu muškarca i žene koji stupaju u brak i zasnivaju novi dom... Ono što posle dolazi je, naravno, dete. A dete u potpunosti menja pravila igre. Nakon njegovog dolaska ništa više ne može da bude isto.

To je do te mere tačno da svečano i odgovorno tvrdim da nijedan bračni par ne treba ni da pomišlja da ima dete sve dok ne budu potpuno sigurni da među njima postoji tako jaka ljubav/prijateljstvo koje će trajati do kraja života. Smatram da bi bilo idealno da supružnici sačekaju bar tri godine pre nego što odluče da imaju dete.

”Ali zašto podizati toliko prašine oko dece”, možda ćete se pitati, ”jer deca su tako prilagodljiva!” I jesu i nisu. Da - deca jesu prilagodljiva. Ne - zato što nijedno dete više nije isto posle razvoda - bez obzira koliko ima godina kada do njega dođe!

Bez obzira da li se to dogodilo pre šest nedelja, šest meseci, šest ili šezdeset godina, kada se osoba koja iznosi svoju životnu priču približi prekretnici koja je nastupila sa razvodom ili razdvajanjem, ona počne sporije da priča, oči se zamagle, a glas počne da drhti. Razdvajanje roditelja je kao gvozdeni klin koji se zakiva duboko, duboko u dušu, gde će i ostati, odvajajući svet koji je postojao pre, od onog koji je nastao posle njega. Video sam osobe (muškarce i žene, bez razlike) koje su čak i u svojim šezdesetim, sedamdesetim ili osamdesetim, ljuti ili uzrujani zbog razvoda ili razdvajanja koje se desilo 50 ili 70 godina pre toga.

Iznenadujuće je to što je, čini se, nekada čak i smrt lakše preboleti nego razvod... Smrt seče poput giljotine, a razvod samo osakati čoveka, rani, onesposobi. Što je još gore, sečivo ostaje tu, u čovekovoj psihi, zadajući stalno iznova nove rane kako godine prolaze.

To sam vrlo dobro shvatio pre nekoliko godina. Jedan moj dobar prijatelj se, pod naletom hormona, zaljubio u ženu svog brata, što je dovelo do dva razvoda da bi se on mogao oženiti njome. Pedeset godina kasnije, kada smo jednog dana razgovarali nasamo, pitao sam ga da li bi to uradio kada bi mogao ponovo da proživi svoj život. Njegovo odlučno Ne koje je izgovorio bez oklevanja zaista me je iznenadilo zato što je očigledno imao poseban odnos sa svojom drugom ženom. Odmah posle toga mi je objasnio i zašto.

”Ne, Džo, ne bih to ponovo uradio... Cena”, ovde je malo zastao, ”je bila veoma visoka... suviše visoka.”

Kada sam ga pitao koja cena, odmah mi je objasnio.

Izgleda da je tim jednim jedinim činom - a tada nije bilo dece u toj jednačini - on pokrenuo čitav lanac reakcija koje su navukle oblake na ostatak njegovog života.

"Džo, nisam čak mogao da ispravljam ni rođenu decu a da mi se ona ne počnu protiviti, smejući mi se u lice: 'Ti, tata, ti pokušavaš da mi kažeš šta da radim... a ti sam si napravio haos od svog života?'"

Kada mu se glas malo povratio, u poverenju mi je rekao da tu nije bio kraj toj tužnoj priči: nije mogao da savetuje čak ni svoje tvrdoglave unuke a da ne dobije isti podrugljivi odgovor!

Dodajmo na ovo oluju kritike, otuđenja i progonstva od strane porodice, prijatelja, crkve i okruženja, koja je besnela oko njega još mnogo godina nakon samog događaja, pomračujući čitav njegov život nakon toga i ozbiljno ugrozivši njegovu buduću karijeru.

"Ne, Džo", rekao je na kraju on, "bila je to suviše visoka cena koju je trebalo platiti."

Nikada nisam zaboravio taj razgovor. Naše pokajanje nam može doneti oprostaj, ali to samo po sebi ne može da ukloni talase koje naš kamen napravi kada uzburka vode našeg života koje su nekada bile mirne: ti talasi se i dalje javljaju, dobijaju na snazi i kasnije se vraćaju sa obnovljenom snagom - kao rušitelji, povlačeći se samo da bi ponovo prikupili snagu na pučini i onda se ponovo obrušili na naše obale.

Jedno od najtužnijih i najjetkijih otvorenih pisama koje sam ikada pročitao bilo je jedno koje je objavljeno u jednom božićnom broju fortvortskog Star-telegrama. Napisala ga je jedna sredovečna žena čiji je već stariji otac, penzioner, našao drugu ženu, napustio svoju suprugu i preselio se kod te nove žene. Autorka ovog pisma je priznala da je godinama saosećala sa decom čiji su se roditelji razveli, koja su nekako morala da prihvate i naviknu se na napuknut temelj svog života; međutim, ona je i sada, kao sredovečna žena koja i sama ima već odraslu decu, duboko patila. Lečeći svoje rane u svom malom stanu, njena majka nije imala dovoljno mesta za nju i njenu porodicu tokom praznika, a ni s njom samom nije bilo baš lako. Njen otac i žena s kojom je živeo,

i njena rodbina, nisu imali baš preveliku želju da ih puste da im poremete praznične aktivnosti. '(Više nemam dom u koji bih dolazila", jadikovala je.

Pred detetom... detetom odsečenim mačem razvoda od zaštićenog doma koji nam je svima potreban ako želimo da ostanemo celovite ličnosti, proteže se dugačka staza natopljena suzama. Pred njim su godine bacanja tamo-amo od jednog do drugog roditelja poput frizbija, i nikada više neće imati taj luksuz da zna da je neko mesto zaista njegov dom. Ah, da, tu je i večiti kompleks nesigurnosti. Kao što je reklo jedno od te dece, sada odrasla osoba: "Nije dovoljno da mi danas kažeš da me ceniš i voliš. To treba da mi govoriš svakog dana! Stalno. Jer tako se plašim da to neće potrajati!"

Kada godinama samo jedan roditelj bude na vašim rođendanima, sportskim takmičenjima u kojima učestvujete, koncertima na kojima svirate, porodičnim okupljanjima, vašoj veridbi i venčanju, u važnim trenucima u životu vaše dece — efekat talasa se prenosi sve dalje i dalje, i traje dugo, veoma dugo.

Ništa više nikada ne može biti isto kao pre.

Ako Amerika želi da ikada ponovo bude dobro mesto za život, moraćemo da se promenimo, da ponovo uvedemo Boga u sve naše međuljudske odnose, naročito brak, i moramo ukrotiti nemoralne medije kako bi i brak i porodica ponovo trajali do kraja života - umesto šest godina, koliko danas u proseku traju!

Pre samo pola veka, kada je televizija bila još u povelju, brak je trajao do kraja života, i to je bio temelj na kojem je počivalo društvo. Razaranje braka i doma, kao i toliko mnogo bolesti koje uništavaju narod, odigralo se uz pomoć medija, koji su bili ovan za rušenje bedema, koji je razvalio skoro svaki zid ili vrata, skoro sve što mu se našlo na putu.

Danas su institucije braka i porodice na udaru gotovo sa svih strana: na radiju i MTV, bioskopu, video trakama i kompakt diskovima, državnoj i kablovskoj televiziji, u svim formama

reklama, u senzacionalističkim časopisima i tabloidima, bestidnim romanima i autobiografijama najniže vrste - sve to podriva i potkopava ono što je ostalo od tih institucija.

Kao što smo zapazili, "Dok nas smrt ne rastavi" spalo je na samo šest godina. Ako se i dalje budemo kao neki bednici povlačili pred divljom vojskom medija, brak će uskoro postati tek nešto više od veze za jednu noć, ili rotaciona poligamija, ako vam se više sviđa. Ovo nam je poslednja šansa.

Ako želimo da brak i porodica opstanu, naša kičma će nesumnjivo morati da očvrsne. Mi kao pojedinci, porodice, grupe i zajednice moramo pružiti otpor i čvrsto rešiti da povratimo teritoriju koju smo izgubili zbog svoje apatije ili kukavičluka. Svaki pojedinac među nama koji prestane da bezglavo juri kroz život i zastane - učiniće da se oseti razlika. Kao što je neko rekao: "Jedan hrabar čovek čini većinu."

I, KAKVI SU REZULTATI?

Govorili smo o mnogim problemima u društvu, a sada pogledajmo rezultate. Kakva deca nastaju u ovakvim uslovima?

Promene u američkoj porodici

Pre pronalaska televizije, porodica u Americi se sastojala od oca, majke i, obično, dece. U poređenju sa svim ostalim promenama u društvu do kojih je došlo u ovih pola veka koliko postoji televizija, nijedna nije bila tako drastična kao ova. Prema najnovijim procenama, samo 26 odsto današnjih porodica uklapa se u onaj "tradicionalan" opis! Taj procenat se već decenijama smanjuje alarmantnom brzinom. Osamdesetih godina bilo ih je bilo 31, a sedamdesetih 40 odsto.

Drugi pokazatelj su statistički podaci o broju porodica sa jednim roditeljem. Godine 1990, bilo je 9,7 miliona samohranih roditelja, za 41 odsto više u odnosu na samo 10 godina ranije! Od toga, gotovo sve su bile žene: 8,4 miliona, za 35 odsto više nego 1980. godine. Sedamdesetih godina, zabeleženo je povećanje broja samohranih majki za 82 odsto. Između 70 i 90% vanbračne dece završice na socijalnoj pomoći - ogroman trošak za društvo, zbog takvog odstupanja od tradicionalnih porodičnih vrednosti.

Majkl Medved je u jednom svom nedavno objavljenom članku upozorio: "Uprkos činjenici da je eksperimentisanje sa decom rođenom van braka trenutno u trendu, sve je više dokaza da je

takva situacija pogubna po tu decu. Godine 1985, jedan izuzetno značajan istraživački projekat Centra za proučavanje razvoja mladih u okviru Univerziteta Stenford, pokazao je da deca koja potiču iz porodica sa jednim roditeljem češće završavaju u zatvoru, imaju više problema sa disciplinom u školi i uglavnom češće počinju da puše i beže od kuće, nego njihovi vršnjaci koji žive sa oba roditelja — bez obzira na njihov ekonomski status, rasnu ili etničku pripadnost.

Noviji podaci, koje je U.S. News er World Report (juna 1992.) dobio od Nacionalnog centra za siromašnu decu, Američkog instituta za preduzetništvo i Nacionalnog centra za krivično pravosuđe, prikazuju neke od ogromnih poteškoća na koje nailaze deca nevenčanih majki. Ova deca imaju više nego dvostruko veće šanse da ponavljaju razred (33 odsto) od dece koja žive sa oba roditelja (13 odsto); više nego tri puta veće šanse (17 naspram 5 %) da budu suspendovana ili izbačena iz škole; i više nego četiri puta veće šanse da budu poslata u vaspitno- popravni dom. Neverovatna je činjenica da su deca čije majke nikada nisu bile udate imala skoro tri puta veće šanse (39 na prema 14 odsto) da provedu preko 10 godina na socijalnoj pomoći nego deca razvedenih samohranih majki.

”Osim toga, iako Holivud ističe modele 'hrabrih' i dobro situiranih neudatih žena poput Marfi Braun, ekonomski status velike većine neudatih majki je nesumnjivo užasan. Zateći se odjedanput sama, ophrvana obavezama oko bebe a bez muža, jedna je od najvećih katastrofa koja može da zadesi jednu prosečnu mladu ženu, i često predstavlja zamku iz koje se ne može izvući do kraja života.”¹²⁷

Postoji toliko dokaza o uticaju majke na dete da bi bilo gotovo besmisleno čak i diskutovati o tome. I sama pomisao na odgajanje deteta bez majke izgleda tragično. Ipak, uprkos tome, svi mi znamo neke majke koje su prosto otišle od kuće ostavljajući oca da se pobrine o svemu.

Međutim, mnogo češće se dešava da dete ne odrasta sa ocem. Kakve su tada posledice?

Kolumnista Vilijem Rozberi se nedavno dotakao pitanja "postepenog ukidanja uloge očeva", skrećući pažnju na gubitak koje će društvo pretrpeti zbog tako osakaćenih porodica. On je zapazio da se većina "dečaka koji su rasli bez oca, a pripadaju 'nižim slojevima društva', koji nisu mogli da vide tradicionalnu ulogu muškarca kao hranitelja i zaštitnika porodice - a često ni kao nekoga ko je od bilo kakve koristi - sve češće okreću antisocijalnim oblicima ponašanja. Dečaci koji nemaju očeve koji bi ih uveli u svet odraslih, uče da budu odrasli na ulicama, što je opasno za sve nas.¹²⁹ Rozberi zapaža da i majka i otac, svako sa svoje strane, daju detetu posebnu vrstu usmerenja u životu: "Kada ugleda svoje dete kako se penje na merdevine u dvorištu, majka će pre reći: 'Pazi!' dok će otac možda reći:

"Ima nekog ludila u našem postojanju... Živimo od fantazija i fragmenata. Uništili smo rodbinsko društvo i osudili sebe na samoću velikih gradova. Tražimo i grabimo nevažne stvari, a onda stupamo u krvavu borbu da bismo odbranili ono što nam u suštini nije potrebno. Rasprodajemo dragocenosti a nagomilavamo bezvredne valute. Ostavili smo Boga naših otaca i okrenuli se čarobnjacima, varalicama i šarlatanima."¹²⁸

'Možeš li da se popneš do vrha?'... Majka koja pita svoje dete: 'Gde te boli?' nije pogrešila, ali nije ni otac koji kaže: 'Ma sve je u redu, zaboravi na to.' Dejvid Blenkenhorn, direktor Instituta za porodične vrednosti, poziva nas da 'žalimo dečaka ili devojčicu koji ne primaju obe ove vrste ljubavi.

Nijedan od ta dva tipa ljubavi nije dovoljan sam po sebi, ali će zajedno sačiniti celinu i pružiti ono što je detetu potrebno! Ovo je najosnovniji razlog zbog kojeg je važno da dete raste uz oba roditelja. Blenkenhorn upozorava da će, ukoliko se ne ukaže neka druga snažna muška uloga, takav dečak verovatno svoju muškost pokušati da definiše na antisocijalne ili protivzakonite načine.¹³⁰

U jednoj drugoj kolumni, Rozberi je kao ilustraciju za svoju temu iskoristio primer neverovatnog uticaja koji je "tata King" imao na svog sina Martina Lutera Kinga Mlađeg: "Mladi King je, kao što jasno pokazuju spisi i jednog i drugog, bio dosta nalik svom ocu: ne samo u pogledu religije i politike, već i po svom samopouzdanju, snazi ličnosti i ciljeva u životu, i svojoj netrpeljivosti prema rasnoj diskriminaciji... Kroz ovaj primer dobio sam još bolju predstavu o tome koliko je važno čemu očevi uče svoje sinove, i poukom i ličnim primerom.¹³¹

Oni koji izučavaju našu kulturu primećuju da odsustvo očinskog lika često iskrivljuje predstavu koju tinejdžeri imaju o seksualnosti i roditeljstvu. Mnogi dečaci ostaju večito željni oca. Nažalost, mnogi od njih postaju očevi dok su i sami još uvek deca, psihološki ili finansijski nesposobni da se uhvate u koštac s podizanjem porodice — zbog čega je gotovo izvesno da će ih njihova nežnija polovina napustiti. I devojčice pate zbog odsustva oca. One će zbog toga biti sklonije vezivanju za starije mladiće ili muškarce, koji im služe kao zamena za oca.

Uloga televizije u ovim promenama

"Poštovana En Lenders,

Naša sedamnaestogodišnja ćerka nam je rekla da će za praznik prespavati kod drugarice, ali smo muž i ja posle saznali da su ona i njene dve drugarice provele noć sa tri mladića u jednom motelu. Bila sam razočarana, ali ne i iznenađena.

Čitala sam da producenti TV programa u udarnim terminima prikazuju njihove tinejdžerske uzore koji stupaju u seksualne odnose kada napune 18 godina. U jednoj seriji je prikazana devojka koja je izgubila nevinost na završnoj školskoj igranci. Nije ni čudo što je jedna od drugarica moje ćerke rekla: 'Pa čemu inače služi školska igranka?'

Poruka koju naša deca dobijaju sa televizije je da sa tinejdžerima nešto nije u redu ako nisu imali seksualne odnose

do 18. godine. A šta ako producenti sledeće godine odluče da je seks sa 16 godina u redu? Možda uskoro to bude 12 godina?

Užasava me pomisao da televizija učestvuje u zaveri snižavanja moralnih normi u našem društvu.”

Lendersova je, između ostalog, odgovorila: "Ono što danas možemo da vidimo na dnevnom TV programu je tako sramno provokativno, a ono što gledamo na noćnom programu je šokantno. ¹³²

Kako u praksi funkcionišu mehanizmi uticaja na decu?

Jedan nastavnik je ovako opisao svoja zapažanja:

"Situacija u školi je sve teža i teža. Zaista sam zabrinut za današnju decu... Mislim da televizija veoma destruktivno utiče na njih. Ona, izgleda, znaju mnogo činjenica, ali izgleda ne umeju da saberu svoje misli i sastave nešto smisleno od svega toga. Ta deca

'Meni nije nimalo teško da zamislim Boga koji nas voli, pre svega zato što sam odrastao u porodici u kojoj je ljubav bila na prvom mestu i u kojoj su uvek vladali odnosi puni ljubavi. Nije mi nimalo teško da zamislim svemir koji je prijateljski nastrojen prema nama, pre svega zbog uzvišenog nasleđa i pozitivnog stava okoline." (Martin Luter King, Mlađi) ¹³³

žive u svetu u kojem je sve glasno i drsko. Nema nikakve suptilnosti, nikakvog strahopoštovanja, i pokazuju tako malo emocija. Teško je otkriti šta misle o nečemu. Ponekad pomislim da im je jedino smešno kada neko padne na nos. Svi pričaju na 100 decibela a niko ne sluša...

Kako samo bezglavo jure! Niko ne želi da radi i uči nešto izvan obaveznog gradiva. Znatiželja je vrlo retka pojava među njima, uz izuzetke, poput jednog učenika drugog razreda koji je rekao: 'Hoću knjigu sa slikama na kojima su velike grudi.' Jednom učeniku drugog razreda u džepu je pronađeno 12 slika seksualnog odnosa. Zaista je tužno odrastati tako brzo i propustiti sve one lepe stvari u detinjstvu: ¹³⁴

Intervju sa učiteljem koji predaje četvrtom razredu

Učiteljica Kimberli Palmer mi je dala odgovore na nekoliko pitanja koja sam joj postavio: Kako danas izgleda učiti čak i četvrtog razreda? Kakva su deca danas? Da li postoje razlike između one dece koja gledaju TV i one koja ne gledaju?

Razmislila je malo, a onda dala sledeće odgovore. Uopšteno govoreći - jer uvek ima izuzetaka kod svakog pravila - ovo su razlike koje je ona primetila:

"Dete koje mnogo gleda televiziju (dete medija) manje je spremno da sledi uputstva ili sluša savete.

Dete medija je agresivnije i tu agresivnost smatra normalnom i očekivanom pojavom.

Dete medija ima poremećen sistem vrednosti i onespособljeno je iskrivljenom predstavom o tome šta je dobro a šta loše.

Dete medija je, već u četvrtom razredu, pripremljeno da bude preterano liberalno po pitanju seksualnosti.

Dete medija, umesto da uzima sebi za uzor porodicu, školu ili crkvu, oponaša ličnosti sa medija - govor, manire i ponašanje.

Dete medija ne voli ništa da čita i odbija da se razvija u veštini pisanja.

Dete medija je letargično i nemaštovito, i nije kreativno.

Dete medija ima iskrivljeno shvatanje sveta i stvarnosti neretko živi u konstantnom strahu.

Deca koja žive u domu u kojem se ili uopšte ne gleda televizija ili se gledanje strogo kontroliše od strane roditelja, su, generalno gledano, zainteresovana za učenje; kada se ide na izlete, ona će češće postavljati pitanja nego deca medija; vole da čitaju i pišu, kreativna su i u globalu vole život."

Na kraju ovog razgovora tražio sam od nje da čitaocima ove knjige uputi neki savet, Evo njenih predloga:

"Ukoliko uopšte dozvolite deci da gledaju televiziju, uvedite stroga pravila! Ako treba televizor držite pod ključem, i nemojte im dozvoliti da je gledaju bez vas. Najbolji učenici su oni čiji roditelji stalno razgovaraju sa njima o onome što gledaju na televiziji, o tome koliko je svaka reklama istinita, da li kod gledaoca podstiče nerealna očekivanja, kao i da li je ta reklama u skladu sa hrišćanskim vrednostima. Ako nije, zašto nije? Isto važi i za TV program. Drugim rečima, pomozite svom detetu da razvije kritički način razmišljanja.

Ne zaboravite, ukoliko zabranite deci da gledaju televiziju ili kontrolišete njeno gledanje, morate im naći zamenu! Morate provoditi vreme sa svojom decom. Ali zar se roditeljstvo i ne ogleda u tome?

Ako im dopuštate da gledaju TV, izaberite što kvalitetnije programe. Možete znatno obogatiti njihov život tako što ćete im puštati određene video emisije sa hrišćanskim sadržajem, o prirodi ili putopisima.

Razgovarajte sa svojom decom. Budite im na raspolaganju. Konsultujte se sa njima - nemojte ni njih ni njihove brige uzimati olako. Nikada nemojte ignorisati njihova pitanja!

Nikada nemojte dozvoliti detetu da bude gazda u kući, ali mu dozvolite da razvije individualnost i imaginaciju. Budite demokratični, ali sačuvajte roditeljski autoritet.

U svakom slučaju, neka vas dete vidi kako čitate - i to često! Zaista, najviše se uči iz primera. Dete će razviti naviku čitanja i ljubav prema štampanoj reči samo ukoliko raste u domu u kojem roditelji i sami čitaju,

Vodite dete u šetnje u prirodi. Neka tokom svake šetnje, ma koliko blizu vašeg doma ona bila, dete nešto nauči. Učite zajedno o svetu koji nas okružuje.

Posećujte kad god možete muzeje, zoološke vrtove i slično. Začudićete se kako će vaše dete svaki put nešto naučiti i želeti ponovo da dođe na to mesto. Pozajmljujte knjige iz biblioteke.

Čitajte zajedno, vi detetu ili ono vama, svejedno - važno je da čitate.
135

Univerzitetski profesor i pisac, Nensi Lerik (Nancy Larrick) nakon dužeg istraživanja je ovako opisala deset osobina dece koja puno gledaju televiziju:

- "1. Pažnja im jako kratko traje.
2. Izgleda da uživaju u buci, zbrci i svađama.
3. Njihova shvatanja i stavovi su prilično liberalni (Prerano su postali zasićeni, umorni i cinični. Dosta toga znaju o seksu, korumpiranosti vlade i strahovima odraslih - pre nego što uopšte pročitaju i svoju prvu knjigu!).
4. Nemaju mnogo poštovanja prema odraslima (uključujući roditelje i nastavnike), zato što je svet koji konstantno gledaju na televiziji prepun grubijana i prekršilaca zakona, spletkaroša, prevaranata, perverznjaka, dilera droge i dece kojima je jedina aktivnost neobuzdana zabava.
5. Školu smatraju nevažnom i doživljavaju je kao kaznu.
6. Puni su neprijateljstva ili straha - i skloni su tome da rešavaju stvari nasiljem.
7. Nedovoljno spavaju - a san im je lošeg kvaliteta.
8. Nemaju osećaj za dobre međuljudske odnose, ni želju da doprinose opštem dobru.
9. Nerado sarađuju sa drugima.
10. Netolerantni su i puni predrasuda prema manjinama.¹³⁶

Uporedimo sada ovih deset osobina koje se razvijaju pod uticajem medija sa osobinama koje bi svako dete trebalo da razvije da bi kasnije u životu bilo uspešno. Prema mišljenju Meri Vin, sledeće osobine su od izuzetnog značaja:

"1. Dete treba da razvije sposobnost da sarađuje sa drugim ljudima, počevši od članova svoje porodice, U porodici, kao i u Širem okruženju, dete treba da nauči da bude strpljivo, tolerantno,

velikodušno, nesebično i spremno da odloži zadovoljenje svojih želja - kao i da pokazuje svoje emocije.

2. Dete mora razviti sposobnost da donosi sopstvene odluke. Upravo te rane godine određuju da li će dete izrasti u samostalnu osobu ili u onu koja zavisi od mišljenja drugih. Razvoj i korišćenje sposobnosti izbora, zasnovane na unutrašnjem ubeđenju šta je dobro a šta loše, od suštinskog je značaja za bilo kakav uspeh u životu.

3. Dete treba da razvije osnovne sposobnosti za uspešnu komunikaciju. Upravo u najranijim godinama se postavljaju obrasci za dalji razvoj: prvo u veštini govora, a potom čitanja i pisanja.

4. Dete mora steći zalihu stvarnih životnih iskustava u kojima se suočilo sa određenim situacijama, uspešno ili neuspešno. Izleti izvan zaštićenog doma omogućavaju detetu da postane samouvereno; da otkrije svoje jake i slabe strane, za šta je sposobno a za šta nije, šta voli a šta ne. Postepeno treba da razvije vlastite stavove. Da kada odraste ne bi bilo samo tuda kopija, razvoj individualnosti kod deteta mora da počne veoma rano.

5. Dete mora da nauči da sakuplja informacije i izvodi iz njih zaključke - da razvije sposobnost razumevanja stvari i pojava. Obrazovanje ne sme da se svede na učenje napamet i 'papagajsko' ponavljanje; dete treba da nauči da vidi 'šumu' baš kao i 'drveće', da bude u stanju da sintetizuje sirove podatke i donosi zaključke - drugim rečima, da postane obrazovana odrasla osoba koja ume da razmišlja - to se postiže u ranom detinjstvu, odnosno to je logična posledica pokušaja i pogrešaka.

6. Dete mora razviti sopstveni sistem društvenih i moralnih vrednosti. Te vrednosti će se postepeno stopiti u celinu, kao posledica posmatranja i imitiranja drugih. Deca obično oponašaju svoje uzore među odraslima. Taj proces počinje od samog rođenja.

137

Mi, kao roditelji, dužni smo da i sami stalno napredujemo i učimo, i da budemo tu pored deteta kada ono počne da istražuje i da se razvija, pomažući mu pozitivnim podsticajima i primerom.

Suočimo se sa istinom: svi mi volimo da odgađamo — stalno govorimo sebi da će nekada, nekako, negde biti vremena da postignemo sve ono što nam se ne radi baš danas. Ni za jednu profesiju to ne važi toliko koliko za ovu za koju niko od nas nije posebno obučavan, a zove se roditeljstvo. Uvek smo zauzeti, a vreme prolazi tako brzo, i to sve brže i brže, pa pre nego što toga postanemo i svesni, naša "beba" završava školu ili fakultet i zauvek odlazi iz roditeljskog doma. Mnogi od nas tek tada počnu da žale za odlukama i akcijama koje su odlagali iz dana u dan, sve dok nije postalo suviše kasno.

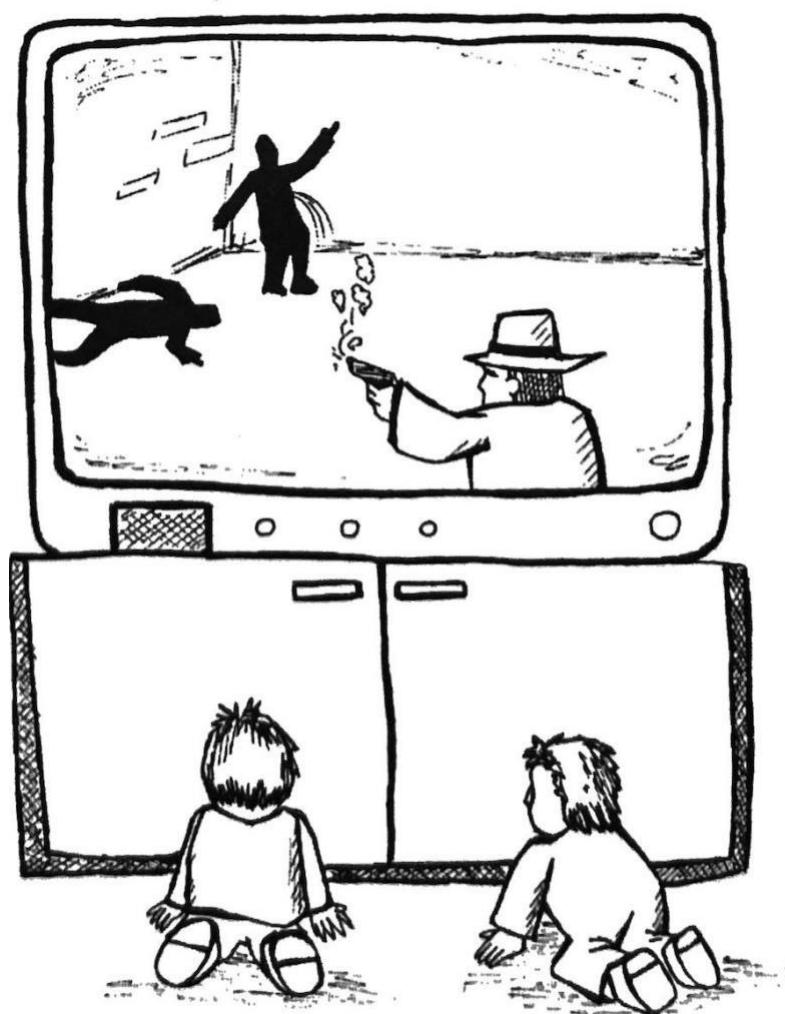
Jedna od najznačajnijih ranih odluka vezana je za fizičku kondiciju. Prema mišljenju dr Harolda Habenehta (Habenecht) sa Univerziteta Endrus, stručnjaka za razvojnu psihologiju, "60 do 70 odsto fizičkog razvoja deteta završi se pre polaska u školu!"¹³⁸

To zapravo znači da ovaj izuzetno značajan stadijum razvoja pojedinca bukvalno određuje u kakvoj će fizičkoj kondiciji neko biti do kraja života, kakvo će mu biti zdravlje i izdržljivost organizma! U prvih šest godina života se određuju čak i struktura mišićnog tkiva i gustina kostiju. Zato ne treba da nas iznenađuje to što će dete koje je aktivno, vitko, zdravo hranjeno, koje radi fizičke vežbe u prirodi i dovoljno se odmara — dočekati odraslo doba u punom zamahu psihofizičke snage. Sa druge strane, dete koje je tromo, neumereno, neaktivno i koje vodi pasivan život u zatvorenom prostoru tokom prvih šest godina — naići će na poteškoće sa fizičkom kondicijom, zdravljem i psihičkom ravnotežom kad dođe u odraslo doba.

Doživotno smanjena fizička kondicija nastaje kada roditelji zanemare svoju dužnost. Prema Koenu i Solomonu, dete koje je televizija sprečila da razvije kreativnost, moraće da plati još višu cenu: „U šestoj godini života kod deteta se može zapaziti bar

polovina intelektualne snage, širine i dubine od one koju će dostići kasnije u životu".¹³⁹ Ako zbog televizije sposobnosti zakržljaju tokom tih ranih godina, onda će ta osoba ostati intelektualno zakržljala do kraja života!

Nije teško pronaći razlog: 5.000 do 10.000 sati koje je dete provelo pred televizorom moćno će uticati na oblikovanje njegovog načina razmišljanja i ponašanja. Studije pokazuju da, što se više gleda televizija, to ono što se na njoj vidi više upravlja ostatkom vašeg vremena: većina razgovora i aktivnosti koje uslede nakon gledanja televizije više će odražavati svet medija nego lični stav.

2

ONO ŠTO MOŽEMO DA URADIMO

JEDNOM DAVNO

- KADA SMO JOŠ UVEK IMALI DETINJSTVO

Tokom istorije bilo je isto toliko tipova detinjstava koliko je bilo i društava: neka su bila humana i srećna, a neka su bila sve samo ne takva! Pogledajte samo neverovatno nečovečno postupanje prema deci tokom Industrijske revolucije (posebno u Evropi, ali ni u Americi nije bilo mnogo bolje). Ako želite da dobijete pravu sliku o tome u kakvim su uslovima tada živela deca, pročitajte neki od Dikensovih romana - na primer Dejvida Koperfilda ili Olivera Tvista. Život je za decu bio okrutan i težak, pri čemu je njihov radni dan često počinjao pre svanuća a trajao sve do večeri. U rudnicima su decu zapošljavali u uskim tunelima pretesnim za odrasle ljude, a vazduh je tamo često bio pun otrovnih gasova.

Nije ni čudo što je tada na desetine hiljada dece umrlo pre vremena - poput one dece opisane u pesmi "Dimničar" Vilijama Blejka. Ova pesma opisuje kratak život prosečnog londonskog odžaćara u osamnaestom veku. Mnoge od njih su, u stvari, njihovi siromašni roditelji prodavali okrutnim gazdama. Već sa četiri ili pet godina, oni su bili primorani da se ceo dan penju gore-dole kroz visoke, čađave dimnjake. Oni koji su uspeli da dožive odraslo doba bili su obično bolešljivi, zakržljalog rasta ili deformisani. Blejk započinje svoju molbu za bolji odnos prema deci ovim tužnim stihovima:

"Kad smrt majku uze, bejah vrlo mlad,
Otac me je prod'o još u vreme kad
Nisam znao plakat pred udesom zlim,
Dimnjake vam čistim i u garu spim."¹⁴⁰

Devetnaesti vek je sa sobom doneo najveći reformski pokret za prava dece u celoj istoriji, i tako je, po prvi put posle perioda renesanse, položaj deteta zaista značajno popravljan.

U Americi, sve do kraja devetnaestog veka, čak i u domovima gde se prema njima postupalo dobro deci se nije dopuštalo da mnogo govore. "Deca treba da se vide, a ne da se čuju", glasila je poslovice koju su roditelji generacijama bukvalno shvatali. "Batina je iz raja izašla", bio je još jedan aforizam koji su roditelji tako bukvalno shvatali da su gotovo sadistički tukli svoju decu. Logična posledica toga bila je ta da je pozitivan odnos između roditelja i deteta ili nastavnika i deteta bilo veoma teško uspostaviti.

Malo Amerikanaca shvata koliko je radikalna bila obrazovna i porodična filozofija edukatora poput Bronsona Alkota (Alcott). Njegova ćerka Lujza Mej (Louisa May) je tako vešto unela ove moderne pristupe u svoje knjige - počevši od Malih žena (Little Women) - da čitaoci danas ni ne shvataju koliko su dobrotu, nežnost, odsustvo fizičkog kažnjavanja dece i čvrsta veza koja se kao rezultat toga uspostavlja između majke i ćerke odnosno oca i sina bili daleko ispred vremena u kojem je knjiga objavljena.

Roman Tom Sojer Marka Tvena je u tom pogledu bio nešto više u skladu sa svojim vremenom, pošto je Tom redovno bio šiban - kao i njegov nenadmašni naslednik koji se pojavio nekoliko generacija kasnije, Penrod Buta Tarkingtona (Booth).

Ipak, uslovi u kojima su deca živela - sa ili bez široko rasprostranjenog šibanja - stalno su bivali sve bolji, dostigavši svoj vrhunac četrdesetih i pedesetih godina 20. veka, baš pre nego što se televizija pojavila kao faktor prisutan u bukvalno svakom domu u Americi. Zbog toga bih period od 1860. do 1960. godine nazvao

zlatnim dobom detinjstva. Kako se povećavalo prisustvo televizije u Americi, tako je počelo da odumire i detinjstvo, onakvo kakvo smo poznavali tokom Zlatnog doba.

Međutim, pre nego što nastavimo da govorimo o tome u šta se detinjstvo pretvorilo zahvaljujući medijima, hajde da se vratimo malo unazad i utvrdimo šta je ono nekada bilo i šta bi trebalo da bude.

Nekada davno, pre pojave televizije, roditelj - obično majka bio je kod kuće sa svojim detetom. Deca zahtevaju celodnevno angažovanje, ne samo zbog zadovoljavanja fizičkih potreba, već i zato što su puna znatiželje. Deca bukvalno bez prestanka postavljaju pitanja: "Zašto? Gde? Kada?"

Detetu juče ne znači gotovo ništa, a sutra mu je toliko daleko i nepoznato da mu je teško čak i da ga zamisli. Jedino što je detetu važno je danas.

Obično se dešava da, kako rastemo, u isto vreme gubimo i sposobnost da ponovo osetimo šta znači biti dete i razmišljati kao dete. Upravo zato je toliko mnogo knjiga i priča o deci napisano sa nesvesnim verbalnim potcenjivanjem. Jedna od retkih koja je, po mom mišljenju, bila u stanju da, i kao odrasla, još uvek razume kako dete razmišlja i doživljava stvari je Elizabet Godž (Elizabeth Gaudge). Čitajući njene knjige, stalno iznova ćete govoriti: "U pravu je! Baš tako sam se osećao kao dete." Samo uz njene knjige se zaista osećam kao da sam, makar na trenutak, ponovo dete - i stoga sada želim da nam njeno poznavanje pomogne da razumemo temu o kojoj je reč u ovom poglavlju.

“Deca... sa krilima na kojima se nebeska rosa još nije ni osušila, i očima i ušima koje još uvek mogu da vide i čuju, hodaju divnim, divljim putevima koje ne umeju rečima da opišu. Kada nauče da biraju reči i epitete, krila im otpadaju sa ramena i ti putevi kojima su nekada koračali zatvaraju se. Kada ostarimo, jedino što nam ostaje su uspomene i nada da ćemo se jednoga dana vratiti na stare staze.”¹⁴²

"Sreća u životu je skriveno blago poput zlata u dubini stene i postoji mnogo različitih načina da prokopamo svoj put do nje. Dete će instinktivno znati kojim je putem najbolje ići. Ako pokušate da ga naterate da kopa na drugačiji način, ono će podivljati: pobesneće i sve će uništiti, sebe, zlato i sve."¹⁴²

Autorka nas stalno iznova podseća da je dete najkrhkije i najosetljivije stvorenje i da se stoga prema njemu moramo ophoditi sa nežnošću i poštovanjem, da mu moramo dati dovoljno prostora da se razvija na svoj način. I što je najznačajnije, dete se ne sme programirati spolja - kao što to čine mediji - jer će u protivnom, po autorkinim rečima, dete "podivljati".

Kako je samo tačno sledeće zapažanje po tom pitanju: "Postoji nešto u svakome od nas - nazovite to kako hoćete, suštinom ličnosti, strašću, nekim unutrašnjim duhom - i biti veran tome znači konstantno biti disciplinovan, što predstavlja napor za čoveka, a ne biti mu veran znači goreti u paklu."¹⁴³

Da Elizabet Godž piše i stvara u današnje vreme, ona bi nesumnjivo bila zgrožena nad tim kako mi dozvoljavamo medijima da unište i ljudski duh i bilo kakav oblik discipline kada su u pitanju naši postupci.

Elizabet nas podseća i na to koliko je razvoj mašte bitan za dete i da se detetovoj mašti mora dozvoliti da stvori sopstvene "protočne kanale".

Pisac koji je u još daljoj prošlosti govorio o deci sa velikom snagom i saosećanjem bio je francuz Viktor Igo. On je bio veoma zabrinut za dušu mladih naraštaja i evo šta je napisao u svom romanu Jadnici:

Ima jedno čudo veće i od mora: to je nebo; ima jedno čudo veće i od neba: to je unutrašnjost duše...

Ono što je nepoznato je okean. Šta je savest? Ona je kompas nepoznatog. Misao, razmišljanje, molitva, to su veliki misteriozni smerovi igle, Poštujmo ih...

Duša se ne predaje očaju sve dok ne iscrpi sve snove."

Igo dalje govori o svojoj dubokoj težnji da zaštiti dušu deteta, da se može prirodno i bezbedno razvijati. A, po njegovom mišljenju, za tako delikatno putovanje kao što je odrastanje, niko nije tako dobar saputnik kao majka.

"Dušu mlade devojke ne treba ostaviti u neznanju; kasnije u životu, živopisna priviđenja odjedanput iskrсну odnekud, kao u *camera obscura*. Njoj treba polako i diskretno otkrivati istinu, više putem odraza realnosti nego direktno je zaslepljujući svetlošću. Korisnim i umereno jakim svetlom koje rasipa detinjasti strah i sprečava pad. Ništa osim majčinskog instinkta, predivne intuicije koja spaja devičanska sećanja i iskustva žene, ne zna kako se to polusvetlo treba primeniti i od čega treba da bude formirano. Ništa ne može da nadoknadi taj instinkt. U oblikovanju uma mlade devojke, ni sve časne sestre ovog sveta nisu ravne jednoj majci."

Ne možemo čitati ovu idealizovanu predstavu o postepenom i prirodnom otkrivanju životnih realnosti u životu deteta, a da ne zadrhtimo pri pomisli na način na koji naši mediji utiču na ovaj proces - na proces razvoja duše!

Dete je biće koje treba da se razvije u zrelu ličnost. Pre nego što uopšte odlučimo da imamo dete, treba da odlučimo kako ćemo da se ophodimo prema njemu. Nijedna odgovornost koju nam je Stvoritelj dao nije veća od odgovornosti odgajanja deteta. Nije dovoljno samo da ga hranimo i oblačimo, da ga fizički razvijamo i školujemo - već da tako negujemo njegovu dušu da, kada odraste, voli Boga i ima snažnu želju da služi drugim ljudima, da bude u skladu sa Božijim vrednostima a ne sa vrednostima avenije Medison.

E, to je izazov!

Uloga roditelja slična je ulozi učitelja u razredu. Nakon mnogo godina pokušaja i pogrešaka naučio sam da, kada je u pitanju disciplina, čovek uvek može da ispusti uzde, ali je, kada se to desi, veoma teško ponovo ih zategnuti,

Isto je i sa detetom. U početku budno pazite na svaki korak vašeg deteta, znajući da 30 sekundi nepažnje može odlučiti da li će vaše dete biti živo ili mrtvo. Vremenom, kako dete raste i počne da razmišlja i dobija osećaj odgovornosti, uzde mogu i treba da se popuste. Ponekad ćete otkrivati da ste prebrzo dozvolili previše slobode i inertnosti. Takav pogrešan korak se retko kad može na pravi način ispraviti a posledice su nekad tragične i doživotne. Previše sporo popuštanje uzdi dovodi, naravno, do potpuno drugačijih problema, Jako je teško uvek postupati ispravno i naći pravu meru,

I na kraju, treba da dođe i taj dan kada vaš sin ili ćerka više neće biti deca, vreme da odlete iz gnezda. Tada ih treba prihvatiti na potpuno drugačijoj osnovi - kao dragog i dobrog prijatelja. Ali kada se jednom preseku sveze, ne treba ih ponovo vezivati.

Rečeno je da postoje dve stvari koje treba da damo našoj deci: Korene - i krila.

Nisam čuo da je iko bolje od Doroti Lo Nobl opisao šta je potrebno za uspeh u opasnoj i nesigurnoj profesiji koja se zove roditeljstvo:

Deca uče ono što dožive

"Ako deca žive s kritikama,
Naučiće da osuđuju.

Ako deca žive sa neprijateljstvom,
Naučiće da se sukobljavaju.

Ako deca žive sa ismejavanjem,
Naučiće da budu stidljiva.

Ako deca žive sa stidom,
Naučiće da se osećaju krivima.

Ako deca žive sa tolerantnošću,
Naučiće da budu strpljiva.

Ako deca žive sa ohrabrenjem,
Naučiće da imaju samopouzdanja.

Ako deca žive sa pohvalama,
Naučiće da cene i poštuju.

Ako deca žive sa poštenjem,
Naučiće da budu pravedna.

Ako žive sa sigurnošću,
Naučiće da imaju vere.

Ako deca žive sa odobravanjem,
Naučiće da vole sebe.

Ako deca žive sa prihvatanjem i prijateljstvom,
Naučiće da nalaze ljubav u svetu oko sebe."

Doroti Lo Nobl

U KOM PRAVCU KRENUTI?

Sada kada smo izneli veličinu problema sa kojima se suočavamo, vreme je da potražimo rešenja. Bez obzira da li smo hrišćani (katolici, pravoslavni, protestanti), ili možda judaisti, muslimani ili nešto drugo - kako god da shvatamo Božanstvo Univerzuma - zajedničko nam je da želimo da naša deca imaju određene vrline - da budu moralna, poštena, puna ljubavi, pažljiva, dobra; da poštuju starije, decu i one koji ne mogu sami da se brane; da budu vredna, inteligentna, inovativna, kreativna, rečita; da umeju da uspostave kvalitetne veze sa ljudima oko sebe.

Svi mi koji živimo na ovoj planeti smo braća i sestre, svi smo smrtnici, i bilo bi dobro da dođemo do rešenja oko kojih se svi slažemo.

Čini se da je važno pitanje kojim se treba pozabaviti način na koji trošimo svoje vreme, a posebno ono vreme koje je jednako ukupnom broju sati koje u toku celog svog života provedemo na poslu - vreme koje trošimo na gledanje televizije.

Hoćemo li je i dalje gledati ili ne?

Hoćemo li dozvoliti našoj deci da je gledaju?

Ako nastavimo da je gledamo i dopustimo to i našoj deci, kakve smernice ćemo uvesti? Ako redovno gledanje televizije izbacimo iz svog života, šta ćemo da uradimo sa tim dragocenim vremenom koje će odjedanput iskrsnuti?

Kako prekinuti?

Sasvim je moguće da ćete, kada pročitate ovu knjigu, odlučiti da izbacite televizor iz svoje kuće. Postoji dosta prednosti ovakve odluke.

U gradu Mosula u Montani, Bil i Dajana Smit su stavili televizor u ormar... i čekali da bukne eksplozija protesta - do koje nikada nije ni došlo. Umesto toga, deca su se igrala zajedno, više boravila napolju, igrala se sa psom i mačićima, posmatrala rečicu koja se izlila iz svog korita, čitala knjige. Novac koji su trošili na kablovsku televiziju sada su trošili na dečije časopise i igre. Čitali su im priče pred spavanje; vikendom su imali porodična okupljanja. Išli su zajedno na pećanje... i niko nije žalio zbog toga.

Viktor Klajn (Cline), psiholog i stručnjak za medije i njegova žena, napravili su takav rez. Deca su već posle nedelju dana prestala da negoduju.

”Ništa u životu nije tako divno kao novi početak, i ništa ne daje veće ohrabrenje... Tuga i radost uvek u životu idu zajedno. Svaki novi početak predstavlja novo rođenje i mora doći, ali kasnije donosi radost. Izlazila su napolje i više se igrala zajedno, više su čitala dobre knjige, radila domaće zadatke na vreme, obavljala svoj deo posla u kući i svi su bili složni.

Bez novih početaka ne bi bilo života, bez njih bismo se ukiselili i ukvarili poput stajace vode u bari. Radost novog početka nas privlači, nadjačavajući bol.”¹⁴⁴

Oni koji brzo naprave rez, ubrzo će shvatiti koliko je nereda i nemira televizija unosila u njihov dom.

U jednoj istraživačkoj studiji radenoj u jednoj njujorškoj školi, učenici su otkrili koliko život može da bude ispunjen i zanimljiv bez televizije. Neki mladi su otkrili tako malo poznata, a nekima čak i skoro potpuno nepoznata, zadovoljstva kao što su razgovor i čitanje. Više su učestvovali u kućnim poslovima i više radili domaće zadatke. Nije vladala tolika napetost u porodici a vreme obroka bilo je prijatnije.

Da bi otkrili šta bi se desilo kada bi porodice u okolini Detroitu zaista isključile svoje televizore na mesec dana, urednici detroitskog lista Free Press su pozvali pet porodica da to isprobaju.

Brus i Lu Berta Kelevej i njihovo dvoje dece su doživeli traumatu. Lu Berta je bila jako nervozna bez svojih svakodnevnih sapunskih serija i nimalo joj nije bilo lakše kada je telefonom

zvala majku, i čula od nje detalje iz novih epizoda: "Trebalo je to da vidiš! Ron je kidnapovao Karen i Kris, a Snepet je poludeo." Usledile su

"Konačno sam se suočio sa činjenicom da se televizija ne može reformisati, da je se moramo rešiti u potpunosti, ukoliko želimo da se naše društvo vrati na nešto što liči na razumno i uređeno funkcionisanje."¹⁴⁵

glavobolje. Deca su vrištala jedno na drugo. Brus se žalio da nema šta uveče da radi, pa je sa jedne pakle cigareta dnevno prešao na dve. Ipak, pre nego što je isteklo tih mesec dana, Kelevejevi su zaista počeli da razgovaraju međusobno, a deca su se više igrala i provodila više vremena sa roditeljima. Uz sve to, Brusov i Bertin odnos se veoma popravio.

Jedna druga porodica u toj grupi, Ed i Rozmeri Riklevski i njihovo osmoro dece, drugačije je reagovala. Ed i Rozmeri pet dana uopšte nisu razgovarali, ali su njihova deca više čitala, igrala domine i druge igre sa svojim roditeljima i - kada im se mašta oslobodila okova televizije - napravila improvizovani "grad" u podrumu! Ed, kome je bilo jako žao što propušta prenose fudbalskih utakmica, iskoristio je to slobodno vreme da čita novine i tako postao najbolje informisan čovek u svom preduzeću. I ne samo to, i deca su počela više pažnje da pridaju domaćim zadacima, dok su Ed i Rozmeri imali vremena da im u tome pomažu. Svi su odlazili na spavanje ranije.

Od svih porodica u grupi, Kerol i Ed Šorts su najređe gledali televiziju. Ipak, Kerol su stvarno nedostajale njene emisije na PBS-u, Edu njegove sportske emisije, dok je dvogodišnja Viki odlazila do televizora, udarila ga i vikala: "Pokvaren! ... Popravi!" Kerol je priznala da je bila veoma iznenađena kada je otkrila koliko je

...u narednih sat vremena 'Porodični program'
će emitovati prazan ekran da bi vam dao vremena
da se ponovo upoznate sa članovima svoje porodice."

ovisna o televiziji. Međutim, Viki je bila oduševljena što njen otac odjedanput ima vremena da se igra sa njom i vodi je u šetnju. Kerol i Ed su počeli više međusobno da razgovaraju i više da čitaju, a Kerol je izjavila da se njihov seksualni život poboljšao.

Govoreći o svom odvi-

kavanju od televizije, Džudi Men je rekla da joj se činilo da će joj za to trebati čitava večnost. Kasnije je zapazila sledeće: "Kada jedno vreme ne gledate televiziju i onda ponovo uključite televizor, shvatite koliko su glupe te komedije. Sama ta buka koju prave glumci dok razgovaraju dovoljno je neprijatna.

"Svi smo se mi navikli da živimo sa strancem u kući. Postoji li jednostavnija definicija televizije od ove?... Ne samo što sam morala da plaćam tog stranca-prodavca u mojoj kući, već je on često manipulisao ili lagao moju decu... Ako oni koji emituju TV program žele da nauče nečemu moju decu, predlažem teme kao što su poslušnost roditeljima, deljenje igračaka sa braćom i sestrama, dobro postupanje prema životinjama, poštovanje baka i deka."¹⁴⁸

Priča, dijalog, likovi i situacije su dosadni i trivijalni. Izgleda da se od sezone do sezone menjaju jedino reklame. Televizija vam samo oduzima dragoceno vreme."¹⁴⁶

Džudi Men je svoju kolumnu završila upozoravajući na udeo televizije u povećanju nasilja, neumerenosti, seksualnog promiskuiteta, upotrebe alkohola, loše fizičke kondicije, lošeg uspeha u školi, pasivnosti itd. Njen zaključak glasi: "Televizija u mnogome liči na pušenje. Tek kada ga ostavite, shvatate koliko je to loša navika." Opisujući svoje iskustvo, Kolman Mekarti je primetio da njegova petočlana porodica više ne večera na brzinu, već polako i na miru. Sada on i njegova žena imaju vremena da razgovaraju. Plašili su se da će im deca krišom odlaziti kod komšija da gledaju TV ali to se nije dogodilo.

Mekarti kaže da bi, kada bi bio na mestu TV producenata, emitovao saopštenje svim domovima u Americi koji imaju

televizor: "Dame i gospodo, prekidamo emitovanje programa do daljnjeg. Emisije koje smo planirali da emitujemo sada nam se čine dosadnim, besmislenim i banalnim, na njih i vi i mi bespotrebno trošimo naše vreme. Nemojte menjati program, jer ćete i tamo naići na uvrede - uvrede TV urednika i reklamnih kompanija koje žele da vas nasamare da kupite proizvode bez kojih možete živeti sasvim dobro, možda čak i bolje.

Ustanite i isključite svoj televizor. Kada to uradite, idite i prošetajte se do biblioteke i pozajmite neku knjigu. Ili se okrenite prema svom bračnom drugu i iznenadite ga razgovorom. Ili nazovite komšiju s kojim mesecima niste razgovarali. Napišite pismo prijatelju koji je izgubio kontakt sa vama... Za to vreme, skoro ništa nećete propustiti."¹⁴⁷

Da postoje jednostavni odgovori koji zaista rešavaju stvar, život bi bio mnogo, mnogo lakši. Ali, ne postoje. Život je neverovatno složen, a opasnost od preteranog reagovanja je velika gotovo isto kao i sam problem. Koliko je nama ljudima teško da nađemo zlatnu sredinu i ne odemo ni u jednu krajnost! U ovoj knjizi smo naučili koje su to velike opasnosti koje sa sobom nosi savremena masovna kultura, ali isto toliko je opasno otići i u drugu krajnost i zatvoriti se u neki svoj svet lažnog morala da bismo se sakrili od iskušenja i od onih koji nisu tako "dobri" kao mi. Nijedan takav preterani i utopijski pristup nikada do sada nije dobro funkcionisao na duže staze.

S druge strane, današnja kulturna ponuda je često toliko opasna da, ukoliko se svesno i dosledno ne držimo hrišćanskih stavova i usmerenja, imamo malo šansi da uspemo.

Rano detinjstvo

Skoro celog života sam zastupao umereni stav, osim ako je roditelju nedostajalo snage da zaista kontroliše gledanje televizije. Danas sam sve više ubeđen da je moj raniji stav neodrživ. Sada sam ubeđen da, pre nego što donesu novo stvorenje na ovu

planetu punu nemira, muž i žena moraju ozbiljno da porazgovaraju o tome da li su spremni da podnesu neke lične žrtve radi trajnog dobra svog deteta. Od naročitog značaja je prvih šest godina života - taj zastrašujuće važan period zahteva punu roditeljsku odgovornost. Tada se etička i duhovna načela moraju usaditi duboko u psihu, ukoliko želimo da dete živi zaista uspešnim životom.

Više ne verujem da se to može postići u ovom ranom periodu života ako dozvolimo medijima da se tu umešaju i zamene glas roditelja. Ukoliko im to dozvolimo, oni će neminovno zamagliti pravi cilj u životu i oslabiti 'temelj' našeg karaktera. Postoji toliko mnogo poteškoća sa kojima se u toku života treba uhvatiti u koštac. Za decu bi bilo daleko bolje da razviju sopstvenu sposobnost čitanja, imaginacije i stvaranja ideja, nego da se u njihove mlade umove ubacuju montirane TV slike.

Ako deca ne zavole čitanje tokom tog ranog perioda, velika je verovatnoća ga neće nikada ni zavoleti. Apstraktne reči na papiru su, prosto, suviše jednostavne i skromne da bi se na ravnopravnoj osnovi takmičile sa svojim prekrasnim sestrama - sa slikom i zvukom - čak je i odraslima to teško.

Što se moje porodice tiče, moja žena i ja smo tu odluku doneli još pre mnogo godina kada je naš sin Greg imao tri godine. Kada je moja žena počela da radi, on je počeo nekontrolisano da plače i sve je više mucao. Razmotrili smo opcije koje smo imali i zaključili da je njeno vreme provedeno kod kuće sa našim detetom mnogo važnije od onoga što bismo mogli da uradimo i kupimo za njenu platu. Skoro dvadeset godina ona je kod kuće šila, davala časove klavira i prepisivala sudske zapisnike - da bi bila sa Gregom a kasnije i sa našom ćerkom Mišel. Zato je veza koju su uspostavili sa majkom bila i ostala snažna. Kada se osvrnemo unazad i s ponosom konstatujemo šta su naša deca postala, smatramo da je ta žrtva više nego vredela i preporučujemo i drugima da učine to isto. To se može učiniti.

Ali... ako bih morao sve to ponovo da prođem, preuzeo bih na sebe više odgovornosti, prilagođavajući svoje radne obaveze tako da što više oslobodim svoju ženu i pružim joj više mogućnosti da izađe iz ta četiri zida. Danas, ako žele da uspeju, i muž i žena moraju podizanju dece da priđu kao zadatku koji zahteva timski rad.

Drugih šest godina

Hristos je sa 12 godina svojim znanjem i duhom zbunio vodeće teologe svoje kulture. Njegovi roditelji su očigledno proveli hiljade sati sa njim, odgovarajući na njegova pitanja i nastojeći da spreče negativan uticaj sredine u kojoj su živeli.

Drugih šest godina života, po svom značaju, dolaze odmah iza prvih šest godina. Tokom ovog perioda, u život deteta upliće se jedan novi uticaj: škola. Na scenu stupaju novi, snažni uticaji učitelja i vršnjaka. Roditelji moraju da znaju kome poveravaju mlade, osetljive duše svoje dece tokom ovog kritičnog razvojnog perioda, **Ako imate dvanaestogodišnjaka koji je, i da svakodnevno prate šta inovativan i maštovit, ima zdrav smisao za humor i visoke moralne kriterijume,** im dete doživljava u školi **voli da čita, voli umetnost i prirodu,** i čemu je izloženo. Do **fizički je u dobroj kondiciji, voli** nedavno sam savetovao **životinje, dobar je, savestan, poštuje** roditeljima da u ovom **druge i pobožan je - onda imate na** periodu počnu da **čemu da budete duboko zahvalni!** dozvoljavaju svojoj deci

da selektivno gledaju televiziju. Međutim, sada kada sam proučio neke nove uznemiravajuće podatke, koje sam izneo u ovoj knjizi, promenio sam svoje mišljenje. Sada im savetujem - i to sa velikom sigurnošću: bez televizije prvih 10 godina. To uključuje i kompjuter i video igre koje se igraju na TV ekranu, poput Nintenda. Razlog za to je taj što igre vrlo lako postanu opsesija, izazivaju hiperaktivnost i u velikoj meri ometaju fizički i intelektualni razvoj deteta.

Zašto sam promenio mišljenje? Evo nekoliko ključnih razloga:

+ Ubeđen sam da postoji velika verovatnoća da vas čekaju nevolje ukoliko dete ne zavoli čitanje rano, ne razvije dobro tu izuzetno značajnu veštinu i ne počne da piše o onome što čita i doživljava. Čak i sa razvijenom navikom čitanja, jasno je da će dete, kada počne da gleda televiziju, vrlo verovatno čitanje staviti u drugi plan. Video sam to toliko puta; a studenti na mojim predavanjima mi kažu da su prestali da čitaju onog trenutka kada je TV zauzeo glavno mesto u kući.

+ Preporučujem vam da pročitate knjigu *Little Women* Lujze Mej Elkot; ovoga puta posebno obratite pažnju na kreativnost koju su ispoljile sestre Marč (po uzoru na kreativnost sestara Elkot u stvarnom životu); zapazite kako su volele da čitaju i pišu - pisale su i izvodile čak i sopstvene pozorišne komade. Teško je zamisliti jednu porodicu TV generacije koja pokazuje takav nivo maštovitosti - ono što mi stvaramo su lenja i pasivna deca bez imalo fizičke kondicije, koja jedva da umeju i da razmišljaju o onome što gledaju. Ona su hendikepirana u pogledu kreativnosti i ispaštaju zbog nedostatka ideja.

+ Do svoje desete godine dete još uvek nije u stanju da pravi razliku između onoga što je na televiziji stvarno od onoga što nije, što je samo po sebi razlog da televizor ne treba da ude previše rano u njegov život.

+ Studije nesumnjivo pokazuju da, kada uvedete televiziju u svoj dom, postoji velika verovatnoća da će kreativni i intelektualni razvoj naglo krenuti nizbrdo - na kojem god uzrastu dete počne puno da gleda televiziju. Studije pokazuju da čak i stariji ljudi gube umne moći kada počnu često da gledaju televiziju!

Prvih 12 godina su toliko značajne kada je reč o čovekovom životnom elanu i potencijalu, da mi (roditelji, rodbina, učitelji i nastavnici, prijatelji i svi mogući društveni sistemi podrške) moramo da im priđemo sa daleko više ozbiljnosti nego ikada do sada.

Nekada su porodice bile veće i obuhvatale su više generacija. Situacija je počela da se menja sa napretkom urbanizacije, koja je donela sa sobom i raspad brojčano velike porodice. To je ogroman gubitak iz više razloga. Dete najviše gubi zato što je nepobitna činjenica da su mladi bračni parovi premoreni zbog prevelikog broja obaveza: poput žonglera koji održava u vazduhu pet, šest pomorandži odjedanput. Zbog toga roditelji ne mogu da provode sa svojom decom toliko vremena koliko bi želeli i koliko je deci potrebno. S druge strane, deda i baba bi mogli da provode više vremena sa unucima. Starije generacije bi mogle da budu značajan faktor u pogledu usmeravanja deteta. One prenose porodičnu istoriju, tradiciju i porodične vrednosti. Zbog razlike u godinama i zbog toga što im deca ne predstavljaju obavezu, bake i deke mogu da postanu dobri prijatelji svojim unucima. Kada se ta duboka veza uspostavi, ona može da predstavlja najznačajniji stožer ponašanja tokom burnih tinejdžerskih godina. U stvari, kada dete "preseče pupčanu vrpцу" koja ga vezuje za roditelje - što je sasvim prirodno i za očekivati - možda je prava sreća što postoji i veza sa bakom i dedom.

U porodicama sa jednim roditeljem, bake i dede mogu da budu od presudnog značaja i za samo preživljavanje! Njihov uticaj je tu mnogo puta veći. Sociolozi i antropolozi odavno znaju da su društva u kojima se stariji članovi poštuju i cene obično srećnija; osim toga, u tim društvima obično ima i manje mladih delikvenata zato što se nedolično ponašanje negativno odražava na celu porodicu.

U istoriji Amerike postoji direktna veza između raspada velikih porodica i raspada same porodične strukture. U vreme kada su tri generacije živele u slozi, zajedno slavili verske, državne i porodične praznike, postojala je neka porodična snaga koja je održavala brak i držala porodicu na okupu.

Takođe je važno da roditelji nastave da održavaju vezu sa svojim roditeljima, ali na novoj osnovi - ne da se ponašaju kao

deca prema osobama od autoriteta, nego kao prijatelj prema prijatelju. Rezultat tog novog odnosa biće jedna posebna vrsta dragocenih veza. One su bitne jer nas, kao roditelje, najverovatnije čekaju i teški trenuci.

Za starije članove porodice, ne biti potreban i željen, isto je što i sama smrt. Kada vaši snovi nestanu i kada se čini da nikome nije važno da li ste živi ili ne - onda počinje umiranje.

Kako je tužno ući u starački dom; njihov neprijatan miris je skoro redovna pojava. Mora da postoji način da se to spreči! Idete hodnikom i gledate ljude koji, kalendarski, još nisu toliko stari ali koji su odustali od života zato što su drugi - naročito njihova porodica - odustali od njih. "Niko ga/je ne posećuje", tačno je u toliko mnogo slučajeva. I to postaje vrzino kolo, jer život ima običaj da nam vraća: ono što činimo drugima, to se, pre ili kasnije, vraća nama. Kako se ponašamo prema našim roditeljima, verovatno će se isto tako i naša deca ponašati prema nama.

Krajnje je vreme da mi kao društvo ozbiljno počnemo da tražimo načine da ponovo spojimo ljude u velike porodice.

Da zaključimo: Prvih 12 godina života mogu biti neverovatno dragocene i srećne samo ako ih mi takvima učinimo. Čak i kada se umeša uticaj škole, ako roditelji provode dovoljno vremena sa svojom decom i bave se njima uveče, tokom vikenda i odmora, onda će, do perioda puberteta, ta veza poverenja i prijateljstva postati toliko jaka da će pomoći deci da uđu u mirnije vode mladog odraslog doba - ne mirne, ali bar nešto mirnije vode.

Šta sve porodice mogu da rade u slobodno vreme koje dobiju kada prekinu sa navikom gledanja televizije

+ Da čitaju zajedno, i to svako svoju knjigu. Čitajte i naglas jedni pred drugima. Posećujte biblioteku. Napravite porodičnu biblioteku. Podstičite decu da svako od njih stvara svoju ličnu biblioteku. U tome ćete im pomoći ako im za posebne prilike

budete poklanjali knjige sa posvetom. Pretplatite se takođe na kvalitetne novine i časopise.

+ Vodite diskusije za stolom dok večerate, po uzoru na one koje je organizovao otac Lea Buskalje (Buscaglia), pisca knjige *My Father's Dinner Table University*. U jednom članku u časopisu *Reader's Digest*, Buskalja je izjavio da je njegov otac od svake večere pravio nešto poput školskog časa, pozivajući svako dete da ispriča nešto novo što prethodnog dana nije znalo. Tako je svako dete pomno posmatralo svet oko sebe, pažljivo slušalo ono što se predaje u školi i, generalno, zadržalo visok nivo radoznalosti. Nakon postavljenih pitanja i odgovora usledile bi naelektrisane diskusije tokom kojih se neretko odlazilo i po enciklopedije i druge potrebne izvore.

+ Slušajte zajedno dobru muziku. Idite na koncerte. Podstaknite svako dete da razvija bar jednu veštinu u oblasti muzike (sviranje nekog instrumenta, pevanje itd.)

+ Posećujte zajedno umetničke galerije. Nabavite knjige i video kasete o umetnosti i umetnicima. Podstaknite svakog člana porodice da slika.

+ Podstaknite svakog člana porodice da ima neki hobi. Prisustvujte događajima i posećujte mesta vezana za te hobije.

+ Neka vam proučavanje prirode bude jedan od glavnih prioriteta. Zasadite baštu i svakom detetu dodelite jedan poseban deo. Idite često u šetnje u prirodi. Neka za vikend cela porodica ode u razgledanje lepih predela — parkova, jezera, reka, planina, morskih obala itd. Ako je moguće za godišnji odmor putujte na udaljenija mesta.

+ Uvedite običaj da cela porodica pomaže onima koji imaju potrebu. Posećujte bolesne, žalosne i stare, i pomažite im kada možete. Učestvujte u humanitarnim projektima lokalne zajednice.

+ U život vaše porodice uključite bliže i dalje rođake - bake i dede, ujake, stričeve, sestre od tetke... Povežite posebne događaje (praznike, uspehe u školi, muzici, sportu ili nekoj drugoj veštini,

verske praznike itd.) sa zajedničkim okupljanjima šireg porodičnog kruga. Učinite da deca toliko uživaju u zajedničkim obrocima, igrama, muzici itd. da nikada ne požele da se takva tradicija prekine.

- + Učite strane jezike. Počnite što je ranije moguće. Koristite pomagala kao što su kasete, priručnici itd. Ako vam se pruži prilika, posetite mesta gde se ti jezici govore.

- + Često organizujte veće igara zato što je malo aktivnosti koje mogu uspešno da privuku pažnju mladih članova porodice kao igre. Posebno je korisno uvesti igre koje zaista nečemu uče ili usavršavaju veštine.

- + Uvedite časove geografiju u porodične aktivnosti. Organizujte mini kvizove — ko će najbrže pronaći na karti određene države, gradove, reke, jezera, okeane, oblasti, kontinente itd.

- + Igrajte igre koje podstiču i usavršavaju veštine vezane za nauku i matematiku.

- + Neko od članova porodice bi možda voleo da nauči da šije, veze ili slično.

- + Igre koje se igraju napolju, kao što su badminton, odbojka, fudbal, košarka, tenis, plivanje, šetnje u prirodi, skijanje, itd. predstavljaju odličan način za razvijanje fizičke kondicije.

- + Uključite sve članove porodice u kulinarske poslove. Danas su mnogi najpoznatiji šefovi kuhinja muškarci, a vrlo brzo će vašoj deci oba pola biti potrebne kulinarske veštine.

- + Učinite da vaš dom bude udoban i da se u njemu svi osećaju kao kod kuće a ne kao u motelu. Moderan čovek danas, nažalost, nema mnogo smisla za estetiku. Okružite decu lepim fotografijama.

- + Učinite da dom bude mirno i tiho mesto u kome se može sanjariti. Muzika bi trebalo da doprinese toj atmosferi. Sveće ili petrolejke, vatra u kaminu — sve to usporava užurbani tempo života i podstiče na razmišljanje.

- + Posebno uključite bake i dede u tok porodičnog života.

- + "Umetnička dela" vaše dece, koliko god nevešta i nezgrapna, treba da zauzmu posebno mesto u vašem stanu, izgrađujući na taj način kod dece samopouzdanje i osećaj pripadnosti domu.
- + Učinite da se prijatelji vaše dece uvek osećaju dobrodošlima u vašoj kući, sve dok su spremni da se drže vaših pravila i uklapaju u vaše raspoloženje i aktivnosti. Mnogi prijatelji vaše dece će duboko u sebi poželeti sličan topli dom bez televizora, u kojem su ljubav, briga i pažnja uvek prisutni.
- + Učite decu da mudro postupaju sa novcem. Dodeljujući svakom detetu neku odgovornost i plaćajući im za obavljene dužnosti u domu i slično, vaša deca će moći da imaju sopstveni novac koji će moći da potroše na razne sitnice, poklone, hobije, odevne predmete ili neke aktivnosti.
- + Držite kućne ljubimce ako je to moguće. Brinući se o njima dete se uči odgovornosti. Mazeći ih i grleći, dete uči da voli i bude dobro i nežno. Ribe u akvarijumu doprinose mirnoj atmosferi i smiruju tempo života u domu.
- + Obroci, naročito oni uveče i tokom vikenda, treba da budu posebni i bez žurbe.
- + Porodični sastanci predstavljaju odličan metod za postizanje kolektivnog duha.
- + Podstičite decu da se dopisuju sa prijateljima i rođacima, naročito braćom i sestrama koji su odsutni ili sa bakama i dedama.
- + Podstičite decu da uvek i odmah izražavaju zahvalnost. Deca po svojoj prirodi nisu zahvalna, to je veština kojoj ih treba učiti.
- + Ukoliko je neki član porodice odsutan ili imate širi porodični krug, potrudite se da uvedete običaj da ih zovete telefonom svake nedelje, u određeno vreme. Na taj način ćete povećati verovatnoću da vaša deca ostanu u kontaktu sa vama kada odrastu, jer navike, i dobre i loše, veoma dugo ostaju.
- + Svi članovi porodice, od najstarijeg do najmlađeg, treba da učestvuju u mnogobrojnim dužnostima koje održavaju red u domu i njegovo funkcionisanje. To je naročito važno kada oba roditelja

rade. Ako deca ne nauče da nose svoj deo tereta, ako ne uzvraćaju već samo primaju, steći će utisak da je svet dužan da se "okreće oko njih". Deca se ne razvijaju u zdrave ličnosti kada ih podižu roditelji mučenici koji se lišavaju svega da bi deca živela na "visokoj nozi"!

+ Odvojite vreme za Boga i duhovne vrednosti. Malo nas zastane u toku dana zbog molitve i svi mi zbog toga plaćamo danak. Važno je razumeti da veze — bilo one između muža i žene ili roditelja i deteta - retko opstaju dugo bez delovanja Više sile, bez Boga koji deluje kao faktor koji svemu daje smisao i snagu.

Trećih šest godina

Do trinaeste godine, decu već treba uvesti u svet medija, jer bi u protivnom posledice mogle da budu tragične: vaše dete bi moglo da skrene u samopravedni fanatizam, ili suprotno, da počne prekomerno da konzumira medije.

Vaš tinejdžer će svakako dolaziti u dodir sa televizijom (u školi, kod prijatelja itd.). Počnite da ga učite kako da razlikuje ono što je dobro i što vredi od onog lošeg, na šta se samo traći dragoceno vreme. Veoma je važno polako i postepeno popuštati uzde.

Na početku ćete najverovatnije nastaviti da zabranjujete svom tinejdžeru da gleda TV uveče radnim danima — osim u izuzetnim slučajevima kada im vi to dopustite. Budite isto tako oprezni tokom raspusta, jer se upravo tada počnu sticati loše navike koje je kasnije teško ostaviti.

Potrudite se da tokom tih godina utvrdite i učvrstite ranije stečene veštine i interesovanja. Sada je vreme da deci pomognete da razvijaju darove, kako bi postala pravi stručnjaci u bar jednoj oblasti. Nastavite da učite strane jezike, jer svaka godina koja prođe dodatno otežava učenje, posebno akcenta i izgovora.

Pristup se sada zove "sve više izbora". Čak ni sada ne treba dozvoliti deci neograničen pristup medijima, jer adolescenti još uvek nisu spremni da se uhvate u koštac sa svim čime su tamo bombardovani. To će verovatno biti najteže godine zato što vršnjaci i mediji vrše na njih pritisak da probaju sve vrste opojnih sredstava, da seks van braka dožive kao nešto normalno, da materijalizam smatraju prihvatljivim načinom života, da Boga i religiju gurnu u stranu kao nešto prevaziđeno u savremenom društvu, da potcenjuju svoje roditelje i njihove vrednosti smatrajući ih zastarelim i naivnim itd. Međutim, čak se i ove godine mogu uspešno prebroditi.

Sasvim je jasno da nije dovoljno štititi pristupe duši samo dok je dete malo. To treba činiti i kada dete uđe u pubertet i tinejdžersko doba, postepeno mu dozvoljavajući sve više izbora, ali još uvek ostajući tu pored njega.

Vrlo dobro se sećam jedne diskusije koju sam pre nekoliko godina imao sa osnivačem i direktorom organizacije Deca okruga Bergen (Kids of Bergen County) u Njudžersiju. Poput mnogih religioznih roditelja, on i njegova supruga su pretpostavili da nijedno njihovo dete neće imati problema sa drogom. I, ispostavilo se da su pogrešili... i iz svega toga rodio se ovaj njihov program, koji je pomogao mnogim roditeljima da budu vaspitači, u pravom smislu reči. On je primetio da se mnogi roditelji, izgleda, plaše da budu vaspitači — šta ako se to ne svidi njihovom tinejdžeru? Na to je on odgovorio: "Ne brinite. Ponovo ćete biti prijatelji kada vaš sin napuni 28 godina. A on će vas blagosiljati što ste mu bili vaspitač, a ne ortak.» Stvar je u tome što mnogi tinejdžeri i nesvesno čeznu za tim da njihovi roditelji preuzmu tu ulogu odrasle osobe.

Četvrtih šest godina

U ovom periodu vam ne preostaje mnogo toga što možete da uradite, osim da istrajete u svemu čemu ste ga poučavali i što ste pokazivali na sopstvenom primeru.

Došlo je vreme da načinite promenu u vašem odnosu: da od roditelja postanete prijatelj.

Početak odraslog doba

Ovaj period je, možda, najdinamičniji u našem životu. Čini se kao da se sve dešava odjedanput. Završite školovanje, venčate se, zatim dođu deca; borite se da ostanete u toku i da se usavršavate u vašoj profesiji; trudite se da vam brak ostane svež i stabilan; postajete taksista, vozeći svoju decu čas tamo čas ovamo, svuda gde treba; odlazite na roditeljske sastanke i sve priredbe u kojoj učestvuju vaši mezimci; aktivni ste u crkvi i lokalnim organizacijama; a lista se nastavlja i nastavlja.

Tokom tih burnih godina, s vremena na vreme ćete zastati na kratko i zapitati se da li ste zaista postigli nešto značajno. Ono što ne vidite tokom tih godina borbe i truda jeste to da, u svojoj ulozi roditelja obavljate, više ili manje uspešno, najveće delo u svom životu: podižete svoju decu tako da budu dobri i uspešni ljudi, a pritom sa celim putem borite sa sve nemoralnijim i nenormalnijim svetom, koji se žestoko bori za prevlast nad vašim potomstvom.

Što se tiče neoženjenih i neudatih - početak odraslog doba, dok se još ne oženite odnosno udate, može biti neverovatno produktivan, jer svu tu energiju koja je potrebna za podizanje deteta čovek može da uloži u kreativnost i međuljudske odnose. Jedna od naših tragedija je ta što tako malo nas zaista mudro iskoristimo vreme koje ne provodimo na poslu. Tako je lako doći kući s posla i, s osećanjem olakšanja što je odrađen i taj dan, zavaliti se u svoju omiljenu fotelju, uzeti daljinski upravljač i proveriti šta ima na TV-u. I tako, odgledate sad jednu pa drugu emisiju, pa onda jednu pa drugu reklamu i pre nego što toga postanete svesni, još jedno veče prođe u nepovrat, bez rezultata. Što je još gore, vi nazadujete i gubite na kreativnosti i

produktivnosti. U centrima za kreativnost, u vašem umu, sada se mešaju montirane slike sa vašim idejama. I svaki put kada nametljive slike sa medija ulaze, ostaje vam sve manje vaših "slika" i ideja, a vaša sposobnost jasnog i dobrog izražavanja sve više slabi.

Ali, ukoliko dobro usmerite taj višak kreativne energije i vremena, možete da se posvetite svemu onome što nije vezano za porodicu, i to je prilika da ostvarujete uspeh za uspehom.

Srednje godine

Sada kada su deca odrasla, možete da se posvetite više sebi. Na tom terenu mnogi od nas padnu: mi ne shvatamo da stalno nešto postajemo. Mi se stalno menjamo na bolje ili na gore.

Ako postoji neki period života koji mi odrasli ne shvatamo ozbiljno, onda je to ovaj period. Polazimo od pogrešne pretpostavke da smo, kada jednom prođemo mladalačku krizu i uđemo u odraslo doba, stigli do cilja... i da, što se naše teme tiče, možemo da čitamo i gledamo šta god hoćemo a da to ne utiče na nas. Ova pretpostavka je u stvari velika zabluda.

Starije doba

Čak i kao stariji ljudi imamo moć da pogrešnim izborima uništimo sebe i one koje volimo. To znači da gledanje čak i neke normalne količine onoga što popularna književnost i mediji imaju da nam ponude nosi u sebi seme koje će razjediniti i slomiti moralni i etički deo našeg bića... koliko god, kalendarski, imali godina.

I svi mi zajedno

Ne dešava se tako često da oni koji se bave proučavanjem medija procenjuju televiziju s aspekta njenog uticaja ne samo na predškolsku decu ili školarce, već na sve uzraste. Međutim, Džordž

Komstok (George Comstock) sa Univerziteta Kolumbija učinio je upravo to. Na osnovu opsežnih istraživanja,¹⁴⁹ on je otkrio do kakvog pogoršanja dolazi zbog velike ljubavi koju Amerikanci gaje prema televiziji:

1. San - Umesto da spava dobro, čovek skoro neprekidno ostaje u stanju nekog "nedefinisanog umora".
2. Društvena okupljanja - Znatno se proređuju veze i kontakti sa rođacima i prijateljima - kao i učestvovanje u životu lokalne zajednice.
3. Čitanje - Znatno je smanjeno, zato što TV producenti potiskuju čak i novine, ne trpeći konkurenciju u svojoj fanatičnoj opsednutosti potpunom dominacijom nad čovekovim umom.
4. Fizičko kretanje - Kada je u pitanju televizija, Komstok je zapazio sledeće: "Zaista ne postoji nijedno drugo iskustvo u životu koje dopušta toliko mnogo unošenja informacija i audio- vizuelnih sadržaja, a ne zahteva skoro ni malo angažovanja."¹⁵⁰
5. Porodični odnosi - Onoliko vremena koliko provedete gledajući televiziju, isto toliko vremena propuštate da, kao roditelj, budete sa svojim detetom i usmeravate ga u životu. Isto važi i za odnose sa vašim bračnim drugom, kao i sa širom porodicom.
6. Aktivnosti u prirodi - Oni koji gledaju televiziju ne samo što manje vežbaju, već rede izlaze napolje na sunce i svež vazduh.
7. Verske aktivnosti - U jednoj značajnoj studiji časopis Time je objavio da televizija utiče na drastično smanjivanje zainteresovanosti za verske sadržaje.
8. Kućne aktivnosti - Zbog televizije se manje kuva a sve više oslanja na brzu, nezdravu i visokokaloričnu hranu koja nema dovoljno hranljivih sastojaka,

„NI BOG IH NE MOŽE UBITI”

”Dečaci koji puštaju zmajevе na kraju igre vraćaju nazad
Svoje belokrile ptice; To ne možeš uraditi kada puštaš reči.
‘Oprezno sa vatrom’ dobar je savet koji već znamo;
‘Oprezno sa rečima’ je deset puta bolji.
Neizrečene misli nekad mogu da padnu mrtve,
Ali ih ni sam Bog ne može ubiti kada se izgovore.”¹⁵¹

Ovi stihovi iz pesme Vila Karltona pozivaju na pažljivu upotrebu reči - naročito ako povređuju one koji su nam dragi.

Pišući o moći reči, Vilford A. Peterson je primetio sledeće: "Nežne reči uspavanke uspavaće bebu. Reči pune uzbuđenja i ushićenosti podstaći će gomilu na nasilje. Zapaljive reči poslaće čitave vojske da marširaju u susret smrti. Ohrabrujuće reči će rasplamsati talenat jednog Rembranta ili Linkolna. Moćne reči će oblikovati um celokupne javnosti baš kao što vajar oblikuje svoju glinu. Reči su jedna dinamična sila... Kada govorite, kada pišete, setite se da reči imaju kreativnu moć.”¹⁵²

Nepravilno upotrebljavanje reči je uzrok velikih problema. Međutim, nedostatak bilo kakve kvalitetne komunikacije, posebno u domovima, sve je veći problem u modernom svetu.

Bračni savetnici sve više krive televiziju za raspad brakova, Jedan od glavnih problema je taj što, kada je televizor uključen, supružnici vrlo teško mogu normalno da razgovaraju o bilo čemu.

Svi smo zapazili istinitost aforizma: "Dvoje je dovoljno, troje je previše." U stvarnom životu, dvoje dece se satima mogu igrati bez razmirica, ali to se retko može reći kada je u pitanju troje dece. Kada su muž i žena sami u tišini, verovatno će doći do neke komunikacije, makar i na prekide. Ali neka samo neki gost zazvoni na vrata i uđe... i varijable razgovora se radikalno menjaju!

Isto važi i za televizor. Kada je isključen, on ne vrši ništa veći uticaj od bilo kog drugog komada nameštaja. Ali kada je uključen, on postaje sebičan gost koji vodi glavnu reč i ne da drugome da progovori. Kvalitetan razgovor neće biti moguć sve dok se televizor konačno ne isključi.

Baš kao što je tačno da mnogi bračni partneri prestanu da budu jedno drugom prijatelji, i da to shvate tek kada deca odu od kuće pa ih tišina koja nastane dovede do spoznaje da, bez dece, nemaju više ništa zajedničko... isto tako konstantno mešanje televizije u porodični život može maskirati - sve dok ne postane suviše kasno da se greška ispravi - činjenicu da je televizor jedini faktor koji ih drži zajedno između četiri zida. Prijateljstvo nestaje, a nemarne partnere oči-

gledno više zanima ono **"Reči su mačevi koje koristimo u našoj borbi za uspeh i sreću. To kako se drugi odnose prema nama zavisi, u velikoj meri, od reči koje im upućujemo... Naše reči su besmrtni. One godinama marširaju životnim stazama onih sa kojima dolazimo u kontakt."** 153

Jedan od glavnih razloga zašto treba stalno razgovarati je taj što se svakoga dana i jedan i drugi partner menjaju - postaju nešto što ranije nisu bili. Tužno je to što mnogi brakovi propadnu zato što jedan ili oba partnera i dalje zamišljaju onog drugog onakvim kakav je nekada bio, a ne kakav je sada, Samo ako se i jedan i drugi bračni partner stalno iznova upoznaju na životnom putu, postoji velika šansa da ta veza preživi seizmičke šokove koje im život sprema.

Televizija je glavni gremlin koji uništava prilike za konverzaciju. U takvim uslovima, talenti će neminovno atrofirati, projekti nikada neće biti dovršeni i prestaće rast i napredak.

Međutim, koliko god da su reči važne u životu odraslih, one su daleko važnije u životu deteta. Tokom pet godina koliko sam vodio Program za odrasle diplomce, čuli smo nekoliko stotina životnih priča. Lekcija koju smo stalno iznova učili i shvatali bila

**„Reč je mrtva
kada se izgovori,
neki kažu.**

**A ja kažem da
ona tek tada
počinje da živi.
”(Emili Dickinson)**

je ta da su reči upućene tim osobama - tada starosti od 20 do 80 godina - bez obzira da li su rečene godinu dana, deset, dvadeset, pedeset ili sedamdeset godina pre toga - bile neizbrisivo urezane u njihovom pamćenju.

Kada se kapije pamćenja odškrinu pomoću niza asocijacija, oni su se setili - kada im je neka osoba od autoriteta (roditelj, nastavnik, sveštenik itd.) grubo

rekla da ne vrede mnogo i da nikada neće vredeti. Zašto oni nisu kao X ili Y? Te reči, izrečene možda u uzbuđenju pod ko zna kakvim pritiskom, postepeno su preuzimale kontrolu nad onim delom psihe koji je odgovoran za samopouzdanje - a za mnoge od onih koji su nam ispričali takve životne priče te reči su postale proročanstva koja su se vremenom ispunjavala. Oni su verovali da vrede malo - zato što im je to rečeno.

Znači, moramo strogo da pazimo šta govorimo deci i pred decom. Čak i pedeset godina kasnije naše reči će možda još uvek sprečavati nečiji uspeh koji je ovaj mogao postići, gurajući ga u ponor neuspeha.

ZAPOSTAVLJENA OSOBINA: KREATIVNOST

Šta zapravo znači biti kreativan?

Većina nas, izgleda, veruje da samo određeni "nadareni" fakultetski obrazovani ljudi imaju ovu osobinu. Međutim, na žalost, proces obrazovanja kakav danas postoji, verovatno je najveći neprijatelj kreativnosti. Razmislite samo o užasavajućim statističkim podacima koji su ranije pomenuti: 97 do 100 % dece u predškolskom uzrastu je kreativno; a samo 2 i 3 % maturanata u srednjoj školi. Neverovatan pad tokom prvih 12 godina školovanja! Žalosno je što našu decu i omladinu suviše često uče da sumnjaju u sopstvene potencijale, u sopstveni sud. Dok doktor taj i taj sa tog i tog univerziteta ne kaže da je tako - to nije tako. E, to je tragedija! To predstavlja jedan od najtežih problema! Sa njim se susrećem u svojoj učionici na koledžu. Pitam studenta šta misli o nečemu i on mi uzvraća pitanjem: "Kažite vi meni prvo. Šta Vi mislite, dr Viler?" Naše obrazovanje se suviše često sastoji od pukog ponavljanja onoga što je nastavnik rekao. Pošto studenti zapamte, u najboljem slučaju, 18 % onoga što su znali na testu nedelju dana ranije, ovo predstavlja besperspektivan način učenja, Mi možemo učiti jedino stalnim utvrđivanjem i živom zainteresovanošću za ono što učimo. Pravo poučavanje je, za mene, kada stojite pored studenta na istoj ravni, posmatrate uzbudljivi svet oko nas i zajedno ga istražujete kao partneri – ne kao gospodar i sluga, uostalom, doktorska titula - uprkos načinu na

koji se neki od nas ponašaju - ne donosi sa sobom i dar sveznanja. Daleko od toga.

Za mene je kreativnost, u suštini, vera u Bogom dani lični sud. To je ono što pokušavam da dokažem mojim studentima.

Ono što nam nedostaje u životu nisu događaji sami po sebi, već naša svest o njima. A mediji nam i to krađu svojim senzacionalizmom, oduzimajući nam sposobnost da cenimo obične događa-

'Svuda oko nas su ljudi koji imaju čulo vida, ali koji ne zapažaju ništa što je u moru ili na nebu, ništa što je na gradskim ulicama, što je u knjigama. Daleko je bolje večito biti u tami, fizički slep, a imati razum i osećanja, nego biti zadovoljan samo time što imaš oči koje vide. Jedina tama u kojoj nema nimalo svetlosti jeste gusta tama neznanja i bezosećajnosti.'¹⁵⁴

je u životu, oduzimajući nam sposobnost da vidimo lepotu i u stvarima koje nisu spektakularne.

Ljudi me smatraju kreativnim zato što pišem. Ljudi mog brata, koncertnog pijanistu, smatraju kreativnim zato

što izvodi i komponuje muzička dela i piše poeziju. Ljudi mog oca smatraju kreativnim zato što slika. Oni kažu da je moj tast kreativan zbog njegovih neponovljivo lepih kamina, kupola i kuća. Međutim, kreativnost ne uključuje samo pisanje, komponovanje, slikanje itd.

Moja žena Koni i njena majka napravile su čitav niz pokrivača od ostataka materijala, Svaki taj pokrivač predstavlja deo njenog života i energije i nosi poseban pečat njene individualnosti, Već skoro dve godine ona polako pravi jedan od onih komplikovanih pokrivača, "bakin cvetni vrt". Trebaće joj sigurno još tri ili četiri godine da ga dovrši. Taj pokrivač je svakim svojim delićem isto toliko izraz njene kreativnosti kao što je to i ova moja knjiga, i verovatno će donositi lepotu, ljubav i toplinu dugo nakon svog nastanka! Moja majka je kreativna na mnogo načina, naročito u pogledu konverzacije, Ali ona je isto tako izuzetno kreativna i kao kuvarica,

Ona pamti praznike godinama unazad, ali ne po tome šta smo radili, već šta smo jeli! Do tančina se seća jelovnika od pre 10, 20 ili 30 godina! "O, to je bio onaj Božić kada smo jeli onu izvrsnu, neponovljivu pitu sa limunom..." Malo njih shvata koliko kulinarska veština može biti kreativna. Isplanirati jelovnik, da bude zdrav i ukusan i da lepo izgleda, dekorisati sto i sobu, napraviti atmosferu pomoću svetla i muzike - to je kreativnost!

U svom životu sam pokatkad imao tu sreću da upoznam osobu koja je od prijateljstva načinila umetnost. Jedna od njih je i predivna starija gospoda Helen Melikot iz Vikenberga u Arizoni, koja je još uvek mlada u duši. Ne samo da ono što ona piše svuda vole i cene, ne samo što ona napravi oko 50 prekrivača godišnje, koje deli kao poklon, već nalazi vremena i za dopisivanje. Od sve tri stvari - pisanja, pravljenja prekrivača i dopisivanja - ona je napravila umetnost.

Tu je zatim i dr Volter Ut sa koledža Pacifik junion, koji je od mentorstva napravio umetnost koja je ravna Ticijanovoj. On je nekako u svakome od nas video nešto što niko drugi nije video... i umeo je to da nam kaže. Stotine ljudi je izgradilo poverenje u sebe, u svoju kreativnost, samo zato što je on verovao u njih. On je to činio do poslednjeg dana svog života.

Neki ljudi vole baštovanstvo. Moja baka je odabrala jedan kamenjem prošaran brežuljak i, zahvaljujući danonoćnom čupanju korova, okopavanju, zalivanju i ljubavi, pretvorila je to mesto u rajski vrt - u svakom smislu umetničko delo isto koliko i briselski gobleni.

Neko je možda talentovan za oblikovanje drveta, metala, keramike, stakla; u tim oblastima čovek može da stvori remekdela. Svi mi poznajemo ljude poput moje sestre Mardžori Viler Rejmond koja može da uzme travku ovde, travku tamo, jedan ili dva cveta sa dugačkom stabljikom, pokoju grančicu, nekoliko grančica paprati, malo suve trave - i od toga napravi tako divan ukrasni aranžman da vam zastaje dah.

Dakle, niko od nas ne može osnovano da tvrdi da smo osuđeni na besperspektivni život prezasićen medijima zato što smo u kulturnom smislu hendikepirani, nemamo nikakvih talenata - jer to, jednostavno, nije istina.

Možda ćete svoje kreativno ispunjenje doživeti kada pronađete samohrane roditelje koji očajnički nastoje da usklade slabo plaćen posao, dodatni posao, decu, kućne poslove, održavanje dvorišta, kuvanje itd., i tonu sve dublje pod tolikim teretom. Vaša pomoć će se verovatno smatrati poslanom sa neba. Možda će se vaša kreativnost ispoljiti u pomaganju zaboravljenim starijim ljudima koje niko ne posećuje u staračkim domovima i koji čeznu za prijateljem.

Postoji toliko mnogo stvari koje svako od nas može da uradi, kojima bi olakšao teret drugima, toliko mnogo načina na koje možemo da rastemo, razvijamo talente i veštine. Mogućnosti za napredovanje, službu i ispunjenje, svuda su oko nas. Samo treba da otvorimo svoje oči. I srce.

UČITELJEVIH OSAM MAGIČNIH RECI

Kada se setim te posebne večeri od pre više od četvrt veka, još uvek mi se čini skoro neverovatnim da jedan govor može da promeni nečiji život. Od rođenja pa do groba, toliko nas bombarduju rečima da posle nekog vremena postanemo gotovo neosetljivi na njih.

Sve do te nezaboravne večeri - kao i toliko mnogo mojih poznanika - bio sam osoba koja nema cilj u životu. Obavljao sam svoj posao relativno dobro, ali postoji velika razlika između "relativno dobro" i "veoma dobro". Predavao sam engleski od ranog jutra do kasnih poslepodnevnih sati, a uveče bih ispravljao radove učenika i gledao TV. Moj život je poprimao onu mrtvačko sivu boju kada sam počeo sve dublje da tonem u rutinu i kolotečinu koju sam sam stvorio: izvučem se iz kreveta, progutam doručak, odjurim u školu, ceo dan imam nastavu, vratim se kući na večeru, ispravljam beskrajan broj učeničkih radova (to je krst koji nose svi nastavnici jezika svuda u svetu), par sati gledam TV i isključim ga tek kada se konačno odvučem na spavanje.

Prošlo je nekoliko godina a taj ustaljeni način mog života gotovo uopšte se nije menjao. Stagnirao sam u intelektualnom smislu. U frenetičnom svetu u kom sam živio, osećao sam se kao Alisa u zemlji čuda, koja, odahnuvši i povrativši vazduh nakon naporene trke sa Crvenom kraljicom, sa tugom primećuje da se, kako joj se čini, i pored svog napora nalaze upravo tamo odakle

su i krenuli. Trčim brzo a ne napredujem - intelektualno, fizički, duhovno.

"Šta kažeš da odemo da odslušamo jedan govor večeras?" "Mora da se šališ! Ni za živu glavu... Pa... Gde?... Ko?"

"Richard Evans iz obližnje crkve."

Kada sam čuo njegovo ime, pomislio sam na veličanstvene orgulje i veliki hor.

Svaka umorna koščica u mom telu borila se te hladne zimske večeri da ne izlazim napolje samo zbog tog govora. Međutim, ipak smo otišli tamo prkoseći hladnoći i, uz Božju pomoć, u mom životu od tada ništa više nije bilo kao pre.

Pored hladnog vremena, okupilo se mnoštvo ljudi. Konačno smo uspeli da nađemo mesto.

Evans je ustao. Njegov glas se razlivao, poput toplog meda, u svaku poru čovekovog bića. Bilo je očigledno da pred nama stoji jedan zaista iskren čovek koji ima blisku vezu sa Bogom. "Postoji osam kratkih reči koje mogu da promene naš život", rekao je. „Kakva glupost“, ja sam se, naravno, podsmevao, "šta mogu da učine bednih osam reči?" Međutim, nastavio sam da

" 'Pa, u našoj zemlji', rekla je Alisa, još uvek malo zadihana, 'stigli biste negde drugde - da dugo trčite velikom brzinom kao što mi sada trčimo.'"

Spora neka zemlja!' rekla je Kraljica. 'Ovde je, vidite, potrebno trčati koliko god možete da biste ostali na istom mestu. Ako hoćete da odete negde drugde, morate trčati bar duplo brže nego sada!' "¹⁵⁵

slušam. Svi smo slušali, možda zato što je većina nas, duboko u duši, bila svesna da nam nedostaje ta neophodna iskra koja odvaja žive od mrtvih.

Usledila je jedna napeta pauza... Onda je Evans, vrlo tiho, počeo da govori. Evo koje su, u suštini, bile njegove glavne ideje: Većina nas okleva na svom životnom pu-

tu i zbog toga postigne vrlo malo onoga što zaista vredi ili počne da vrši uticaj tek nakon svoje smrti. E, tu na s je pogodio. Nismo

mogli mirno da sedimo na svojim sedištima i počeli smo da se osvrćemo oko sebe, krišom gledajući da li i drugi izgledaju kao krivci.

Znali smo da je istina: nismo uspjeli da organizujemo tu najdragoceniju stvar koju nam je Bog poklonio - vreme! Većina nas je, podsetio nas je Evans, tek nešto više od robota koji bez mnogo razmišljanja potroše 25.000 dana - u proseku - koji smrtnici prožive na ovoj Zemlji. Mi smo skloni da zavaravamo sebe da će jednoga dana biti dovoljno slobodnog vremena, vremena da tada postignemo sve što danas ne stižemo. I tako se dešava, izjavio je Evans ozbiljnim i svečanim tonom, da se sat za satom, dan za danom, nadelja za nedeljom, mesec za mesecom i godina za godinom protraći u nepovrat. Zašto? Zato što nismo ozbiljno shvatili istinu da sekunde, minute i sati neumitno na kraju prelaze u godine našeg života.

Ponovo sam pogledao oko sebe; i drugi su očigledno imali isti problem, a na licima kao da im je pisalo: On govori o meni. Ljudi su, rumeni u licu od uzbuđenja, gledali pravo u njega.

Usledila je još jedna pauza, a onda je rekao: "Prijatelji, evo tih čudesnih reči koje mogu da promene život:

Ako ne sad - kad? **Ako ne ja - ko?**

Nastavio je da odgovara na naša neizrečena pitanja. Pre svega, on nas je pozvao da tih osam reči stalno iznova sebi ponavljamo, svakog dana, preko cele nedelje, meseca, do kraja godine, ne prestajući sve dok ne postanu sastavni deo našeg bića. Od tada će one početi da funkcionišu na nivou podsvesti.

Podsetio nas je da Kongresna biblioteka ima oko 10 miliona naslova (danas ih ima duplo više!). Treba često da idemo tamo, treba da čitamo, i to kvalitetno štivo! Ne smemo da ubijamo vreme i ometamo naš lični duhovni i intelektualni rast čitajući ono što nas mentalno degradira.

Ali, još nije bio završio ni izdaleka! Kada se sada setim toga, čini mi se neverovatnim da je, još sredinom šezdesetih, Evans imao viziju o tome kako će televizija uništiti samu dušu nacije. Gledanje televizije, izjavio je on, predstavlja ubedljivo najveće gubljenje vremena za koje je svet ikada znao: Članovi porodica koji su nekada zajedno čitali i međusobno razgovarali, sada sede zalepljeni za tu zaglupljujuću kutiju, tog drskog razbojnika.

Onda je malo smanjio tenziju i zapazio sledeće: "Ono što gledamo ne mora nužno da bude loše, ali ako program ne postiže ništa drugo osim da nas zabavlja, to je takođe loše, jer naši umovi slabe." Dvanaest sati nedeljno mi bacamo u nepovrat, rekao je! Danas, kada se setim te njegove izjave, pitam se šta bi on pomislio kada bi mogao da vidi šta se danas prikazuje na televiziji, a pogotovo kada bi znao da danas sedimo dva i po puta više sati nedeljno pred televizorom nego tada.

Evans je sada pojačao ton. "Knjige: uvek mislimo da ćemo jednoga dana imati dovoljno vremena da ih čitamo... Prijatelji moji, nemamo vremena za gubljenje, nemamo vremena ni da čitamo ni da gledamo đubre!"

Kući sam otišao kao otrežnjen čovek.

Odlučio sam pokušam, pod pretpostavkama da nemam šta da izgubim i da mi je mnogo puta rečeno da je „sa Bogom sve moguće”.

Kasnije sam saznao da nije Evans bio prvi koji je izgovorio tih osam važnih reči. Pre dve hiljade godina, izgovorio ih je rabin Hilel (70. g.p.n.e. - 10. g.n.e.), koga smatraju jednim od najvećih rabina svih vremena. Zanimljivo je zapaziti koliko se njegova životna filozofija podudara sa Hristovim poukama koje je upućivao narodu.

U mom slučaju, ta noć predstavlja reku Rubikon koja deli ono što sam do tada bio i ono što sam nakon toga postao. Kako ove reči funkcionišu u praksi? Dopustite mi slikovno prikazati.

Pokušavajući da zadobije vašu pažnju, vaše detence postavlja pitanja i remeti vašu koncentraciju na druge poslove. U takvim trenucima mnogi od nas bi verovatno ućutkali dete. Postoji verovatnoća da vam ono postavlja pitanje koje je od ogromnog značaja: pitanja poput "Kako je nastao svet?" ili "Ko je Bog?" ili "Kakav je Bog?".

Ako ne odgovorite na ova pitanja tada kada je vaše dete zainteresovano da dobije odgovor, ono vam ga možda nikada više neće postaviti ili će možda pitati nekog drugog, možda nekoga čiji bi se odgovor mogao drastično razlikovati od vašeg. Ako je ovih osam reči zaista postalo deo vas, vi ćete zapaziti da vaše dete traga za smislom, i reagovati tako što ćete se zapitati: "Ako ne sad - kad?" Ako ne odgovorite sada na to pitanje, kada ćete i da li ćete uopšte odgovoriti na njega? Da li će opet biti postavljeno? Da li će vaš odgovor isto toliko značiti i nakon mnogo godina? Zar ne bi u ovakvim situacijama trebalo da prekinete da radite sve ostalo i posvetite svom detetu punu pažnju?

Možda vas je neko zamolio da napišete neki članak, ali ste vi to odlagali i odugovlačili. Ovih osam čudesnih reči pomoći će vam da donesete odluku. Ako iskreno odgovorite na pitanje "Ako ne sad - kad?", moraćete da priznate da ćemo, budući da većina nas ide linijom manjeg otpora, verovatno odugovlačiti. Ako smo toga svesni, pokrenućemo naše vitalne snage i uradićemo to što se od nas traži.

Pitanje "Ako ne ja - ko?" trebalo bi da nam pomogne da shvatimo da taj članak ili neće biti napisan ili će se od nekog drugog tražiti da ga napiše. Tada će biti kasno da date svoj doprinos koji niko drugi ne može dati,

Svaki put kada ne učinimo ono što se od nas očekuje, postajemo slabiji, Svaki put kada prevaziđemo tromost i kada se borimo i stvaramo, postajemo sve jači. Na duže staze, naš pozitivan odgovor na ovih osam čudesnih reči proizvešće osetne promene u našem karakteru.

Pitanje "Ako ne ja - ko?" navodi nas da istražujemo alternative: Ko su drugi kandidati koji bi najverovatnije prihvatili dužnost koju smo mi odbili? Da li su oni sposobni za to isto koliko i mi? Da li bi oni to uradili onoliko dobro kao što bismo i mi? Da li su te druge osobe već preopterećene obavezama? Kako će naše odbijanje uticati na našu psihu? Ovih osam reči nam može pomoći da preuzmemo svoj deo odgovornosti. Svakako, uvek postoji rizik da zapadnemo i u drugu krajnost - da budemo večiti dobrovoljci, neko koga svako i uvek može da zaposli. Treba znati i kada reći „Ne”.

Većina nas su lenji čitaoci. Ili uopšte ne čitamo ili uzimamo jednoličnu i trivijalnu intelektualnu hranu. U mom slučaju, pitanje "Ako ne sad - kad?" nagnalo me je da priznam sebi da svojom nemarnošću propuštam neke dobre prilike. Tako sam konačno pročitao mnoge klasike koji su skupljali prašinu na mojoj polici. Kada shvatimo koliko malo vremena u životu imamo za čitanje, ne bi bilo dobro da trošimo vreme na štetno ili trivijalno štivo.

Većina prepostavlja da će sutra biti vremena da se urade dugo odlagane stvari. Na primer, koliko smo samo puta razmišljali da odvedemo decu negde na odmor? Pa ipak, uvek imamo izgovore, kao na primer da nemamo dovoljno vremena ili novca. Ali kada se potrudimo, vidimo da uglavnom ipak imamo vremena i novca za ono što zaista želimo da uradimo.

Deca vrlo brzo odrastaju; ona uskoro neće ni želeti da putuju sa nama. Zato treba da, što češće možemo, vodimo decu na duža ili kraća putovanja, zato što nas to vreme zbližava, a drage uspomene će trajati do kraja života.

Osam čudesnih reči treba koristiti i kod nekih "malih" stvari u životu, zato što prividno beznačajne stvari stvaraju i učvršćuju navike. Prepostavimo da spremajući se da krenete na posao primetite čarape na podu. Zapitajte se "Ako ne sad - kad?" i ne dozvolite da odgovor bude "Verovatno kasnije, ako još uvek budu tu kada se vratim s posla", Kada se zapitate „Ako ne ja – ko?”

moraćete da priznate da će ih vaša žena verovatno videti i morati da ih podigne umesto vas. Jasno je da vas, zbog takvog propusta s vaše strane, vaša supruga neće još više voleti, već će se verovatno desiti upravo suprotno. Mnogi brakovi propadaju zato što jedna ili obe strane prestanu da pružaju najbolje od sebe.

Primena Zlatnog pravila poravnala je mnoge neravne puteve u mom životu, dok je oglašivanje o to pravilo dovelo do padova i udaraca.

Ove reči mogu promeniti i vaš život.

Ako ne sad – kad?

Ako ne ja – ko?

„NEMOJ TIHO NA POČINAK POĆ”

Mladost nije period života... Ona predstavlja stanje uma. Mladost ne čine samo rumeni obrazi, crvene usne i gipka kolena, već i snaga i kontrola volje, kvalitet imaginacije, živost i čistota emocija; mladost je svežina u dubokim izvorima života.

"Mladost podrazumeva prevlast hrabrosti nad stidljivošću u nečijem karakteru, prevlast želje za avanturom nad ljubavi prema dokonosti. Neobično je da se ove vrline češće sreću kod čoveka od 50 godina nego kod mladića od 20.

Niko ne ostari samo nižući kalendarske godine. Ljudi stare tako što napuštaju svoje ideale. Godine stvaraju bore na vašoj koži, ali nepoverenje u sebe, strah i očaj... to je ono šuto povija glavu i obara duh u prah i pepeo.

Mlad si isto koliko i tvoja vera, star koliko i tvoja sumnja; mlad koliko i tvoje samopouzdanje, star koliko i tvoj strah; mlad si isto koliko i tvoja nada, star koliko i tvoj očaj.

U samom središtu tvog srca postoji jedna bežična stanica. Dokle god ona prima poruke o lepoti, nadi, radosti, hrabrosti, veličini i snazi, od zemlje, nekog muškarca ili žene, i od beskonačnog - dotle si mlad... Kada sve nade nestanu i sam centar tvog srca bude prekriven snegom 'pesimizma i ledom cinizma, onda si zaista ostario i neka se Bog smiluje tvojoj duši.”¹⁵⁶

Imao sam više sreće od većine ljudi; moj otac je sveštenik koji u svojoj 82. godini i dalje slika, radi u svojoj bašti, obilazi sa mojom majkom crkve i škole na severo-zapadu zemlje i još uvek uspešno poučava! On i moja neumorna majka drže tempo koji mnogi mladi ljudi ne mogu da prate. Oni imaju naviku da uče napamet odlomke iz Biblije. Rekreaciju im predstavlja posećivanje staračkih domova gde ljudi 10 do 20 godina mladi od njih, očiju prikovanih za TV, vegetiraju i umiru pre vremena. Ljudi kažu da je tata u 82. godini bolji govornik nego ikada u životu... i peva bez onog staračkog podrhtavanja glasa. A otac moje žene, preduzetnik u Teksasu, takođe je vrlo aktivan. Čak i ja teško mogu da pratim njegov tempo rada.

Ništa mi tako slikovito ne pokazuje razliku između onoga što smo nekada bili i onoga što smo postali kao što to čini sećanje na mog dedu. I ništa mi tako živo ne pokazuje katastrofalni gubitak kreativnosti i individualnosti koji je naše društvo doživelo u proteklih pola veka.

Jednom davno, pre nego što je uništena naša individualnost, bilo je na milione onih koji su bili isto toliko jedinstveni na neki svoj način koliko i moj deda - i na toj riznici kreativnosti izgrađeno je sve ono što možemo da prepoznamo kao dobro i napredno. Danas imamo sve više poteškoća - u ogromnoj meri zahvaljujući negativnom uticaju televizije - da uopšte pronađemo bilo kakve originalne ljude.

Da, kada se osvrnem iza sebe, jedna figura se posebno ističe - moj deda, mamin otac, Herbert Norton Linindžer. Čovek koji je umeo da voli ili ne voli iz sve snage i do kraja. Uvek je stajao uspravan i čvrst kao jarbol; bilo je uzbudljivo biti u njegovom društvu. Imao sam sreću da provedem celu jednu godinu sa bakom i dedom - išao sam u osmi razred - i ta godina je imala veliki uticaj na moj život.

Pored kuće, spuštalo se ka autoputu nekoliko jutara zemlje Zasađeno različitim usevima, Iza kuće se nalazila šuma, kroz koju sam često šunjao.

Kako je neobično vratiti se sada tamo i videti koliko je ta šuma u stvarnosti mala! Ipak, mojim se očima tada činilo da se proteže u večnost. Jedan od razloga zbog kojih sam voleo da budem tamo bio je taj što je kuća bila puna knjiga - a moji deda i baba su kupili neke knjige samo za mene. Uveče, kada se u kući sve utiša i umiri, odlazio sam u moje gnezdašce na tavanu, ispružio se na krevetu pored prozora i čitao! I sanjao... sanjao o tome šta mi život može doneti.

Za praznike bi se okupila cela porodica iz bliza i daleka, i deda bi koračao po daščanom podu prednje sobe, kao po pozornici, satima recitujući Šekspira i Kiplinga, krupnim, žustrim korakom obilazeći zapadni deo te velike kuće, pokazujući prstom na mesta na mapama, koje su visile na zidu, gde se događaju krupne stvari i grdio korumpirane političare u Vašingtonu koji to dozvoljavaju. Neretko, pisao je vladinim službenicima, ukazujući im na to gde je trebalo da urade ovo kada su uradili ono... ili im je čak s vremena na vreme dodeljivao "Nagradu Herbert Linindžer" za dobro vladanje, ako su dobro radili.

Baka je mnogo godina pre toga naučila da, ukoliko bude čekala da deda zastane da bi ona progovorila, možda nikada neće ništa ni reći, jer kada deda jedanput osvoji publiku, nikada ne zastaje...

Pošto tada nije bilo televizije koja bi odvlačila našu pažnju, mi deca smo sedeli na podu, i posmatrali i slušali sve što se oko nas zbiva... Na drugom kraju sobe, baka bi uhvatila svoj ritam, obaveštavajući svoje ćerke (svih šest) o svim novostima u porodici i među prijateljima - ovde je često bilo i puno smeha. Mi na podu vodili smo neke naše razgovore, istovremeno slušajući ono što su odrasli govorili, praveći tako opštu buku. Kada se toga setim, čini mi se neverovatnim da se nešto tako zapravo ikada dogodilo, ali znam da slična porodična okupljanja uopšte nisu bila retka pojava u tim vremenima pre pojave televizije, kada je zdrav individualizam još uvek suvereno vladao.

Ali, vratimo se dedi. Iako je bio nepoverljiv prema političkoj mašineriji, imao je jednog "sveca zaštitnika" - FDR-a, Frenklina Delano Ruzvelta. Deda nikada nije zaboravio da je, kada je izgubio sav novac za vreme najmračnijih dana one Velike depresije, a porodične zalihe bile skoro na izmaku, napisao Ruzveltu pismo u kojem ga moli - ne za novčanu pomoć: to bi za dedu bilo nezamislivo! - već za posao. Za nekoliko minuta, dedi se uvek tako činilo kada se toga seti, od trenutka kada je to pismo došlo do Bele kuće, visokom službeniku okruga Hambolt stigao je poziv: "Nađite posao Herbertu Linindžeru!" Od tog trenutka, za dedu je FDR bio razrešen svih grehova koji se političarima ostavljaju u amanet...

Još jedna stvar koju smo mi deca voleli kod njega bila je njegova neobuzdanost slična onoj dečjoj: on je očigledno uvek govorio ono što je želeo da kaže kada god ga je njegovo raspoloženje nagonilo na to - a to njegovo raspoloženje očigledno nikada nije znalo ni za šta drugo osim za "zeleni talas". U njemu je uvek bilo srce nestašnog dečaka. Usred recitovanja Kiplinga, on bi potajno pogledao oko sebe, proveravajući da li čuvari našeg morala, naše majke, slušaju i onda dostojanstveno počeo da recituje "O ženama naučih od nje" ("I Learned About Women From Her"157). Kada bi jedna od njegovih ćerki počela da negoduje sa "O, tata", on bi to namerno ignorisao i nastavio dalje, na naše veliko zadovoljstvo. Mi, naravno, nismo istinski razumeli šta je to u vezi sa tom Kiplingovom pesmom provociralo naše majke... ali nam je samo bilo divno to što je deda mogao da ponavlja "zločeste" stvari i da prođe nekažnjen, jer mi sigurno to ne bismo mogli.

Za dedu je svet predstavljao jednu veliku avanturu. Svako jutro sam ga čuo kako pali peć, kako petlja i čačka nešto u prizemlju, a zatim sluša prve jutarnje vesti sa kojima je ulazio u novi dan. Ako je ikada neki čovek imao radost življenja, to je bio deda, jer je smatrao svojom građanskom i hrišćanskom dužnošću da istraži svaki aspekt i svako osećanje koji je život imao da ponudi.

U svojim ranim sedamdesetim, on je veselo izjavio da je 50 godina udovoljavao društvu i svojoj ženi time što je uvek bio obrijan. Sada je došlo vreme da udovoljava sebi... tako da je pustio guste brkove i otmenu bradicu. Baš u to vreme zaključio je da je došlo krajnje vreme da ode od svoje Penelope i, kao Uliks, otisne se u nepoznato. Međutim, prvo je morao da pronađe lađu i jednog mornara kompanjona. "Barka" za koju se odlučio bio je pikap marke Stjudbejker. Među njegovim drugarima bio je jedan koga smo poznavali samo kao "Gospodina Smita". Deda ga je oduševio za tu veliku pustolovinu i njih dvojica su počeli da pripremaju Stjudbejkera za njegove buduće poduhvate i iskušenja. Tada nisu postojala porodična kamp-vozila. U stvari, nakarada koju su deda i gospodin Smit izmislili bilo je prvo i poslednje takvo vozilo koje sam, koliko se sećam, ikada video. Metalna kutija koju su konstruisali bila je neobično dugačka: kako su njeni prednji točkovi ostajali na putu, nikada mi neće biti jasno! Kada su pripreme bile gotove, ostalo im je još samo da ga ofarbaju. To je nesumnjivo bila najjeftinija farba koja je postojala: nikada u svom životu, ni pre ni posle toga, nisam video odvratniju nijansu grašak-zelene boje! Zadovoljni svojim umetničkim delom, napunili su njegovu unutrašnjost sa toliko hrane, odeće, opreme i sličnih stvari koliko je bilo dovoljno da se snabde pola komšiluka - i krenuli su na sever. Nismo se često čuli sa njima pošto su bili suviše zauzeti istraživanjem svih sporednih puteva. Konačno, nakon više avantura nego što su nam opisali, njihova verna zelena "zver" na kraju je stala: na kraju najsevernijeg puta do kog se moglo doći. Ne uspevši da ubede sasvim razumljivo mrzovoljnog Stjudbejkera da može da leti, nerado su krenuli nazad.

Kada je došao kući, on i gospodin Smit počeli su da se spremaju za još jednu ekspediciju: ovoga puta na jug, u meksičke džungle. I uskoro su njih trojica krenuli ka granici. Opet se dugo nisu vratili - i opet je bilo toliko mnogo priča da čak ni deda nikada nije uspeo sve da ih prepriča.

Na kraju, doba ružnog zelenog kamp-vozila se završilo... Međutim, u svojim osamdesetim, deda je tražio nove granice. Sledeće na redu bile su reke. Deda je počeo da istražuje reke od njihovog izvorišta pa sve do ulivanja u more. Među mojim uspomenama iz mladosti nalazi se jedan neobičan i ne baš potpuno jasan prizor: članovi naše porodice stajali su na obalama reke Sacramento. Odjedanput, svi oni uzbuđeno pokazuju u jednom pravcu u daljinu gde veliki gumeni čamac sa spoljnim motorom kojim upravlja istraživač sa bradicom počinje da skreće ka obali. Čim je obavljena razmena (izbacivanje otpadaka i uzimanje novca za nove poduhvate), on je krenuo nizvodno, okrenuvši se samo jedanput da bi nam bezbrižno mahnuo.

Umro je u svojim srednjim osamdesetim. Do zadnjeg dana vozio je po celoj okolini Oregona svoj Linkoln kabriolet. Budući da mu vid nije više bio tako oštar kao pre, on i njegov Linkoln "brisali" su poštanske sandučiće pored puta, kada god su ovi imali smelosti da budu dovoljno blizu, nadohvat dedinih točkova.

U današnjem društvu, suviše često godine starosti budu godine čamotinje. Možda je to zato što ljudi pogrešno razumeju princip funkcionisanja našeg organizma. Zašto oni koji odluče da budu aktivni i da se troše, žive duže od onih koji se mnogo štede? Dve najznačajnije izjave u tom pogledu na koje sam ikada naišao, glase: „Senilnost se može gotovo beskonačno odlagati, pod uslovom da osoba i dalje sanja, raste i radi na ostvarivanju novih ciljeva.” I druga: "U proseku ljudi umiru sedam godina nakon odlaska u penziju."

Studije stalno iznova potvrđuju da su ove tvrdnje tačne: oni koji se penzionišu ranije često i ranije umiru, a oni koji su duže aktivni, žive duže. Izgleda da kada mozak da signal telu da su svi snovi i ciljevi za koje je neko živio sada prošlost, organizam tu

poruku prihvata kao znak da je najzad nastupio mir; vreme je da se preda oružje. Kada se to desi, samo je pitanje vremena kada će smrt doći po svoje. Jedini izuzeci su starije osobe koje stalno sanjaju neke nove snove, postavljaju nove ciljeve i s entuzijazmom kreću u njihovo ostvarivanje.

Ti ljudi predstavljaju otelovljenje sinovske poruke u poetskom pozivu Dilana Tomasa, "Nemoj tiho na počinak poć"¹⁵⁸:

**„Nemoj tako tiho na počinak poći,
Izgarati treba i u smiraj dana; Ustani
gnevno protiv umiranja snova.”¹⁵⁹**

Jedna od najtužnijih pojava našeg vremena je sve veći broj bračnih parova koji se razvedu nakon skoro pola veka zajedničkog života - obično vrlo brzo nakon odlaska u penziju. Stručnjaci koji izučavaju ovaj problem smatraju da postoji nekoliko razloga. Dok ne odu u penziju, muž i žena su zauzeti svojim karijerama i drugim obavezama, tako da i dalje jedno drugo posmatraju kao kreativne i produktivne osobe; međutim, kada odu u penziju, oni odjedanput provode zajedno više vremena nego što bi želeli. Izgleda da smo stvoreni tako da ne treba neprestano da budemo sa nekim, čak ni sa svojim bračnim drugom. Upravo zato je bolje da, i kada odu u penziju, ljudi i dalje vode u određenoj meri samostalan život, dajući svom bračnom drugu dovoljno prostora da neguje lična a ne samo zajednička, prijateljstva i porodične odnose, i da se bavi aktivnostima u kojima drugi bračni drug ne mora da učestvuje.

Ako jedan bračni drug, sada kada je karijera završena, postane zavisnik od televizije i ne radi ništa već se samo vuče po kući ceo dan; ako postane pasivni posmatrač svega što se prikazuje na televiziji, njegov bračni drug će verovatno izgubiti poštovanje prema njemu - a, kao što smo već zapazili, gubitak poštovanja, u i bilo kom životnom dobu, početak je krize koja vodi u razvod.

Dokle god živimo i dišemo, ne treba da odustanemo od rasta i kreativnosti.

Bez obzira na sve naše hrabre reči, bez obzira na sve što možemo da učinimo da odložimo ono neminovno - ono ipak dolazi. Najjači među nama se samo malo duže brane od neprijatelja - ali to "malo duže" predstavlja razliku između patuljaka i divova.

Vreme nemilosrdno protiče. Međutim, većina nas tek u jesen života postane svesna da šta god treba učiniti sa našim mislima, rečima i delima, to treba učiniti brzo.

Naše vreme na ovoj planeti tako brzo prolazi. Moramo ugrabiti svaki zlatni trenutak - jer se nijedan neće ponoviti.

ZAKLJUČAK

Čak i u moralnoj tami koja prekriva našu planetu, svako od nas može zapaliti sveću i čistom svetlošću obasjati jedan mali ugao, dovodeći tako do jednog novog početka. Međutim, kada je u pitanju ova studija, možda se pitate: "Šta, tačno i precizno, možemo učiniti da bismo poboljšali naše društvo puno nevolja i teškoća? Zar nema nikakvih rešenja?" Ima, naravno.

Kao prvo, ja ne zagovaram povratak u kameno doba. Svidelo nam se to ili ne, mi danas živimo u elektronskom društvu sa bioskopima, televizijom, DVD plejerima, radijom itd. - realnostima prema kojima svi mi moramo da naučimo kako da se ophodimo, kako da reagujemo na njih. Pošto se nalazim na čelu katedre za obrazovanje specijalista za oblast medija, moj cilj svakako nije da ocrnim medije. Ironija je, međutim, u tome da su najbolji i najkreativniji studenti, najsposobniji za uvođenje inovacija u ovoj oblasti, gotovo bez izuzetka oni studenti koji su koliko je god to moguće bili zaštićeni od uticaja medija u ranom periodu svog života. Sa druge strane, uopšteno govoreći, što su više izloženi TV programu, to su manje kreativni, čak i u pogledu korišćenja medija, advertajzinga itd.

Prilično velik prostor dao sam kreativnosti, inventivnosti, znatiželji - osobinama kojih sve manje i manje imamo. Ljudi poput mog dede po majci, Herberta N. Linindžera, pravih originala - predstavljaju danas zabrinjavajuće retku pojavu. Bez

ovakvih ljudi naše društvo će nastaviti da degradira, a naš životni standard će i dalje opadati. Pre samo nekoliko dana, čuvši za ovu studiju, jedan moj poznanik koji godinama radi za Montgomerija Vorda, rekao je sledeće: "Kao što kažeš, danas ima premalo originala... Sve češće čujem ljude kako se žale da im je teško da sami donose odluke. Oni jednostavno žele nekoga da se brine o njima i dono- si odluke umesto njih!"

"U svetu potpune tišine i tame Helen Keler (od 2. godine slepa i gluva) pronašla je put u svet svetlosti i svetog cilja. U sobi na poslednjem spratu kuće na Forest Hillsu, gde je nekad živela, bilo je osam prozora koji su gledali na nebesko plavetnilo danju, a noću na zvezdama posuti somot... Tamo je uživala u unutrašnjem osvetljenju koje je bilo ravno veličanstvenoj dnevnoj svetlosti koju nije mogla da vidi i srebrnom sjaju zvezda koji je mogla samo da nasluti. Rekla je: 'Saznala sam da možemo da stvorimo svetlost i zvuk i red u nama samima, bez obzira kakva nas nevolja može snaći u spoljašnjem svetu' "¹⁶⁰

U ovoj studiji smo otkrili da ne samo što moramo da zaštitimo decu i omladinu od onoga što je zlo, već da i mi odrasli treba da ostanemo osetljivi za to do poslednjeg daha života.

Isto tako pozivam - osim na povratak veri i pozitivnim vrednostima - i na povratak porodici, porodici koju smo kao društvo nekada imali, ali je sada jako ugrožena; povratak braku koji traje do kraja života, koji je nekada bio uobičajena pojava, ali više nije; takođe i prednostima proširene, višegeneracijske porodice.

Ova knjiga je započeta
kao knjiga o medijima,
a završena je kao knjiga o životu.

BELEŠKE

¹ Ivy League je grupa koledža i univerziteta u severoistočnom delu Sjedinjenih Država koji imaju visoku reputaciju i socijalni prestiž. U ovu grupu spadaju univerziteti Jejl, Harvard, Princeton, Kolumbija, Dartmaut, Kornel, Pensilvanija i Braun. - prim. prev.

² Ulica Sezam je dečja emisija koja je emitovana i kod nas. Njen tvorac Fred Rodiers je pravio emisije za decu. Njegova emisija Komšiluk gospodina Rodiersa je prikazivana na državnoj televiziji u Americi od 1968. do 2001. godine. - prim. prev.

³ "Trash TV", Newsweek, Nov. 14, 1988

⁴ K.S. Luis, Hrišćanstvo, 72. str.

⁵ Gilbert Highet, Man's Unconquerable Mind

⁶ Roland Hegstad, Mind Manipulators, pp. 13, 14.

⁷ Rip Van Vinkl (Rip Van Winkle) je lik iz poznate istoimene priče američkog pisca Vošingtona Irvinga (Washington Irving) s početka 19. veka. Džozef Džeferson (Joseph Jefferson, 1829-1905) je američki glumac najviše poznat upravo po ulozi Ripa Van Vinkla. - prim. prev.

⁸ William James, The Principles of Psychology, p. 83

⁹ Citirano u knjizi Jerry Mander, Four Arguments for the Elimination of Television.

¹⁰ C. S. Lewis, Screwtape Letters, pp. 61, 62.

¹¹ "What TV Does to Kids", Feb. 21, 1977.

¹² Emili Dickinson

¹³ Roland Hegstad, Mind Manipulators

¹⁴ Richard Fredericks, Television and the Christian Family, neobjavljena studija, Andrews University, Berrien Springs, Michigan, 1981.

¹⁵ Nepoznati autor

¹⁶ "Things You Learn by Watching TV", Forth Worth Star-Telegram, Dec. 13, 1981.).

¹⁷ "Proffesor Claims TV Destroyed Childhood Concept", Cleburne, Texas, Times-Review, Aug. 13, 1982.

¹⁸ "TV's 'Disastrous' Impact on Children", U.S. News & World Report, Jan. 19, 1981.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

- ²¹ Citirano u Don Oldenburg, "Kids and Morals in Me-First World", Washington Post, Mar. 25, 1988.
- ²² National Assessment of Educational Progress, Denver, 1978
- ²³ Joyce Maynard, Looking Back, p. 6.
- ²⁴ Television and the Christian Family
- ²⁵ Richard Fredericks, "Television and the Christian Family," neobjavljena studija, Andrews University, 1981
- ²⁶ Donna Britt, "We Pay a High Price for Our Cheap Trends", Washington Post, July 24, 1992
- ²⁷ Abraham Merritt, Dwellers in the Mirage
- ²⁸ "Do You Really Want to Know Why Johnny Can't Write - or Read, or Speak, or Listen?", Vital Speeches of the Day, 1976.
- ²⁹ Newsweek, Dec. 8, 1975.
- ³⁰ "Can't Anyone Here Speak English?", Time, Aug. 25, 1975.
- ³¹ James Kilpatrick, "Why Children Cannot Write", Washington Post
- ³² Vejd Horn je sekretar organizacije Health and Human Service's Administration of Children, Youth, and Families
- ³³ Frederick Case, "Minds at Risk: Is TV Detrimental to the Human Brain?", Washington Post, July 29, 1991.
- ³⁴ Literature: R.I.P. (R.I.P. je skraćenica od "Rest in peace," znači "Počivaj u miru" i obično se urezuje u kamene nadgrobne ploče i spomenike.)
- ³⁵ E.G. White, Christ's Object Lessons, p. 342
- ³⁶ Richard Harwood, "PBS vs MTV: So Many Media, So Little Time", Washington Post, Sept. 2, 1992.
- ³⁷ Don Oldenburg, "Tobacco's Last Gasp? Washington Post, Feb. 23, 1993.
- ³⁸ Brošura koju je izdalo Odeljenje za odnose sa zaposlenima (Department for Human Resources) SAD, bez datuma.
- ³⁹ "Drinkers Double; TV Blamed", Fort Vort Star- Telegram, Sept. 24, 1976.
- ⁴⁰ Jack Anderson and Dale Van Atta, "Fighting the Dumbness Trend", Washington Post, 1990.
- ⁴¹ "Tele-Addiction: A Habit That's Hard to Kick", These Times, Apr. 1978.
- ⁴² American Academy of Pediatrics, Apr. 1990.
- ⁴³ Morris West, "We Are Like Peasants", Harlequin
- ⁴⁴ Richard Fredericks, Television and the Christian Family, IV: 10.
- ⁴⁵ Richard Fredericks, Television and the Christian Family, IV: 10.
- ⁴⁶ Ibid.
- ⁴⁷ Ibid.
- ⁴⁸ Dale Evans Rogers
- ⁴⁹ "Set Limits on What Influences Your Child", The Capital Jan. 10, 1991.
- ⁵⁰ Ibid

- 51 Michael Medved, "Hollywood Chic: Illegitimacy and Hypocrisy -Family Values Suffer at the Hands of Pop Idols", Washington Post, Oct. 4, 1992.
- 52 Mother Earth News, septembar-oktobar 1978.
- 53 Ibid.
- 54 US News & World Report, Jan. 19, 1981.
- 55 citirano u tekstu "Commercials", George Cornell, Fort Worth Star-Telegram, Mar. 12, 1977.
- 56 "Seeing Through a Crass, Starkly Cunning Business", Insight, 3.8.1977.
- 57 "What TV Does to Kids", Newsweek, Feb. 21, 1977.
- 58 "Tube Flunks Again as an Ethics Teacher", Fort Worth Star-Telegram, Dec. 29, 1980.
- 59 David Halberstam, "How Television Failed the American Voter," Parade, Jan. 11, 1981.
- 60 "A Dangerous Malaise Ahead for TV Viewers", US News & World Report, Mar. 1, 1976.
- 61 Washington Post, 1992.
- 62 Carol Ann Jones, Washington Post, Sept. 22, 1990.
- 63 Savremeni srpski prevod
- 64 stihovi 20-23.
- 65 Efescima poslanica 5:2-16.
- 66 Natpis na Univerzitetu Stenford.
- 67 Phyllis Schafley, "Media Elite Influential in Telling Americans What Should Be Concerns", Cleburne, Texas, Times-Review, Feb. 21, 1982.
- 68 Newsweek, Oct. 5, 1992.
- 69 Jonathan Yardley, Washington Post, May 25, 1992.
- 70 "How I'd Save Television", Parade, May 11, 1986.
- 71 "There's No Good 'Evil' Found on TV Anymore", Fort Wort Star-Telegram, June 29, 1982.
- 72 Christian Herald, Sept. 1978.
- 73 Steve Allen, U.S. News & World Report, Oct. 13, 1975.
- 74 David Hinckley, "New Books Conclusion: American TV Families Worked Best in the Fifties", The Capital, May 13, 1992.
- 75 George Plagenz, "Sex and Morality Difficult to Define", Fort Worth StarTelegram May 25, 1982.
- 76 "Sex and Morality Difficult to Define", Fort Worth Star-Telegram 5.25.82
- 77 Ibid.
- 78 Associated Press news release, 1986.
- 79 Citat iz članka: William Gildea, "Captain Kangaroo Cites TV for Communication Gap", Washington Post, 1977.

- ⁸⁰ "Television Wastes Talents", Fort Worth Star-Telegram, Jan. 13, 1983.
- ⁸¹ George Gerbner, "Television Most Popular Storyteller in Today's Culture" Fort Worth Star-Telegram, Feb. 5, 1978.
- ⁸² Children and TV, 1967.
- ⁸³ Ralf Geri, *ibid.*
- ⁸⁴ *Ibid.*
- ⁸⁵ Goldman, p. 324.
- ⁸⁶ Goldman, p. 325.
- ⁸⁷ "Children and Television", Review and Herald, Apr. 2, 1959.
- ⁸⁸ "Violence on TV: Why People Are Upset", U.S. News & World Report, 10.29.'73.
- ⁸⁹ "Hanging Out in Sexual Space", Newsweek, Nov. 12, 1973.
- ⁹⁰ "Drop That Gun, Captain Video", Newsweek, Mar. 10, 1975.
- ⁹¹ Journal of the American Medical Association, Dec. 8, 1975.
- ⁹² "Homicide Fastest Growing Cause of Death", Delores Katz, Fort Worth Star-Telegram.
- ⁹³ Kate Sherrod, Fort Worth Star-Telegram, Aug. 29, 1976.
- ⁹⁴ "Panel Reports Violence in Schools Increasing to Shocking Proportions", Fort Worth Star-Telegram, Feb. 26, 1977.
- ⁹⁵ Fort Worth Star-Telegram, Feb. 27, 1977.
- ⁹⁶ Bob Greene, "Viewing TV Hazardous to Health", Fort Worth Star-Telegram, Sept. 1977.
- ⁹⁷ Diordi F. Hofman
- ⁹⁸ "The Trials of TV", Newsweek, Oct. 10, 1977.
- ⁹⁹ "Television Most Popular Storyteller in Today's Culture", Fort Worth Star-Telegram, Feb. 5, 1978.
- ¹⁰⁰ William F. Stidger
- ¹⁰¹ "Death in Popular Culture", Burleson Star, Feb. 2, 1979.
- ¹⁰² "Violence in America (1960-1980)", Fort Worth Star-Telegram, 14.2.'80.
- ¹⁰³ "Wrong Lessons Learned From TV", citirali Lula T. Sanford (Sanford) i En Felter u Fort Worth Star-Telegram, bez datuma.
- ¹⁰⁴ Sunshine Magazine, June 1984.
- ¹⁰⁵ "Television Polluting Our Homes With Violence", Rocky Mountain News, Jan, 25, 1985.
- ¹⁰⁶ "Horror in the Park", Washington Post, Apr. 30 1989.
- ¹⁰⁷ Two Boys in Different Worlds Meet Violently over Shoes", The Capital, May 14, 1989.
- ¹⁰⁸ "Crimes and the Heart", Washington Post, May 21, 1989.

- ¹⁰⁹ Courtland Milloy, "Liberating Young Men From Maleness", Washington Post, Feb. 17, 1993.
- ¹¹⁰ "For Children's TV, Increased Violence", Washington Post, Feb. 1990.
- ¹¹¹ "Robo-Cop's Murderous Kids Escalate Debate Over Violence", The Capital, July 9 1990.
- ¹¹² "Crimes of Dispassion", Washington Post, Dec. 21, 1990.
- ¹¹³ "Teach Three R's Plus One", Washington Post, Jan. 9, 1991.
- ¹¹⁴ "What Grandmother Took for Granted", Washington Post, 14.2.1991.
- ¹¹⁵ "Increasingly Horrifying Crimes Worry Authorities", Washington Post, Feb. 15, 1992.
- ¹¹⁶ Donald E. Wildmon, "We Are Outraged!", Washington Post, 21.2.'93.
- ¹¹⁷ "Primal Screen," Washington Post, Apr. 7, 1992.
- ¹¹⁸ "Television and Violence", Journal of the American Medical Association, June 10, 1992.
- ¹¹⁹ Deborah Protrow-Stith, Harvard School of Public Health
- ¹²⁰ George Gerbner, počasni dekan, Univerzitet u Pensilvaniji
- ¹²¹ Ronald Slaby, Senior Scientis, The Education Development Center.
- ¹²² Peggy Charren, President, Action for Children's Television
- ¹²³ Fortune, Dec. 28, 1992.
- ¹²⁴ "TV Sports Teaches Violent Lessons", Midia & Values, No.36, Leto, '86.
- ¹²⁵ Ibid.
- ¹²⁶ "Watching Television Linked to Obesity", The Capital, Oct. 29, 1989.
- ¹²⁷ "Hollywood Chic: Illegitimacy and Hypocrisy: Family Values Suffer at the Hands of Pop Idols", Washington Post, Oct. 4, 1992.
- ¹²⁸ Morris West, "We Are Like Peasants", Harlequin.
- ¹²⁹ "Phasing Out Father", Washington Post, 1992. 130
- ¹³⁰ Ibid.
- ¹³¹ "The Awesome Influence of Fathers", Washington Post, June 21 1992.
- ¹³² "Hearstick in Alabama", jedna kolumna iz 1992. god.
- ¹³³ Martin Luther King, Jr., Autobiography, citirano u "The Awesome Influence of Fathers", Washington Post, June 21, 1992.
- ¹³⁴ Jerry Mender, Four Arguments for the Elimination of Television.
- ¹³⁵ Intervju sa Kimberli Palmer, učiteljicom četvrtog razreda na akademiji Redlands u Riversajdu u Kaliforniji; intervju obavljen u Arnoldu, državi Merilend, 1. i 2. januara 1993.
- ¹³⁶ Nancy Larric, "Children of TV", Teacher, Sept. 1975.
- ¹³⁷ The Plug-in Drug, pp. 7,8.
- ¹³⁸ "Childhood Obesity", neobjavljeni rukopis, University Andrews, Berrien Springs, Michigan, 1977.

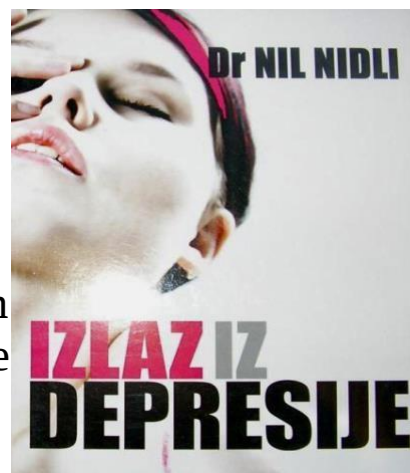
- ¹³⁹ Akiba Cohen and Gavriel Solomon, "Children's Literate Television Viewing," *Journal of Communication*, Summer, 1979.
- ¹⁴⁰ Prevod dr Ranke Kuić, objavljeno u delu *Antologija engleske romantičarske poezije*
- ¹⁴¹ Elizabeth Goudge, *Island Magic*.
- ¹⁴² Ibid.
- ¹⁴³ Ibid.
- ¹⁴⁴ Elizabeth Goudge, *Towers in the Mist*
- ¹⁴⁵ Jerry Mander
- ¹⁴⁶ "Turning Off the TV Habit", *Washington Post*, Apr. 20, 1990.
- ¹⁴⁷ Coleman McCarthy, "My Turn: Ousting the Stranger From the House" *Newsweek*, Mar. 25, 1974.
- ¹⁴⁸ Coleman McCarthy, "My Turn: Ousting the Stranger From the House", *Newsweek*, Mar. 25, 1974.
- ¹⁴⁹ Pogledajte njegovu knjigu *Television and Human behavior*.
- ¹⁵⁰ Ibid.
- ¹⁵¹ Will Carleton, "First Settler's Story"
- ¹⁵² Wilford A. Peterson, "Words Go Marching On", *Sunshine*, Feb. 1966.
- ¹⁵³ Wilford A. Peterson, "Words Go Marching On", *Sunshine*, Feb. 1966.
- ¹⁵⁴ Helen Keler
- ¹⁵⁵ Luis Kerol, *Kroz ogledalo*
- ¹⁵⁶ Nepoznati autor; citirano u kolumni Džozefine Loumen (Josephine Lowman).
- ¹⁵⁷ Kiplingova pesma
- ¹⁵⁸ "Do Not Go Gentle Into That Good Night"
- ¹⁵⁹ Dylan Thomas: *Poems of Dylan Thomas*
- ¹⁶⁰ Herry Moyle Tippet, *Live Happier*, p. 8.

PREPORUČUJEMO KNJIGE:

IZLAZ IZ DEPRESIJE

dr Nil Nidli

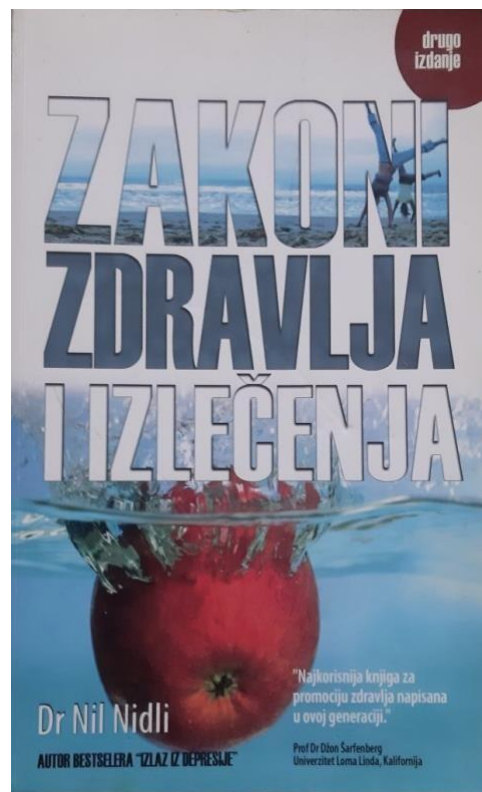
Autor popularne knjige Zakoni zdravlja I izlečenja ovog puta pažnju posvećuje pošasti zvanoj depresija. U proseku svaki treći pacijent koji poseti lekara interni -stu zapravo pati od ove bolesti. Najčešće lekari takvim Pacijentima prepisuju lekove. U knjizi Izlaz iz depresije dr Nidli zagovara drugačiji pristup istraživanje uzroka koji su doveli do pojave depresije.

ZAKONI ZDRAVLJA I IZLEČENJA

dr Nil Nidli

Ovakvo delo su poštovaoci prirodne medicine dugo očekivali! Napokon, knjiga koja se bavi svim aspektima zdravog životnog stila, zasnovana na najsavremenijim naučnim podacima objavljenim u referentnim medicinskim časopisima, a ipak čvrsto potkrepljuje jednostavne, prirodne metode očuvanja zdravlja i lečenja. Bespoštedna u argumentima kada su u pitanju po zdravlje pogubne navike, koje su se poslednjih decenija uvrežile u civilizacijske tokove, predlaže jednostavne načine da ih se oslobodimo i preokrenemo njihove posledice ka boljem zdravlju. Ova knjiga će obradovati i mnoge lekare, uklanjajući naučnom argumentacijom prašinu vremena sa zapostavljenih načela zdravlja koja će njihovim pacijentima pružiti novu nadu.

PORUČITE KATALOG! tel: 063/7327738

e-mail: kontakt@ipmproizvodi.com